הלכה · שולחן ערוך · מפרשים · ארצות החיים

ארצות החיים

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ארצות החיים

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: פנינים · רישיון: GNU FDL 1.3

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ארצות-החיים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

חלק א 4
שער א 4
צנזורה 4
שער ב 5
מודעה 5
הסכמות הגאונים 6
הקדמת המחבר 9
הלכות הנהגת האדם בבקר סימן אל"ף. 17
הלכות לבישת בגדים סימן ב'. 20
הלכות הנהגת ביהכ"ס סימן ג'. 22
הלכות נטילת ידים סימן ד'. 25
דין כוונת הברכות סימן ה'. 29
דין ברכת א"י ואלהי נשמה ופרושיו, סימן ו'. 30
דין לברך אשר יצר סימן ז'. 31
הלכות ציצית סימן ח'. 32
דין איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית, סימן ט'. 37
דין כנפות הטלית סי' י'. 40
דין חוטי הציצית, סי' י"א. 43
דברים הפוסלים בציצית, סי' י"ב. 47
דיני ציצית בשבת סי' י"ג. 49
דין ציצית שעשאן א"י ונשים וטלית שאולה, סי' י"ד. 50
אם להתיר ציצית מבגד לבגד ודין נקרע הטלית. סי' ט"ו. 52
שיעור טלית, סי' ט"ז. 55
מי הם החייבים בציצית, סי' י"ז. 56
זמן ציצית, סי' י"ח. 57
זמן ברכת ציצית, סי' י"ט. 58
לקיחת ומכירת טלית, סי' ך'. 58
כדת מה לעשות בציצית שנפסקו ובטליתות ישינים, סי' כ"א. 58
סי' כ"ב. 59
דיני ציצית בבית הקברות, סי' כ"ג. 59
סי' כ"ד. 60
מכתב 61
חלק ב 69
שער א 69
צנזורה 69
שער ב 70
מודעה 70
הלכות תפילין, סי' כ"ה. 72
הלכות תפילין, סי' כ"ו. 77
הלכות תפילין, סי' כ"ז. 78
סימן כח דיני חליצת התפילין 81
סימן כט 82
סימן ל 82
סי' לא 83
תיקונים סוף סימן לא 83
לוח התיקון 84

רבי מאיר ליבוש מלבי"ם

חלק א

שער א

חלק א

ספר

ארצות החיים

על שו"ע או"ח.

חלק ראשון

מכבוד הגאון האמתי פאר הזמן עטרת תפארת ישראל חובר חבורים מחוכמים כקש"ת מו"ה **מאיר ליבוש מלבים** נ"י, בעל המחבר ס' ארצות השלום, וביאור מגילת אסתר, וביאור ישעי' וס' שירי נפש, וחיבור גדול על ס' תורת כהנים. שהיה רב בכמה קהלות גדולות, וכעת מכון שבתו בק"ק **בוקארעשט** והמדינה.

נדפס פעם ראשונה **בברעסלויא** שנת **התקצ"ז**,

ועתה יצא לאור עולם, עם הוספות רבות, מהגאון המחבר, נ"י.

בהשגחות ובהשתדלות,

הרבני המופלג הנגיד מהו' יהושע גרשון בהרבני המופלג המפורסם מהו' ישכר בער מונק נ"י, מחזיק סקלאד של ספרים, ברחוב פראנצישקאנער בחצר גאלדמאן נומר 2258 וע"י החריף ובקי מהו' שלמה זלמן, בהרב מהו' אברהם ז"ל, נאסענאוויטץ מנאווארדאהק. והרב החריף וכו' מהו' יהודא בהמנוח מהו' יצחק ז"ל, וועלניק. מ"ס בעיר סלאנים.

ווארשא

בדפוס החדש של ר' אברהם, בהרבני המדפיס המפורסם מוה' צבי יעקב נ"י באמבערג.

בשנת **כת"ר** לפ"ק

ARCOS HACHAJM

.WARSZAWA 1860. w Drukarni A. Bomberg

צנזורה

Wolno drukowac zwarunkiem złożeinia w Komitecie Cenzury po wydrukowaniu prawem przepisanej liczby exemplarzy

.Warszawa d. 25 Grudnia 1859 (4 Stycznia 1860) r

.Cenzor J. Tugendhold

שער ב

ספר

ארצות החיים

על שו"ע או"ח.

חלק ראשון

בו שלשה ספרים נפתחים, שלש ארצות מרוחים,

א **לב הארץ**, לשון השו"ע והרמ"א מועתקים כצורתם באותיות לבית אבותם, ונוסף עליהם כל אשר חדשו נושאי כליהם, גם ביאור דבריהם, ואוצר גדול של דינים מחודשים, מפי ספרי הקדמונים או שו"ת אחרונים, או אשר הוספתי מדעתי, ניכרים באותיות קטנות לבדנה.

ב **המאיר לארץ**, מראה מקום כל דין ושורשו, וזולת זה מלא כל משכיות לאלפים ורבואות ציונים ועיונים, אל כל אפיקי הש"ס, וכל נכאת אוצרות הספרים, גם סגורים בתוכו פלפולים ארוכים בלשון קצר, או בתיבת עיין לבד, והחורש בעגלתו ימצא חדתו.

ג **ארץ יהודה**, ביאור על השו"ע בדרך פלפול ברחבה, בחקירות שונות ומסולאות, יתענגו בו אוהבי הפלפול ויתעלסו בארצו באהבים.

החוט המשולש לא במהרה ינתק, כי כאשר יחסיר האחד רעהו יחקרנו, ואשר יקצר זה אחיו ישלימנו, כל הלכה פרושה, וכל דבר הקשה, בין בש"ס ובפוסקים, בין היוצא מסוד האלהיים המקובלים, כולם נקבצו באו, איש לא נעדר.

שלש ארצות האל כבשתי, המלאה קדשתי, באתי ובמחרשתי, וסודם פרשתי, בעטי ובקסתי. אלה תולדות ימי עלומי, כי לצעיר ימים אנכי, ואל ה' אתפלל בל אכשל בדבר הלכה.

הק' מאיר ליבוש מלבים.

וברכות לראש צדיק על אשר הרשה לנו להדפיס שנית ספריו ושלח לנו הוספות רבות כמבואר מעל"ד למען יפוצו מעיינותי' חוצה להשקות כל צמא לרויה

כש"נ

בברעסלויא

לפרט **באורח צדק**, **ימצא חיים**, לפ"ק.

מודעה

מצודה פרוסה על כל המדפיסים מאת הרב הגאון המחבר,

שלא יערוב שום מדפיס להדפיס לא את החיבור הגדול הנוכחי ולא את ס' ארצות השלום, והעובר על זה יהיה ממשיגי גבול וענוש יענש ע"פ דתי המדינה והשומע תבא עלי' ברכת טוב. —

ואלה דברי קדשו של הגאון המחבר, אשר שלח לנו זכותו בחתימת ידו ממש להיות אתנו למשמרת נגד כל הרוצה לשלוח ידו במלאכת רעהו, לעכבו ולמנעו ע"פ דתי המדינה.—

"מכתבי יהיה לעד כי נתתי רשות להרב המופלג וכו' מהו' יודל נ"י, מעיר סלאנים, ולהרבני המופלג מהו' יהושע גרשון מונק מווארשא להדפיס ס' ארצות השלום, וס' ארצות החיים שלי, ואני בטוח ומזהיר שלא ישיג איש את גבולם עד משך ששה שנים מיום כלות הדפוס ואחר עבור הזמן ישוב הזכות לידי וליד ב"כ ולא יורשה להדפיס בלתי ידיעתי

"יו"ד תמוז תרי"ט בוקארעשט.

מאיר ליבוש מלבים

אליכם אישים אוהבי תורה ולומדי' באתי היום לבשר, כי אנחנו נכונים בעזה"י להתחיל להדפיס **חלק שני** מס' **ארצות החיים**, אשר ישנו תחת ידינו מסודר בכתיבת ידי הרב הגאון המחבר נ"י.

המל"ה.

באור כל הציונים.

הסימן של המאיר לארץ, רשום באותיות א' ב', המצוינות בלב הארץ בכתב אשורית, והאותיות מסוגרים בין שני חצאי מרובע מקוצעות כזה [א] וזה האות בעצמו אצל המאיר לארץ אשר יוסב עליה.

הסימן של ארץ יהודה, היא ג"כ באותיות א' ב', המצוינות בלב הארץ, אולם האות הוא מוסגר בין שני חצאי עגולה כזה (א) וזה האות בעצמו מוסגר בין שני חצאי עגולה אצל הארץ יהודה אשר יוסב עליה.

[ההגהות והתקונים החדשים מהגאון המחבר נ"י, הצגנו בפנים על מקומם, והמה מסוגרים בתחילתם וכן בסופן, בשני חצאי מרובע []].

הספר אשר לא יהי' חתום בח"י גנוב הוא מאתנו.

הסכמות הגאונים

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם נ"י ע"ה פה"ח צדיק וחסיד כקש"ת מוהר"ר **משה סופר** נר"ו, רב ור"מ דק"ק **פרעשבורג**.

אקלע לאתרין האי גברא רבא, ה"ה הרב המאה"ג, המופלג בתורה בחריפות ובקיאות ובכל מלאכת מחשבת, כבוד מוהר"ר מאיר ליב נר"ו ממדינת רוסיא, ואברא זמן גרים שלא להזדקק לעובר הנכחי, כי צרכי העיר מרובים בימים הקדושים הללו. לולי ראיתי עדות גדולי ישראל אשר מפליגים מאוד בשבחו, נכנסתי עמו בדברי תורה בענינים שונים, ובפרט בחבורו על שו"ע או"ח כתיבת יד, וראיתי כי עדותם נאמנו מאוד, ולא נפל דבר אחד מכל דבריהם הטוב והיה דעתי לשעשע ולטייל עמו עוד ימים, אך יגיעו ימי יו"ט הקדוש של סוכות, ואח"כ ימי הסתיו, ואורחא רחיקא, ע"כ אמרתי החלק יעיד על הכל. והנני מן המשכימים המסכימים על הדפסת ספרו ויפוצו מעיינותיו חוצה, כי הדברים בנוים על אדני השכל, וקרובים לאמיתתה של תורה לא כדרך הפלפול הנהוג, וכגון זה ראה וקדש. הכ"ד לכבוד התורה.

נגהי ד' י"ב תשרי תקצ"ה לפ"ק.

משה הק' סופר מפ"פ דמיין.

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם כקש"ת מהוהר"ר *זלמן טיקטין נ"י. רב פה ק"ק **ברעסלויא** והמדינה.

חותם תכנית מלא חכמה וכליל יופי ה"ה כבוד הרב המאה"ג הגאון החריף ובקי יפה נוף זית רענן, המפורסם בחריפות ובקיאות מו"ה מאיר ליבוש נ"י המביא פה על מכבש הדפוס ספרו היקר והנחמד על שו"ע או"ח אשר כנה בשם ארצות החיים. הנה מדי שבתו פה קהלתינו זה שנה תמימה, שבעה נפשי עונג ושעשוע כי הכרתי את גודל מעלת ויקר ערך הרב נ"י, ידיו רב לו בש"ס ופוסקים בחריפות ובקיאות נחית לעומקא דדינא בפלפולא חריפתא, וסברות עמוקות וישרות, ברוחו פי שנים, תורה וחכמה בו מותאמות, וגם דרש דרש פה כמה פעמים בבתי כנסיות דפה, ומאד מצאו דבריו חן בעיני שומעיו, נופת תטפנה שפתיו מור, הן בהלכה והן באגדה. אחד מני אלף נמצא גזרת ספיר כזה, לא תחסר כל בו לכן גם ידי תכון עמו. כי יפוצו מעייני תורתו חוצה לכבוד ולתפארת לשם ולתהלה, אבטח כי יגדל מאד בארץ לכבוד בני עמינו. דברי המדבר באמת לאהבת תורתינו הקדושה.

פה ברעסלויא יום א' י"ט מנחם תקצ"ז לפ"ק.

זלמן בהגאון מהור"ר אברהם טיקטין זצ"ל.

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם נ"י ע"ה פה"ח צנא מלא ספרא חריף ובקי בכל חדרי תורה חבל הכסף זו שלשלת היוחסין כקש"ת מוהר"ר **שמואל** נ"י רב דק"ק **אמשטרדם** והמדינות.

ראיתי את כל הכתוב הדברים אשר יצאו מפי גדולים חקרי לב, אשר הרבו לדבר טוב על ארי שבחבורה, הרב המאה"ג המפורסם, החריף והבקי מופלא ומופלג בתורה בחכמה ובדעת יראת ה' אוצרו כבוד מוהר"ר מאיר ליבוש נ"י. גם אנכי ראיתי את אשר כתב על ספר פה מפיק מרגליות, מרגניתא דלית בה טימא שמה הראה את כבודו וגדלו בחריפות ובקיאות כאחד הגדולים אנשי השם. שמחתי מאד בגדלו ותפארתו האמנם לא יכולתי לשום עיני על כל דברי הספר היקר הערך, אך מלבד כי מקצת הדברים אשר ראו עיני וממנה ידין על הכלל כולו, אף גם זאת יותר ממה שכתוב שמעתי מאת ידידי המאה"ג החריף הנ"ל בשבתו אתנו ערך שני חדשים, בעת שבתו פה ערך שני חדשים בכל יום ויום שמעתי ממנו דברים ערבים טובים ונכוחים ויהי לבו כלב ארי והיה כמעיין המתגבר לכן אף כי אין דרכי לתת הסכמה על ספרים הבאים מחדש, ביותר בפסקי הלכות להיות כי די לנו בראשונים אשר מימיהם אנו שותים, יצאתי בזה חוץ מגדרי להיות כי לא בא לפסוק הלכה לצאת ממחיצה, אך לברר וללבן דברי רבותינו הקדושים, וכל מין דין סמוכו לנו ראוי לבוא לדפוש למען יפוצו מעינותיו חוצה, ולמען ידעו ב"י כי לא אלמן ישראל, עוד לא פסקה ולא נשתכחה תורה וחכמה מישראל: והאמנם כי המפורסם א"צ ראי', ותורת אמת אשר בפיהו יעיד על משנתו השלמה אשר בידו, בכל זה אחרי שאל ידידי מאתי אות אמת ויקורי הוא דמתיקר בי להיות נמצא בתוך המסכימים על ספרו הבהיר, אמרתי אף ידי תכון עמו וממני יראו וכן יעשו לבוא על החתום להיות זוכין ומזכין באמירה לגבוה וכל המסייע לדבר מצוה יהי שכרו אתו ופעולתו לפניו תעמוד וחפץ ה' תצליח ביד המאה"ג המחבר נר"ו להוציא מחשבתו הטובה אל הפועל וקרנו תרום בכבוד כבוד ה' עליו תראה, הכ"ד המדבר לכבוד הוגי דת אל אוהבי חכמה ומדע, היום יום א' ז' אייר תקצ"ו לפ"ק.

שמואל החונה פה ק"ק אמשטרדם והמדינות יע"א.

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם נ"י, ע"ה פה"ח. חריף ובקי בכל חדרי תורה כקש"ת מוהר"ר **וואלף** נר"ו, רב ור"מ דק"ק **קעלין**, בעהמ"ח ספר שערי תורה.

אקלע לאתרין גברא רבא גבור בתורה, ואייתי מתנייתא בידו, חיבור נחמד ומזוקק שבעתיים על שו"ע או"ח. לא הניח דבר גדול ודבר קטן. אשר לא הביא על כור הבחינה, ונחית לעומקא דדינא, ה"ה כבוד הרב הגאון חריף גדול ובקי בחדרי תורה, קולע אל השערה כש"ת מוהר"ר מאיר ליבוש נר"ו מק"ק וואלאטשיסק במדינות פולין, וראיתי בחדושים שחדש כבוד הרב הנ"ל, כולו מחמדים חכו ממתקים דבריו נחמדים ונאמרים באמת וביושר לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, לו זרוע עם גבורה, ארי שבחבורה,

חובר חבור מחוכם ומשנתו סדורה, הכינה וגם חקרה, ספי לן משופרא דשופרא, גלי דרעי' ונפל נהורא. וברכתי ברכת הנהנין ברוך שככה לו בעולמו, ישמעו ענוים וישמחו שמחת התורה כי יש עדיין גואלים בארץ, לשום נפשו בכפו כף מלא נחת לעומק הלכה להיות נחית. ולהעלות מרגניתא טבא חדא פלפולא חריפא לאמיתתה של תורה דובר צחצחות תורתו שמורה בכל וערוכות וראוי הוא לבדרן שמעתא בעלמא לחוק דבריו הנעימים בעט ברזל ועופרת, והגם כי אין צריך להסכמה כי הפעולה מעיד על שלימות הפועל, מ"מ לעשות רצון צדיק חפצתי להיות מן המסכימים על הדפסת ספרו הנחמד. ע"כ ידי תכון עמו וכבר היא באזהרה על מסיגי גבול, ומצוה רבה להיות עזר כנגדו ומגן בעדו לתמכו ולסעדו, והשומע יהיה כזית הודו וירום כבודו. הכ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה,

הבעה"ח יום ב' ד' אלול תצד"ק פה ק"ק טאפלשיין. נאום הק' וואלף הרב דק"ק קעלין.

בעהמ"ח ספר שערי תורה חונה פה ק"ק טאפלשיין והגליל.

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם נ"י' וכל רז בבבלי וירושלמי לא אניס ליה, כקש"ת מוהר"ר **נחום טריבטש** נר"ו, רב ור"מ דק"ק **ניקלשבורג** והמדינה.

הן אנה ה' לידי, ובא לעירנו פה האי גברא רבא ויקירא ה"ה הרב הגאון בעל פיפיות, שר התורה, כש"ת מוהר"ר מאיר ליבוש נר"ו מלבים מק"ק וואלאטשיסק במדינת פולין. והיה לי אתו עמו שעשועין דאורייתא, ופומיה ממלל רברבין. וברכתי עליו ברכת הנהנין בהראותו לפני חיבור נחמד על שו"ע או"ח יפה אף נעים, מוכתר בחדושים יקרים מפז ומפנינים, מעשה חדודים, לפקוח עינים עורות, באמרות טהורות, פנים מסבירות דולה מים מבארות עמוקים, שונה הלכות בשובע שמחות, מאיר עיני חכמים בחקירות ודרישות וסברות ישרות, ממקור התבונה נחצבו, וממעייני החכמה נשאבו, והפרט יעיד על הכלל, גלל כן ידי תכון עם הסכמות גאוני זמנינו, ומי יתן ויוחקו בספר מיליו, ומצוה רבה להחזיק בידו לתמכו ולסעדו, וכל המסייע להוציא דברי צחות הנדברים בפנים מסבירות, ישכון בטח במשכנות מובטחות ויבורך בהצלחות. דברי המדבר לכבוד התורה ולומדיה. יום ב' ג' תשרי תקצ"ה לפ"ק.

הק' נחום טריבטש חונה פה ק"ק ניקלשבורג והמדינה יע"א.

הקדמת המחבר

עשתנותיכם[1] סוערים היום, רעיוני! ומחשבותיכם מבוהלים ודחופים. כגלי הים משבריכם, בני לבבי! ומורשיכם מלאים חרש וחושב. ראיתי אתכם נצבים על חומת אנך,

[1] פיסוק וניקוד הקדמת המחבר עפ"י מהדורה ראשונה דפוס זולצבאך תקצ"ז.

ואבן הבדיל בימינכם. הטיתם היום קו הבונים, ובידכם אבני משקלת. עויליכם כאיילים על הררי אל, פוסלים גזית מסיעים אבנים, בנות במו בית מקדש מלך ומזבח גדול למראה, בנות במו מזבח הדפוס ולהעלות עליו כל יגיע כפיכם מנחה ונסך - מה האנך אשר בידכם, קו ומדה ואבן העופרת? מה הבדיל אשר על החומה על אבן אחד שבעה עינים? למה תפוצו מחשבותי! מחשבותיכם לקוששׁ קש לתבן, ואת מתכונת הלבנים תתנו? למה תדושו כעגלה דשה את מתבן השאלות והספיקות בחריצי הפלפול ומוריגי פיפיות בעמק העיון במי מדמנה, ללבון לבנים ולצרוף צרופה. להקים גלים ולהרים אבנים? גם כי תעה לבבי ורוחי בקרבי ישתומם, כי תצלנה אזני רב קשב קול המון בהרים, קול צבא רב וכלי מלחמה, הרפאים יחוללו, והגבעות יתקלקלו, והענקים אשר בהר שפכו הסוללות, לכדו המעברות, ויסגרו מבוא ההרים לקראת בואכם. ומדוע ראיתי אתכם כתתים עיטכם לחרבות, ושבט סופרים לרמחים? הגליונות לשריונות, והמגילות למגינים? חציכם מחזיקים ברמחים, והחצי בונים בחומה, בידכם הקשת ובימינכם אבן הבונים, במתניכם הקסת, ועל יריכם החרב? מדוע הורקתם חניכי ילידי בית שכליכם עם חרף נפשם לגווע בקשרי המלחמה בין הבתרים? חלקתם עליהם לילה ביום השלג, ביום הקרח הנורא. עת תבכה היענה ביער, והינשוף בין צמרת הארז, עת ישאג הכפיר ממעונתו, והאריה מגאון הירדן; עת ינהום השחל בתוך הבור, והליש בהררי טרף, יום יפולו הככבים ממסילותם, ואילת השחר משמים ארץ. יום יתפוררו הררי עד ועמודיהם יתפלצון.

אתה [ארצות החיים זולצבאך: אהה] ה׳ אלהים! בין צורי הסלעים, בין הררי התלמוד, בין הררי בתר, קול נושקי רומי קשת, קול חזיזים ואבני אלגביש אנכי שומע, ולא עצרתי כח. בין הררי נחושת וברזל, בין הררי העיון, שם פחד קראני, שם נפשי תשתוחח. שם אראה אור יקר הולך וערפל חתולתו; שם אשור נהרי נחלי דבש וחמאה, ולענה על גדותיהם; שם הבדולח ואבן השוהם, וסביביו אבן אופל וצלמות. הן השלכתי נפשי מנגד, גם ערבתי לבי לגשת אל הר הקדש; הן שם ישכנו הכרובים פורשי כנפים סוככים בכנפיהם על נשברי לב, אשר באמת ובתמים בצלם יחסיון. הן שם יעמדו השוערים מלאים רחמים ימהרו לפתוח שערי צדק לפני דכאי רוח, אשר בענות צדק לפני הדום רגלם יכרעון. אבל עת אקרב לעלות בהר ונגוע בקצהו, אך כפשע ביני ובין המות; וכי אהרוס לעבור חמה אל המקום אשר לא נקראתי, הנה בידם להט החרב המתהפכת; ואף כי אנופף ידי בנאוה וגודל לבב, לבנות עליו דיק, ולשפוך סוללה; ובאולתי אתגודד צבא נמלים קטנים מקוצצי כנפים, אשר אתי, להלחם עם האימים היושבים בהר ההוא מלפנים, ענקים,

אנשי מדות, וגבורי כח; הן אז שאול מתחת רגזה לבלעני, ומזרות שמים יקשרו עלי קשר יתפלאו בי. ומה המחנה הזה אשר פגשתי? המון רעיוני וצבא רגשות נפשי, המון זבובים כצבא מחנות יתפארו, לאמור, עלה נעלה וירשנו אותו. לאמור, אנחנו נעלה ונלחמנו, ונתן ה' ארץ החיים לנו למורשה. או גם לו יהיה הר הגדול הזה לפניכם למישור. ויושביו כחגבים, וגם תעלו, גם תלחמו, גם ארצות החיים תנחלו, אך הבל ירשתם, שוא נחלתם, מה הערים אשר נתתם לי (אתי) [ארצות החיים זולצבאך: אחי]? ארץ כבול. מה הארץ היתה כגן עדן לפניכם? ארץ הנגב. אך לאריות, אך לבני נמר, לא לשועלים לא לתעלולים, כמוכם כמוני, ישאו ענף, יתנו יבול, ארצות החיים. - או מה החלום הזה אשר חלמתם? כי אתם תבנו מזבח חדש בציון ההלכה ותקריבו עליו את זבחי דמיונותיכם; אמרתם כי המזבח אשר לפני ה' מקדם קטן מהכיל, ולכן תבנו לכם גב וגובה לקרנות מזבחותיהם; אמרתם למען שמכם יכבד ה', ומנחת בכוריכם יערבו לו, ההיתה זאת עם לבבכם רעיון מתעה ודמיון כוזב? עוד נעליכם על רגליכם, ובגדי השרד, בגדי הקדש תלבשו? בגדים הצואים עדן לא פשטתם, ואיכה תלבשו מחלצות? חפניכם מלאים פיח כבשן מהבלי העולם אשר אצרו בלבם, היאמר לכם כהני ה' משרתי אלהינו? וכלי עיוניכם ריקים מכל חכמה, נבערים מכל מלאכת חרש וחושב, האתם תבנו את הבית לשם ה' צבאות? דעו נא וראו, כי אך חלומות שוא, אך חזיונות לילה, שרעפי אופל, התעו את רוחכם לחשוב כדברים האלה, והעולה על רוחכם היו לא תהיה.

וכי תשיבו אמריכם, אף כי אנכי ידעתי כי שקר תדברו, כי אין זאת אתכם, כי בכל בית התלמוד סוכן נאמן נתתיכם, מלבכם תוציאו מלים כי יש לאל ידכם, כי תשרקו להם, ויקבצו אליכם כל חגור חרב, כל נושא צנה, כל גבור חיל, הנפילים, הרפאים, הענקים, והאימים, וישימו כתר על ראשכם, ושרביט הזהב בידכם; כי תראו בדמיוניכם כולם שלמים אתכם, כסוסיהם כסוסיכם לצאת עמכם אל המערכה, לישע עמכם, לישע את חבוריכם. שתאמרו הן אתנו כל בוני שלמה ובוני צור והגבלים, הן אתנו כל אבני משחית, כל ארזי הלבנון, ועתה לא יבצר ממנו, כי נבנה מגדל עוז בארץ שנער וראשו בשמים; שתאמרו הן פשטנו בגדי החול. ונכהן פאר כתונת תשבץ ומעיל ופעמונים, ונשמע קולם בבא רגלנו אל הקדש.

מדעתי, כי חזות שוא ורעיון תועה, עבר עליכם בדברכם אלי כדברים האלה; וגם נפשיכם יודעת זאת, כי אך להשיבני במלים אמרי נואש, מלאתם פיכם דברי רוח; זאת אשיב אל לבכם; גם לו יהי כדבריכם, אך שוא תקוו מצוא נחוח במנחה הזאת ההולכת לפניכם, ואך הבל תיחלו כי ירבה השכר עליכם' מדי העבודה למלאכה אשר אתם עושים;

הלא ידעתם, כי לא מעתה, אך מימות עולם היא. מה רבו צוררי החכמה, ומה עצמו מקנאיה; אשר כשאון מים כבירים דכים ישאון, על הספרים החדשים, אשר יולדו על ברכי זמנם; צוררים המה להם בנכליהם, להשחית תנובתם הטובה (בגרון) [ארצות החיים זולצבאך: בגרזן] לשונם; יתפוצצו הכדים הריקים ובתוכם לפידים, יסתבכו במו שלש מאות שועלים קטנים ובזנבותיהם אודים, להבעיר כל גפן שורק, וכל זית רענן; כן יאמרו אליכם. הבל נסכיכם, תהו מעשיכם, חבלתם קש וחשש ילדתם, מה החלום הזה אשר חלמתם? והנה צליל שעורים, צנומות דקות, שדופות קדים, מתהפכים במחנותיכם, התבלענה השבלים הריקות את שבע השבלים המלאות? שתאמרו, כי תסובנה (אלומינו) [ארצות החיים זולצבאך: אלומתינו], ותשתחוינה לאלומותיכם, שתאמרו, כי ירדו השמש והירח וכל צבא מערכת הפוסקים, להדכא תחת רגלי עיוניכם, חלמא לשנאכם, ופשרי׳ לעריכם, די לנו בספרים הרבים אין קץ אשר חברו אבותיכם, והנה קמתם תחת אבותיכם, עליהם אנו מצטערים אף כי עליכם; ראו נא רעיוני מה תעשו הלום, כי תביאו חדר בחדר להחבא, כי ישיבו צבא ספריכם להסגר בבתי עוקדי הספרים, כאשר יתגנבו העם הנכלמים בשובם במלחמה; פן תצעקו ביום ההוא מלפני מחברתכם אשר חברתם, ואין מושיע אתכם. תחשבו, טוב טוב אם ישיבו פתוחי אבניהם, אל אבנים שלמות אשר לא הונף עליהם עט ברזל וחרט אנוש, ואין אומר השב. הוי חרב רעיוני! מלאה מלחמת שערים, עד אנה לא תשקוטי? חרב מעייני! החודרת בין חגוי העיון, בין בתרי המחקר, עד אנה לא תדומי? עד אנה לא תשקוטו בני שרעפי? הרגעו ודומו, חדלו לכם מבנות את העיר ואת המגדל, פן תפוצו משם על פני כל הארץ, שם הנחת גבורתכם; אספו נא קשתות הפלפול אשר ערכתם על במתי התלמוד, להריק אשפתות על הרי בגלבוע, כי שם נגעל מגן גבורים; כי שם שבו חציהם ריקם, ולא יקלעו למטרה. שובו אל תעריכם, השמרו והשקטו.

איך תשקוטו איך תדומו? איך תחשו מטוב, וחטאתם לה׳ אלהיכם? הן שפעת אני רואה, נהרי נחלי דבש ונופת הניגרים במורד משדי שקידתכם, ביערת הדבש הולך על פני ארצות החיים, (וטבלכם) [ארצות החיים זולצבאך: וטבלתם] לבדכם בקצה המטה ונתתם למו פיכם, ואת המותר תחרימו, היש כמוכם בתבל איש משחית? או תאכלו לבדכם למלא בטניכם, ותאורנה עיניכם, ולריעכם התועה במדבר, והוא עיף ונפשו שוקקה, לא תפרסו מאומה; מי לא יקללכם כיום הזה, אנשי סדום רעים וחטאים? ומדוע ראיתי את פניכם רעים היום, ואתם זועפים? ועד מתי, בין שתי הרעיונות האלה, אם להשלים חק המלאכה או לחדל, אתם פוסחים על שתי הסעיפים? ואם מעדת דבורים

הרעים, אשר יתאספו לרדות הדבש ובשניהם ינשכו, דאגתם ותראו; ואם יהיו אלף אלפים בהתאספם, לחדל את דבשיכם מאיש אחד בין ההמון הרב הזה ימצא, אשר צוף דבש ירדה ואת נפשיכם יברך, הלא הורעתם כיום הזה, כי לא לשם ה', אך בעבור כבוד ותהלה; לא מלחמת ה', אך מלחמת ההתפארות, לחמתם כל ימיכם בשערי התלמוד. ומדי תראו בוז וקלון, או העדר כבוד, הייתם כאיש נדהם; אשאלכם נא, אם כן אפוא הלא הסכלתם עשו? כי מחיר כבוד מדומה, כולו מהבל יחד, חרפתם ימי עלומיכם, לשדד בעגלת העיון ומחרשת המחקר, על כל הררי תושיה, אשר אך בעבודה קשה ובעמל רב במעדר יעדרון, מנעוריכם עד היום הזה. הלבעבור כבוד כוזב, הלבעבור שבחי הבל, ישבחוכם אנשים הרואים לעינים, אשר לא ידעו נגעי לבבכם, חרדתם את כל החרדה הזאת? חלילה וחלילה, ידעתי כי לא באלה דרכיכם, ידעתי כי אהבתם הטוב בעבור שהוא טוב, לא בעבור טוב מדומה לכסילים, הנמשך ממנו; ועתה למה תפחדו, כי טמנתם ידכם בצלחת? כי נחבאתם אל הכלים, למה תחרישו?

וכי תביטו ותראו, שפל ערכיכם, במצב זמנכם בדור האחרון הזה, לעומת מטעי בני קדם. שתאמרו, כי הימים הראשונים, יען מראש מחצבתם ימיהם לא התרחקו, היו טובים מאלה; בעוד לא הורק כח עוצם הבריאה בהשתלשלות הדורות מכלי אל כלי. תושבים היו על אדמתם, כי ארכו להם הימים; ועם רוחב לבם, עתקו חיל עד תכלית הידיעה, עד תכונתה. לא כן אנחנו בערכם, כערך ראש יונקות השורקה פוריה וענפה, כל עוד תתרחקנה משרשם, כן יחלשו, כן מהרה ימלו; ועם שכלינו הקצר, ויד עיוננו העיף, עוד ימי חיינו מעט ורעים, תמול בואכם, והיום אניעכם ללכת אל קצה הזקנה המגביל סוף החיים הקצרים, ואחריו אל המתים ומה נחרוץ לעשות בימים המעטים האלה, והמלאכה מרובה, מקוצר המשיג, ועומק המושג, עם חולשת כחנו מעבוד עבודת עבד.

- לא מחכמה דברתם כל זאת באזני, אשיבכם, ומליכם לא בהשכל; אם ראיתם בני ענק הראשונים כגובה ארזים גבהם, וראשם לעב יגיע, ואתם נמלים קטנים, שפלי הקומה, בבור השבי אחר הרחיים; הן עת תטושו בכנפי עיונכם על גב ראש הענקים האלה, גבוה מעל גבוה ראיתיכם, וגבוהים עליהם; וכבנותכם לכם בית קטן, על המגדל המבצר אשר כוננו הם, וישימו ראשו בשמים, ראיתי ביתכם זה הנבנה בלא כח, על המגדל המבצר אשר עמלו בו המה ימים רבים, נכון בראש ההרים, ונשא מגבעות; אבותיכם עדרו, חרשו, זרעו, קצרו, בנו ריחיים, ויטחנו קמח. ואתם במעט יגיעה, ללוש עריסותכם, לאפות ממנו עוגת רצפים, להחיות את נפשיכם, הגם זאת נלאתם עשה? ואם טפחות ימי חלדיכם, ולא תוכלו להתמהמה מלוש בצק עד חומצתו, לא עליכם המלאכה לגמור,

אבל לא אתם בני חורין להבטל ממנה כל ימי חייכם: לא כן אנחנו עושים היום הזה, עת מלאכה היא ואנחנו מחשים, וחכינו עד אור הבקר, בזרוח שמש צדקה אל כל רואי השמש, ועיני רואותינו מהתמידם לשבת במו אופל, תמס יהלוכו, ומצאנו עון. ומדוע לא תשיתו לב המבלעדי ה' המאזרינו חיל עלינו על הארץ הזאת לאכל מפריה ולשבוע מטובה, הן מגוחי מרחם ה' אתה מחסי, ומימי נעורי חלקי בארץ החיים, מי היה לי לאב בימי הילדות, בימי הנעורים למורה? בימי היגון מי היה לי למנחם? ומי לעמוד אש בימי הנדודים לנחותי הדרך? זה הים הגדול מי העבירני בתוכו בחרבה, ומי מבין תהומות מצולות נבכי שאון גליו, בארצות החיים העמיד במרחב רגלי?

עלם קטן רך ויחיד הייתי לפני אמי, ואור אבי הן הוא אין אתי עודנו באבו נקטף החריף ומופלג בתורה מוהר"ר יחיאל מיכל זצ"ל. תבורך מנשים אשה יראת ה', תבורך מנשים אמי הצדקת הצנועה המשכלת מרת סימציא תחי', אשת אבי חורגי הרב הג' חריף ובקי בכל חדרי תורה צנא מלא ספרא כקש"ת מוהר"ר יהודה ליב נ"י ראב"ד בעיר מולדתי, מנשים באהל תבורך, אשר יומם גם לילה לא שכב לבה, בימין צדקה תמכה ימיני, ותנהלינו במעגלי צדק, זכרה לה אלהי לטובה; ובעת הייתי בן שלש עשרה שנה כצפור בודד על קן החכמה לבדי גם רב ריע וחבר לא היה לי, התעוררה נפשי לקול כנור תשוקת הלמודים, מטיב נגן באזני, גם נשמת התורה אשר התהלכה בקרב אבותי מעולם, העירה את רוחי כאיש אשר יעור משנתו ואקיץ, והנה עט בידי ושבט סופר מהיר ביד ימיני, כתבתי חדשתי בארתי ופרשתי ויד ה' עלי חזקה. [וגם אז זבדני איש הרוח מורי אלוף נעורי הרב הגאון האמיתי המפורסם מוהר"ר משה הלוי הורוויץ זצ"ל בעהמח"ס עמק השדים ועוד ספרים הרבה, וישם כל מעיינו בי]. והנה עד כה ברכני ה', והן עתה תח"י ת"ל מלבד החיבור הנוכחי, אשר נדפס ממנו עתה אפס קצהו, עוד שני אלומות גדולות ופרי תבואה חדושי הש"ס, מחברת על הרמב"ם דיני קדשים ודיני טומאה וטהרה, תשובות וחדושים מפוזרים ביתר ג' חלקי הש"ע, קבוצת דרושים המונים אשר הגדתי במעמד גדולי ישראל, חיבור מפואר על התורה, כמה חבורים קטנים ביתר חכמות, ביאור נחמד על ס' בחינת עולם, מגלת סתרים בחכמת האמת אשר האיר עיני בה מורי בחכמה זו איש קדוש גאון צבאות ישראל מוהר"ר צבי זצ"ל (מזוטשואב) [ארצות החיים זולצבאך: מזודטשואב], ולכל אלה משפט הבכורה לחיבור הנוכחי, היותו לענין דינא ולתועלת הרבים ועל סדר הש"ע, החלותי בו בהיותי כבן חמש עשרה שנה, אז עיינתי בו במקומות מפוזרים, אחת הנה אחת הנה, קבצתי בו יד על יד זעיר שם.

עד סביב לשנת התק"ץ לפרט "חובר "חברים "מחוכם, ואני הייתי אז כבן עשרים שנה, החלותי לסדרו להקים עמודיו ומכוניו בריחיו ואדניו, יום ולילה עמדתי על משמר את עתותי הקדשתי ואת לילותי למלכות שמים הפרשתי, ומעשה ידי הקדשתי לעושיהם, לא הלכתי בחיבור זה לקראת פלפולים זרים וחדודים נקודים וברודים, אך יצאתי לבקש המרכז מן העגולה, והצודק משני קצות האפשר בלבד.

ימים רבים על סיר העיון בטח בדד ישבתי, בחדר הורתי. שם בקרית ספר, גולות מים חיים לכדתי, ובאשכולות יין הזמן לא התגאלתי. פה אשב, פה באהל, פה בצל החכמה, בצל שדי, לנצח, כי אויתיה. כן רחש לבי, חזו רעיוני, לראש אשמורות - פה בחגוי ההלכה נפשי בודדת, בנקרת הצור בסתר המדרגה, לא אירא סער, כי בצל שדי אתלונן. כן על משכבי בלילות אבטח ולא אפחד. -

לא כמחשבותיך, אדם! מחשבות נורא. לא כאשר יחזו עיניך, בשר! עיני שדי תראנה. אם חלום חלמת, פקח אזניך ושמע, הלא לאלהים פתרונים. ואם פתוך בסתר לבך, לשבת בטח ושלאנן, עמוד והשתומם, כי קרבו ימי הנדודים. אם לא עיני ה' על הבית, אך הבל ביד אנוש אבן למוסדת. אם לא רוח ה' תנחה האניה, שוא ביד רב החובל נס ואבן השואבת: וכי תראה בוקר לא עבות, בצאת כלפיד אש ממזרח שמש, כליל ארגמן פני שמים, וכעצם אור לטוהר. מימינך התאנה פורחת, משמאלך עץ הזית, השושנה בעמק, בשרון החבצלת. פה כל ילדי הטבע במחול משחקים; ירקדו לקול כינור כל עצי עדן, ותצא לקראתם בתופים ובמחולות. פה תעדה גאה וגאון, פה תשכב וערבה שנתיך. עורה נא והקיצה כי רוח ה' עובר, מהר המלט על נפשך כי הנה הסער. הה לקול הפחד! כי נהפכו בלהות, ערפל פני שמים, העבים התקדרו. מימינך הרעם, משמאלך אבני רשף, הרוח מפרק הרים, וסביבך נשערה מאד. שם אבני אלגביש ברד ואש מתלקחת, פה מטר סוחף, מבול ועלטה היה. פה דלף טורד [ארצות החיים זולצבאך: ביום סגריר וכולי (יבמות ס"ג ע"ב)] ויגע בארבע פינות הבית, ואת נפשי צאי מהרי נדודי, ושתי מיד ה' כוס הנדודים.

פה ראיתיך נפשי אניה נבוכה בודדת בים הגדול. לפניה הסער, אחריה הזעף, לרגליה משברי ים, תהומות חבוש לראשה, ואת אניה סוערה אן תלכי? אן פניך מועדת? פה אראה עטי מקוננות, מתופפות על גליונותיהם. מליצותי בוכות, מיללות על כנורותיהם. גם עיני בקרבם מקור דמעה, בקרב נבכי תהומות ישטופו ימים ונהרות. ולבי בתוך המבוכה נמס כמים, שוכב הווה נרדם על ירכתי הספינה - מה לך לבי! נרדם, שוכב תהומות היגון והפחד, אומר נואש, חושב כי אין תקוה. שור שחקים כי רמו, כי גבהו

מחשבות אל ממחשבות בן אדמה. עורה, הקיצה, פה בלב ימים, פה על התהומות, בנה לך מזבח, ושלם לעליון נדריך. פה מבין חשרת ערפל, ראה נא אור יקר הולך הלל בן שחר. מבין מפלשי צלמות, שמש צדקה אור שבעתים. חדל הזעף, חדלו הרעמים, גם גלי הים השלמו לך, ילכו שחוח תחת כפות רגליך. ראה נא כי אך למחיה שלחך אלהים אל ים רחוקים ומים אדירים, ואך לפלטה גדולה לעשות לך שם למזכרת נצח. זקני ארץ הגר וגדוליה תלו שלטיהם על חומותיך, המה כללו יפיך; בחוריה אדיריה שמחו לקולך, שם הפיצות מעייניך, חומר מים רבים. גבירי אשכנז המה כבדוך המה מחזיקי בדקך. זקני האללאנד הי' בך לערוב מערבך. פה הגעת לחוף אניות, עמדת ימים רבים, עמדת נס להתנוסס. פה פתחת אסמיך ומלאו הגרנות בר על כל גרנות דגן: מגדול עוז בנית, פה הוכן הסוכך: אבן פנה ירית, פה הצבת הדלתות: פה בצעת פועל ידך גם בעת הזאת נתבשרת לאמור אל תעצב עוד, כי גורש הגשם.

פה בנה בניתי בית זבול, היכל ומזבחות. מחברתי בית מקדש מלך, רעיוני מזבחותיו. ספרי מגדל עוז, לבבי אריאל אריאל. בו תעלה נפשי ברגש כחותיה. יחד יתמלאו רעיוני בקול תודה, והנבל (בימים) [ארצות החיים זולצבאך: בימינם]. רוח השיר ראיתי חי בכנורי, נפש המליצה תוך נבלי מתרגשת. גם רוח בני לוי בקרבו מטיבי נגן, זמרת ככבי בוקר ובני אסף מנעימי זמירות, גם נפשי בקרבו סוערת, מנעמת תודה וקול זמרה. אך מפחדך איום! והנה קול דממה דקה. מיראתך נורא! נתקו מתריו, נבהלו נדהמו מנעימי זמירות. הן שמעתי שמעך שם, נפשי תשתוחח.

אם ראיתי על המשבר, אם המחשבה, כמו הרה תקרב ללדת, צבא משוררים בבטנה גם מלאו ירחיהם, התכרענה חיך ולשון, התפלחנה ילדיהן? היולדו כל אלה, היעמדו על רגליהם? אך כולם מתים, פגרים על האבנים. בין ברכי הלשון גועו, שם חפרו קבר. בין דלתות עט וקסת, רחמם למו הרת עולם. אך מה תהר המחשבה? ילדי הבל כולמו. מה יתרוצצו אלה הבנים בקרבה? והרוח אין בהם. וכי יולדו, וכי יגדלו, ויעמדו קהל גדול, היעריצו בני הנמלים את שם ה' צבאות? היספרו מחשבות כלות, רעיונות לאות, היספרו תהלות ה' מעשה מלך עולמים? הן לך דומיה תהלה, כי נעלית מכל מהלל, גדלת מכל שבח, התרוממת מכל רעיון. אך לפניך משפל מצבי, אשתחוה ואכרעה, עזרני נא וסמכני לך אלהי אתפלל, רצה נא עבודתי וחזק ידי הרפות. גם על זאת אתפלל אליך [ארצות החיים זולצבאך: לעת מצוא (זו אשה, ברכות ח') הצלני משטף מים, הקרה נא לפני עזרי מקדש אשה יראת ה', למען] שאוכל ללמוד וללמד בתורתך הקדושה כי היא בית חיינו ואורך ימינו אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' תמיד. להגות בתורתו.

חותם היום יום א' כ"ו מנחם תקצ"ז לפרט **בכורי ארץ חיים**.
הק' מאיר ליבוש מלבי"ם מוואלאטשיסק.

הלכות הנהגת האדם בבקר סימן אל"ף.

סימן א

סעיף א

יתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו עד שיהא הוא מעורר השחר **ומי שאינו יכול להשכים עכ"פ לא יאחר זמן התפלה שהצבור מתפללים** וע"פ הסוד יש לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבקר הן בערב **שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים ההולכים לפני האלהים כי אינו דומה ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך. כ"ש כשישים על לבו שמלך מלכי המלכים הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו. עומד עליו תמיד ורואה במעשיו כמ"ש אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו מיד יגיע אליו היראה וההכנעה מפחד השי"ת ובשתו ממנו תמיד ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת** ובלבד שלא יתקוטט עמהם וגם כשעומד במקום גדולים ואנשי השם אל יבוש בעבודת השי"ת **גם בהצנע לכת** פי' כשעושה דברים שבצנעה **ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד שיעור משינתו** אחר שישהא מעט משום סכנה **יקום בזריזות** וילבש את מלבושיו ויטול ידיו ויעמוד על עמדו **לעבודת בוראו יתי** והמקובלים כתבו בפסוק שויתי שיצייר שם הויה לפניו בניקוד יִרְאֶה וזה מועיל אל היראה:

סעיף ב

המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשתנות המשמורת שהם בשליש הלילה ולבסוף שני שלישי הלילה ולבסוף הלילה שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החורבן ועל הגלות רצויה ודעת הזוהר, דהא דחשבינן המשמורת בשלישי הלילה, הוא דוקא בעת אשר הימים והלילות שוים כ"א י"ב שעות, אבל בעת שהלילות ארוכות יותר מי"ב שעות, אז מה שהלילה עודפות מי"ב שעות מלפניה ואחריה שייכים אל היום ואם הלילה י"ח שעות אזי שלש שעות שבתחלת הלילה ושלש שבסופה שייכים לענין עת רצון אל היום ואחר שלש שעות מתחלת הלילה מתחיל ראש משמורה ראשונה, וסוף משמורה אחרונה הוא שלש שעות קודם היום, ובלילות הקצרות מי"ב שעו'. חשבינן מן היו' לתחלת הלילה ולסופה

מה שחסר מי"ב שעות, ואם הלילה ששה שעות מתחיל ראש משמורה ראשונה, שלש שעות קודם הלילה, ושלש שעות אחר היום, סוף משמורה אחרונה, וכן עיקר.

סעיף ג

ראוי לכל יי"ש שיהיה מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק והמקובלים האריכו מאד בגודל מעלת קימת חצות כי רבה היא וכבר נדפס בסדורים סדר ההנהגה ע"פ כתבי האר"י ז"ל. וזמן חצות הוא תמיד באמצעות הלילה ממש בכ"מ ואפי' בלילות הארוכות או הקצרות, והוא י"ב שעות אחר חצי היום והעת להתאונן על החורבן, הוא קודם חצות מעט, ומחצות ואילך, יעסוק בתורה. ובסוף הלילה יבקש צרכיו וי"א אז שומרים לבקר, ואם הוא קרוב להנץ החמה יאמר המזמורים לבד וידלג הקינות, ואח"כ יאמר שומרים לבוקר, וכן סדר התיקון הוא דוחה לאמירת סליחות למי שרגיל בו. וכתבו המקובלים שבלילה לא יעסוק בתורה שבכתב. וכן לא יקרא תרגום בלילה. ושיעור משניות קודם לכל דבר ואם זכה לחכמת אמת עת ההוא מסוגלת מאד. ואע"פ שצריך להיות מיצר ודואג בעת ההוא על החורבן, מ"מ התפלה והלימוד יהיה בשמחה, האחרונים קבלו משכבי עד קומי היינו משבועות שאומרים שכבי עד ט"ב שאומרים קומי, א"צ לקום, וי"א מט"ו באב עד ט"ו באייר יקום והנוהגים ע"פ הקבלה סוברים שצריך לקום תמיד. חבורה שנתחברו יחד לקום בחצות ולומר התיקון בציבור אין למנעם, ואדרבה ברוב עם הדרת מלך. וטוב יותר שיאמרו את התיקון בבית הכנסת משיאמרוהו בחדר הסמוך לבית הכנסת דבית הכנסת קדיש טפי וגם שיהיי מעשרה ראשונים וצריך ביחוד להזהר מאד מאד משיחת חולין בניעורם בלילה:

סעיף ד

אחד המרבה וא' הממעיט מפני שאין סיפק בידו להרבות ובלבד שיכוין לבו לשמים. אבל טוב מעט תחנונים בכוונה מהרבות שלא בכוונה כי עז"נ בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד יכול למנוע מלומר הרבה תחנות ובקשות הנדפסים בסדורים. וטוב יותר שילמוד במקומם:

סעיף ה

טוב לומר בכל יום פ' העקדה. כדי להזכיר זכות אבות ולהכניע יצרו. ופ' המן כדי שיאמין שכל מזונותיו הם בהשגחה פרטית ואין ההשתדלות מועיל מאומה ועשרת הדברות כדי שיזכור בכל יום מעמד הר סיני, **ודוקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל יום אבל אסור לאמרם בציבור** מפני תרעומת האפיקורסים שיאמרו אין

תורה אלא זו אבל ביחיד יאמרם ואפי' ביחיד לא יקבעם בתוך הברכות וזקנו של הרש"ל היה רגיל לומר עשרת הדברות שבפ' יתרו בבקר, ועשרת הדברות שבפ' ואתחנן בערב, ואין לכתבן בקונטרס המיוחד לציבור מפני תרעומת האפיקורסים. ופרשת עולה מתחלת ויקרא עד ואם מן הצאן פרשת מנחה מן ונפש עד תקריב מלח, וכהן יוסיף פסוק וכל מנחת כהן כליל תהיה, פרשת שלמים מן ואם זבח שלמים עד ואם מן הצאן, ובפ' צו מן וזאת תורת השלמים עד במדבר סיני, והוא ג"כ פרשת תודה ואח"כ פ' נסכים בפ' שלח מן וידבר דכי תבואו עד אתכם. פרשת חטאת בויקרא מן ונפש אחת תחטא עד ונסלח לו פרשת אשם בפרשת צו מן וזאת תורת האשם עד אשם הוא. ופרשת עולה ויורד, מן ונפש כי תחטא עד והיתה לכהן כמנחה.

סעיף ו

פרשיות הקרבנות לא יאמר אלא ביום, **ועי' לקמן סי' מ"ו**, אבל פרשת הכיור ותרומת הדשן יכול לומר קודם היום. ואם אמר פרשת קרבנות בלילה יצא וטוב לאומרם בעמידה ובשבת אין חיוב לאומרם, או יאמרם דרך לימוד כקורא בתורה, וגם נשים חייבות לאמרם אֲבל לא יאמר פ' הקרבנות, וטוב לאומרם קודם התפלה ובביהכ"נ.

סעיף ז

כשיסיים פ' העולה יאמר יה"ר שיהיה זה חשוב ומקובל כאלו הקרבתי עולה. וכן אחר פרשת המנחה והשלמים מפני שהם באים בנדבה ואחר פרשת תודה דפרשת צו יכלול שניהם כאלו הקרבתי שלמים ותודה, ואחר פרשת נסכים יאמר יה"ר כאלו הקרבתי לכל אחד מנחתו ונסכו, אבל אחר פ' החטאת והאשם לא יאמר כן, לפי שאין באים בנדבה. או יאמר אם נתחייבתי חטאת והיה לי ידיעה בתחלה ושכחתי יהיה זה במקום חטאת ואם לאו יהיה כקורא בתורה וכן יאמר אחר פרשת אשם ודאי ואשם תלוי:

סעיף ח

יאמר עם הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה':

סעיף ט

יש נוהגים לומר פרשת מזבח אדמה תעשה לי (בסוף יתרו) שאין קרבן בלא מזבח בנוי ובפרשה זו מתבאר בנין המזבח ואופן עשייתו, אח"כ פרשת הכיור (בפרשת תשא) שהיה קודם כל העבודות, אח"כ פרשת תרומת הדשן, מתחלת צו, עד לא תכבה, ושם מתבאר ג"כ סידור מערכות ושני גזירין אח"כ פרשת התמיד הידוע אח"כ

פרשת מזבח מקטר קטורת, ושם מבואר גם הטבת נרות שהיה קודם לקטורת, אח"כ פי' סימני הקטורת ועשייתו קח לך סמים וכו', ונאמר והקטיר עליו אהרן כמו שנדפס בסידורים, ובטור סי' מ"ח ואח"כ פרשת חביתי כ"ג בפרשת צו מן וידבר וכו' זה קרבן וכו' עד לא תאכל.

הלכות לבישת בגדים סימן ב'.

סימן ב

סעיף א

כשברא הקב"ה את האדם, לא ערום בראו, אלא התיצב כמו לבוש בשפיר ובשליא, לפיכך לבבו יבין שאין שבחו להיות ערום, ואף לא יגלה מקומות המכוסים שבגופו, והם המקומות שצריך ליטול ידיו כשנוגע שם. כמו שיתבאר לקמן (סי' ד' סעיף כ"א). לפיכך כשיקום ממטתו לא ילבש חלוקו מיושב דמיד שישב עצמו יתגלה בשרו, אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה ונראה דאף הישן בכילה שאינה גבוה עשרה. מ"מ צריך ליזהר שלא יתגלה גופו, אבל העומד ערום בבית המרחץ, כיון שבל"ז כל גופו מגולה. אסור לכסות את ערותו, אם אין פניו נגד העם שנראה ככופר בבריתו של אברהם אבינו:

סעיף ב

אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מלוא כל הארץ כבודו, וכשלובש את מלבושיו יכוין איסור שעטנז ובזה יקיים בכל דרכיך דעהו, ויזהר מללבוש שני מלבושים יחד מפני שקשה לשכחה וישים שני צדדי המלבוש ביד ימין וילבוש תחלה בית יד ימין ואח"כ ילבש של שמאל, ולא יטול חלוקו שחרית מיד השמש וילבש משום סכנת מזיקין, עוד הזהירו חז"ל שאין לאסור חבל לח של פשתים על מתניו משום סכנה: ומי שכבס מלבושיו ולא המתין שמונה ימים עד הלבישה קשה לדבר אחר:

סעיף ג

ידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ ויראו התפירות המגונות ואמרי החלוק ויתגנה בעיני הבריות ות"ח גם אם אירע לו שלבשה הפוכה יזהר לפשטו וללבשו כדרכו. וגם כשפושט חלוקו בלילה לא יהפכנו פן ישכח אח"כ וילבשנו מהופך. וכ"ש בשאר מלבושים הנראים. כתב הרמב"ם, מלבוש ת"ח יהיה מלבוש נאה ונקי ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בהם. ולא ילבש לא מלבוש שרים שהכל מסתכלים בהם. ולא מלבוש עניים שהוא מבזה את לובשיו אלא

בגדים בינונים נאים. ולא יהיה בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי פשתים הקלים ביותר שעושים במצרים ולא יהיו בגדיו סחובים על הארץ, אלא עד עקבו ובית יד שלו עד קשרי אצבעותיו, ולא ישלשל טליתו מפני שנראה כגסות הרוח אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף, עכ"ד ונראה דכל אלה הדברים בארץ הערב, אבל בשאר מקומות ילבש מלבושים המכובדים באותו מקום:

סעיף ד

ינעול מנעל של ימין תחלה ולא יקשרנו שכן מצינו בתורה שהימין חשוב תמיד לענין בוהן יד ורגל ולכל הדברים, שמקדימי' הימין להשמאל, ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו תחלה, דלענין קשירה מצאנו שהתורה נתנה חשיבות אל השמאל שקושר עליה תפלה של יד ויחזור ויקשור של ימין **ובמנעלים שלנו שאין להם קשירה ינעול של ימין תחלה** וגם אם נזדמן לו של שמאל ימתין עד שיביאו לו של ימין. ובאנפלאות של לבד א"צ להקדים שמאל לקשירה ואטר יד שמניח תפילין בימין של כל אדם, יקדים ימין גם לקשירה:

סעיף ה

כשחולץ מנעליו חולץ של שמאל תחלה. ואין לצאת במנעלים שהותר הקשר לחוץ. מפני שנראה כגסות הרוח תלמיד חכם לא יצא לשוק במנעלים המטולאים טלאי ע"ג טלאי ובימות הגשמים שהמנעל מכוסה בטיט מותר:

סעיף ו

אסור לילך בקומה זקופה ארבע אמות ומצד מדות חסידו' יש לזהר אפי' בפחות מד"א משום שנא' מלוא כל הארץ כבודו, ואיך יתגאה ציץ נובל לפני המלך הגדול וכבודו כאין נחשב לפני כבוד המלך הכבוד, כתב הרמב"ם ת"ח לא ילך עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח כענין שנאמר הלוך וטפוף תלכנה, ולא ירוץ ברה"ר כמנהג משוגעים ולא יכפוף קומתו כבעלי חטוטרות אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפילה ומהלך בשוק כאדם שהוא טרוד בעסקיו ולא ילך ד"א בגילוי הראש. משום דשכינה למעלה מראשו ע"כ צריך להתנהג בצניעות כדי שתהיה עליו אימת מלך ויש מזהירין גם בפחות מד"א וביותר כשעומד תחת אויר הרקיע ורוכב על גבי בהמה כמהלך דמי וקטנים נוהגים לילך בגילוי הראש אבל טוב לכסות ראשם ולצורך כגון להקר שרי להסיר הכובע החם מעליו גם בבית המרחץ יכול להיות בגילוי הראש ומכסה ראשו בכל דבר ואפי' בידו ואפי' שערות שקורין (פארוק) הוה כיסוי ואין שייך בזה מראית העין אבל העומד בפני ת"ח מדינא צריך לכסות ראשו ואפי' קטן ולענין תפלה וביהכ"נ עי' לקמן

סי' צ"א וסי' קנ"א. **ויבדוק נקביו, ויכסה כל גופו, ולא ילך יחף** שההולך יחף הוא מנודה למקום ובמקומות הערב שדרכן לילך יחף שרי, ומשום ברכת רוקע הארץ יעמוד מעט קודם שינעול מנעליו ובעל תשובה מותר ללכת יחף לזכרון עונותיו **וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב שהוא זריזות ונקיות**:

הלכות הנהגת ביהכ"ס סימן ג'.

סימן ג

סעיף א

כשיכנס לביהכ"ס יאמר אל המלאכים, המלוים אותו התכבדו מכובדים וכו' ועכשיו לא נהגו לאמרו והזהיר בדרכיו יש לאמרו אפי' בזה"ז בפרט בביהכ"ס שבשדות ולא יאמרנו במקום הטנופת:

סעיף ב

יהיה צנוע בביהכ"ס ולא יגלה עצמו עד שישב וכן אח"כ יכסה א"ע קודם שיעמוד, **ולא ילכו שני אנשים ביחד** ואם מפחד יכול אחד להניח ידו על ראשו דרך חלון [ארצות החיים זולצבאך: ואפי' עם עכו"ם לא יכנס לבהכ"ס,] ועם קטן שאין בו דעת מותר לכנס גם **לא ידבר שם** אפי' לצורך גדול **ויסגור הדלת בעדו משום צניעות** והרואה דלת ביהכ"ס נעול לא ינחור שם והיוצא נותן מקום לנכנס וישים על לבו שדרכו דרך בהמה ולעניין נשים עי' באבן העזר סי' כ"ב סעיף י"ג וכ"ז לפנות אבל להשתין מותר אפי' בפני רבים אם צריך לכך משום סכנה:

סעיף ג

אם רוצה ומפני הסכנה צריך למשמש בפי הטבעת בצרור או בקיסם לפתוח נקביו ימשמש קודם שישב ולא ימשמש אחר שישב מפני שקשה לכשפים ולא יפנה מעומד:

סעיף ד

לא יגלה עצמו כי אם מאחריו טפח ומלפניו טפחיים ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום וי"א מאחריו טפחי' ומלפניו טפח וראוי להחמיר כב' הדעות שלא יגלה עצמו מלפניו ומאחריו רק טפח ואפי' כשאינו צריך רק לגדולים מותר לגלות עצמו מלפניו דמתוך שדוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים ודרך הצנועים לסכך עצמם כסוכה אם יוכלו שלא יתראה גופם כלל:

סעיף ה

אם נפנה במקום מגולה שאין בו מחיצות יכוין שיהיה פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא וי"א שיהיה דוקא פניו לדרום ואחוריו לצפון, אבל בין מזרח למערב אסור משום שהשכינה במערב ואפי' אם מחזיר פניו למערב אסור לדעת רש"י משום דחושש לפירוע שלפניו ולדעת הרמב"ם משום דגם ברוח מזרח יש לנהוג כבוד שהוא רוח שכנגד מערב, **ולהטיל מים בכל ענין שרי** ולדעת הרמב"ם שאינו חושש על פירוע שלפניו אבל לדעת רש"י צריך להחזיר פניו למזרח ובמדינתנו שמתפללים לצד מזרח או במדינות שמתפללים לצד צפון או לצד דרום צריך ליזהר שלא יהיה פירוע שלאחריו נגד הצד שמתפללים כנגדו, וכ"ז בביהכ"ס שאין בו מחיצות אבל אם יש בו כותל אחד לצד מערב ומחזיר אחוריו אל הכותל, אם נפנה קרוב כ"כ למקום המחיצה עד שבשעה שנפנה אסור לקרות ק"ש או לעסוק בד"ת בינו לבין מקום המחיצה מותר:

סעיף ו

וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו ויש בזה שני פרושים י"מ שצריך ליזהר שיהיה אורך המטה בין צפון לדרום דהיינו ראשו לצפון ומרגלותיו לדרום וי"מ שיהיה אורך המטה בין מזרח למערב דהיינו ראשו למערב ורגליו למזרח וכן עיקר וקרן מערבית צפונית עדיף טפי. ונכון להזהר אפי' אין אשתו עמו: ונראה דבזה אין להחמיר רק בשוכב ערום. ובאין קלעים סביב המטה:

סעיף ז

המטיל מים מן הצופים ולפנים **פי' מקו' שיכול לראות משם הר הבית ומשם ואילך אין יכולים לראותו. לא ישב ופניו כלפי הקדש, אלא לצפון או לדרום. או** יסלק הקדש לצדדים ולא יפנה ויהיה אחוריו נגד ביהכ"נ או ביהמ"ד ואפי' לקבוע ביהכ"ס אסור. ואם מרחיק ד"א אין להחמיר.

סעיף ח

כשנפנה בשדה אם הוא אחורי הגדר נפנה מיד כיון שאין חבירו רואה את פרועו. ובבקעה יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות את פרועו מיהו אע"פ שרואה את גופו ושומע קול עיטוש שלו שרי ואפי' בעיר הדין כן.

סעיף ט

לא ישב במהרה ובחוזק ולא יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי שלא ינתק שיני הכרכשתא והמאריך בביהכ"ס מאריכין לו ימיו ושנותיו ובלבד שלא יתלה א"ע על ברכיו שקשה לתחתוניות:

סעיף י

לא יקנח ביד ימין ואטר יד יקנח בימין של כל אדם שהוא שמאל לגבי דידיה. ונראה דדוקא באיטר גמור אבל אם אוכל או קושר תפילין או מראה טעמי תורה ככל אדם אע"ג ששני דברים מאילו עושה בשמאלו רק בא' מהם דומה לשאר ב"א יקנח ביד שמאלו ככל אדם. והשולט בשתי ידיו כגון שאוכל או מראה טעמי תורה בשתי ידיו, לא חשבינין פעולה זו לא לימין ולא לשמאל וכן אם אינן רגיל להראות טעמי תורה הוה לענין זה כשולט בשתי ידיו, ולא יקנח באצבע אמצעי, שכורך עליו רצועה של תפילין.

סעיף יא

לא יקנח בחרס אפי' חלק משום כשפים ולא בעשבים יבשים שהמקנח בדבר שהאור שולט בו, סגולתו שעי"כ שיניו התחתונות נושרות ולא בצרור שקנח בו חבירו בצד שהיא מלוכלכת ולא נתייבש עדיין ולא בסיד ובחרסית מפני שמביא את האדם לידי תחתוניות **ועכשיו שבתי כסאות שלנו אינם בשדה נהגו לקנח בחרס וכן נהגו לקנח בדבר שהאור שולט בו ואינו מזיק, ופוק חזי מה עמא דבר** אבל בבתי כסאות שבשדה יש לזהר גם בזה"ז, וביהכ"ס שבשדה הוא אפי' סמוך לעיר כל שאין ב"א מצויין שם ואם יש עוד אחר עמו א"צ ליזהר אפי' בביהכ"ס שבשדות ובעיר אפי' בלילה א"צ ליזהר. ויזהר בקנוח, כי צואה בפי טבעת מעכבת התפלה. והאר"י ז"ל הזהיר לרחוץ במים דוקא כמ"ש ומצואתו לא רוחץ. גם בביהכ"ס שבבית לא יקנח בחרס שאינו חלק ולא בשאר דברים שאינם חלקים שמקרעים הבשר ויבוא לידי סכנה. ואם אין לו רק עשבים יבישים וחרס אפי' בשדה יקנח בעשבים:

סעיף יב

יפנה בצניעות בלילה כמו ביום רק א"צ להתרחק ואם אין שם אדם יפנה אפי' ברחוב:

סעיף יג

לא ישתין מעומד מפני נצוצות הנתזין על רגליו ויאמרו שהוא כרות שפכה ויוציאו לעז על בניו שהם ממזרים אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתין לתוך עפר תחוח **פי' קרקע שאינה בתולה אלא כגון של ארץ חרושה**:

סעיף יד

ואם א"א לו בישיבה ואין לו עפר תחוח ומקום מדרון אף על פי כן **יזהר שלא יאחוז באמה וישתין אם לא מעטרה ולמטה מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה אא"כ הוא נשוי** ואפי' אין אשתו עמו **ומדת חסידות לזהר אף הנשוי** ואפי' כשאשתו עמו ואם עומד במקום שיש לו פחד שלא יפול אין להחמיר בנשוי כלל:

סעיף טו

אפי' מי שאינו נשוי מותר לסייע בבצים וכן מותר לאחוז ע"י מטלית עבה כגון לבדים הקשים שאין מחממים וכ"ש ע"י צרור וחרס ולמטה מעטרה מותר אפי' אם האבר בקישוי:

סעיף טז

לא הותר לנשוי לאחוז באמה אלא להשתין אבל להתחכך לא וכן מה שהותר למי שאינו נשוי למטה מעטרה ג"כ לא הותר רק להשתין ורק אם אין לו מקום גבוה ועפר תחוח ואא"ל בישיבה, אבל בלא"ה אין הותר אלא ע"י מטלית עבה:

סעיף יז

המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו וי"א שהוא דאורייתא וי"א שהוא דרבנן ובקטנים עובר משום בל תשקצו ומשום לא יהיה בך עקר:

הלכות נטילת ידים סימן ד'.

סימן ד

סעיף א

ירחץ ידיו ויברך על נט"י ודעת המקובלים שלא יברך עד אחר שינגב ידיו דס"ל דאין רוח רעה סר מהידים עד אחר הניגוב וס"ל דאסור לברך בידים שר"ר שורה עליהם אבל דעת הפוסקים אינו כן וברכת המצות נאמרים בכל לשון וגם הגר יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו אפי' כשמברך לעצמו **וי"א גם אשר יצר אפי' לא עשה צרכיו וכן נהגו** ואין נראה לברך אשר יצר בלא עשה צרכיו רק יעשה צרכיו תחלה ואח"כ יברך אשר יצר. שני טעמים יש ע"מ שתקנו חכמים ליטול ידיו שחרית ולברך הרא"ש כתב לפי שידים של אדם עסקניות הן וא"א שלא יגע בבשר המטונף בלילה לזה תקנו ברכה על נטילת שחרית לק"ש ולתפלה והרשב"א כתב לפי שבשחר אחר השינה אנו נעשים כבריה חדשה לזה תקנו ליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו ולהלכה אנו תופסים כשני הטעמים לחומרא לענין נטילה ולברכה אנו תופסים שניהם

לקולא כיצד ישן בבתי ידים שיודע בודאי שלא נגעו ידיו במקום הטנופת וכן אם לא ישן בלילה שינת קבע רק שינת עראי ולא ישן ערום שאז אין לחוש שמא נגע במקום הטנופת יטול מספק ולא יברך וטוב שיביא א"ע לחיוב נטילה מצד אחר שיעשה צרכיו או יטיל מים וישפשף שאז לכ"ע יתחייב לברך ויברך על נט"י וא"י **מים הפסולים לנט"י לסעודה לקמן סי' ק"ס כשרים** בדיעבד **לנט"י לתפלה מיהו יש מ"ש דלא מברך עלייהו** רק על נקיות ידים ולא ישנה ויברך כברכתו ובמקום דשכיחי נחשים יש ליזהר שלא לרחוץ במים מגולים:

סעיף ב

חוץ מהטעמים הנזכר שצריך ליטול ידיו לתפלה צריך ליטול גם משום ר"ר השורה על הידים ויש בזה ב' סברות י"א דע"י השינה ר"ר שורה עליו אפי' ישן ביום וי"א דבלילה דוקא שורה הר"ר ואפי' בלא שינה ויש להחמיר ג"כ כב' הסברות וטעם זה של ר"ר הוא דוקא להצריך נטילה אבל אין לברך על נטילה שהוא רק משום ר"ר בנטילה זו הבאה להעביר ר"ר **ידקדק לערות עליהן מים ג"פ להעביר ר"ר ששורה עליהן** וכתב בזוהר דלא ילך ד"א בלא נט"י וכל ההולך ד"א בלא נט"י חייב ואם אין מים בסמוך לו ילך פחות מד"א וטוב להניח שני כלים מראשותיו א' מלא וא' ריקן וטוב שיהיה כלי התחתון מאוס:

סעיף ג

לא יגע בידיו קודם נטילה לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים ויש ליזהר אפי' ע"ג עיניו מבחוץ אם אפשר לו ויש מזהירין שלא ליגע במלבושיו קודם שנטל ידיו:

סעיף ד

אפילו מי שנטל ידיו לא ימשמש בפי הטבעת תמיד מפני שמביאתו לידי תחתוניות ולא יגע במקום הקזה שמשמוש היד מזיק לחבורה.

סעיף ה

לא יגע בגיגית שכר שמשמוש היד מפסיד השכר ומ"מ אם נגע במאכל אפי' קודם שנטל ידיו אין לאסור המאכל עי"כ אבל לכתחלה לא יגע בשום מאכל קודם נט"י ואם נגע באוכל ידיחנו ג"פ וגם יזהר מאד להרחיץ ידי הקטנים וכן הנשים המתקנים המאכלות:

סעיף ו

א"צ רביעית לנטילת ידים לתפלה עי' לעיל סעיף א':

סעיף ז

טוב להקפיד בנט"י שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה **מיהו בדיעבד אינו מעכב לא כלי ולא כח גברא ושאר דברים הפוסלים בנט"י לסעודה** ויטלם לכתחלה עד פרק הזרוע ובדיעבד די עד קשרי אצבעותיו ובשעת הנטילה יהיו כל העשרה אצבעות למעלה ויפשוט כפיו לרמוז על קבלת הקדושה ויגביהם כנגד הראש ויכניס קשרי אצבעותיו לפנים:

סעיף ח

נט"י שחרית אין נטלים ע"ג קרקע ואפי' ע"ג קסמים אסור מפני שר"ר שורה עליהם אלא לתוך כלי.

סעיף ט

מים של נט"י שחרית אסור להנות מהם ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם ולא ישאילם לשום אדם ואין לקרות ולברך כנגדם:

סעיף י

נוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על ימינו תחלה וגם באיטר אזלינן בתר ימין של כל אדם ואם אחר מערה על ידיו ישפוך מימין לימין י"א שיטול כל יד ג"פ רצופים והאר"י היה נוהג ליטול ידו הימנית מידו השמאלית ואח"כ השמאלית מימנית וכן היה עושה ג"פ והרוצה לצאת שני הדיעות יטול ידו הימנית ג"פ רצופים ואח"כ השמאלית שלשה פעמים רצופים ואח"כ יטול עוד שני פעמים בסרוגין. ומ"מ בדיעבד אפי' לא נטל רק ידו אחת לבד סר ר"ר מאותו היד:

סעיף יא

לא יטול ממי שלא נטל ידיו שחרי' אבל להביא לו מים מותר ובזהר כ' דלא יטול מלבושיו שחרית ממי שלא נטל ידיו שחרית:

סעיף יב

אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים עלתה לו נטילה לק"ש ולתפלה אבל לא לר"ר שעליהן אם שכשך ידיו בשלש מימות מחולפים יש להסתפק אם עלתה לו נטילה להעביר ר"ר שעליהן תחב ידיו בשלג המונח על הארץ בשלשה מקומות מחולפים עלתה לו נטילה גם משום ר"ר הטובל ידיו ג"פ במי מעין או במי מקוה אע"פ שאין בו ארבעים סאה עלתה לו נטילה הטביל ידיו בנהר המושך אפי' בפעם א' די ובלבד שישהא שם ידיו קצת עד שיעברו המים הראשונים:

סעיף יג

אם היה נעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר ר"ר מידיו והיינו שיש ספק אם הטעם של נט"י שחרית כהרשב"א לעיל סע"א וא"כ אע"ג דהשתא לא נעשה בריה חדשה לא פלוג רבנן וצריך נטילה או שמא עיקר הטעם כהרא"ש שם ובניעור ולא נגע במקום מטונף א"צ נטילה גם יש בו ספק אם צריך נטילה משום ר"ר כדעת הי"א לעיל סעיף ב' דהלילה גורם הר"ר או שעיקר כדעת האומרים דשינה גורם הר"ר **ויטלם בלא ברכה** וכן יטול ג"פ מספק:

סעיף יד

השכים קודם ע"ה ונטל ידיו יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום להעביר רוח רעה השורה על הידים **ויטלם בלא ברכה** כי י"א דבעמוד השחר חוזר הר"ר לשרות פעם שנית.

סעיף טו

ישן ביום יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהן ג"פ **ויטלם בלא ברכה**:

סעיף טז

דוד היה נזהר שלא ישן שתין נשמין (פי' ששים נשימות) כדי שלא יטעום טעם מיתה **ובגמ' פ' הישן משמע דדוקא ביום היה נזהר** ד"ז לא מוכח משם כלל ושיעור זה של שיתין נשמין י"א שהם ששה שעות ומדברי הזוהר נראה שהוא פחות אפי' מדי שעות.

סעיף יז

יש נוהגין לרחוץ פיהם שחרית מפני הרירים שבתוך הפה. ויש לרחוץ פניו שחרית ובמקומות הערב שהולכים יחף צריך לרחוץ גם רגליו:

סעיף יח

אלו דברים צריכים נטילה במים הקם מהמטה והיוצא מביה"כ צריך נטילה ג"פ ומבית המרחץ והנוטל צפרניו אפי' לא נטלם כולם והחולץ מנעליו בידיו והנוגע ברגליו והחופף ראשו וי"א אף ההולך בין המתים בבית הקברות ומי שנגע במת ואפי' מי שנכנס אצל מת א' או שהלך ללוותו ויש נוהגים לרחוץ גם הפנים בשובם מביה"ק ומי שמפליא כליו אפי' לא נגע בכנה, והמשמש מטתו והנוגע בכנה והנוגע בגופו בידו ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ואם אינו ת"ח יוצא מדעתו.

סעיף יט

המקיז דם מהכתפים ולא נטל ידיו מפחד שבעה ימים המגלח ולא נטל ידיו מפחד ג' ימים הנוטל צפרניו ולא נטל ידיו מפחד יום א' ואינו יודע ממי מפחד.

סעיף כ

הרוחץ פניו ולא נגבם יפה פניו מתבקעות או עולה בהן שחין ורפואתו לרחוץ הרבה במי סילקא:

סעיף כא

צריך ליזהר בתפלה או באכילה (ועיי לקמן סי' צ"ב וסי' קס"ד) שלא ליגע בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה וכן שלא לחכך בראשו אבל מקומות המגולים שבראשו ובפניו ובצוארו עד החזה ומקום המגולה שבזרועותיו עד הפרק הנקרא (העלין בויגין) אין להקפיד:

סעיף כב

אם אין לו מים יקנח ידיו בעפר או בצרור או בכל מידי דמנקי ויברך על נקיות ידים ויועיל לתפלה אבל לא להעביר ר"ר שעליהן:

סעיף כג

לא תקנו נט"י אלא לק"ש ולתפלה אבל ברכת השחר יכול לברך קודם נטילה אא"כ ישן על מטתו ערום שאז אסור להזכיר את השם עד שינקה אותם.

דין כוונת הברכות סימן ה'.

סימן ה

סעיף א

יכוין בברכות פי' המלות שלא יהיו דבריו כצפצוף הזרזיר ההומה ובל ידע מה ויזהר שלא ידלג שום תיבה ושום אות כמונה מעות וכן יזהר בדקדוק הנקודות והטעמים כשיזכיר השם יכוין פי' קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בכתיבתו ביוד ה' שהוא היה היה ויהיה וקודם שיזכירו יכוין שילוב הוי' עם אדני ביום הויה קודם ובלילה אדני קודם ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף

בעל היכולת ובעל הכחות כולם ניקוד שם הוי' הוא בניקו' תיבת לעולם שב"א חול"ם קמץ וכן הוא ניקוד שם אדני רק שהא' הוא בחט"ף פת"ח והטעם הוא מלרע:

דין ברכת א"י ואלהי נשמה ופרושין, סימן ו'.

סימן ו

סעיף א

כשיצא מביהכ"ס יברך א"י את האדם בחכמ' שבריאת האדם היא בחכמה נפלאה וי"מ על שהגוף כנאד מלא רוח והוא מלא נקבים כדלקמן בסמוך וי"מ בחכמה שהתקין מזונותיו של אה"ר ואח"כ בראו. וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים פי' נקבים רבים כגון פה וחוטם ופי טבעת וגם ברא בו איברים רבים חלולים כגון לב וכרס ומעים שאם יסתם אחד מהם כלומר שבנקבים יש נקב אחד שהוא הפה שכשהוא במעי אמו הוא סתום וכשיוצא לאויר העולם הוא נפתח ואם כשיוצא לאויר העולם היה נשאר סתום א"א להתקיים אפילו שעה אחת והאיברים החלולים אם היה נפתח אחד מהם א"א להתקיים אפילו שעה אחת ולפי פי' זה צ"ל (יפתח) [ארצות החיים זולצבאך: יסתם] אַחַד מהם בפת"ח שהיא אחד המיוחד שבהם ואם (יסתם) [ארצות החיים זולצבאך: יפתח] אֶחָד היינו כל אחד שיהיה, וי"ג יפתח קודם ליסתם וכן יש שאין גורסים אפי' שעה א', וכל א' יחזיק במנהגו עוד יל"פ שגבול יש באדם שיכולים נקביו לסתום ולא ימות וכיון שעבר אותו הגבול לא היה אפשר להתקיים אפי' שעה אחת וכיון שבכלל הנקבים הוא פי הטבעת ופי האמה ובכלל האיברים החלולים שאם יפתח א' מהם א"א להתקיים הם כרס ומעים שפיר הוה שבח זה מעין עשיית צרכיו ולפ"ז צ"ל יסתם אֶחָד מהם בסגו"ל ואפשר עוד מאחר שאם יוצא לנקביו ביותר עד שאם יעבור הגבול ימות בכלל שאם יפתח אחד מהם הוא והוה שאם יפתח אחד מהם נמי מענין עשיית צרכיו ממש רופא חולי כל בשר וי"ג רופא כל בשר ע"ש הנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו כי אם יתעפש בבטן ימות והוצאתו הוא רפואה ומפליא לעשות מפני שהאדם דומה

לנאד מלא רוח ואם יעשה אדם נקב בנוד אפי' כחודו של מחט הרוח יוצא והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בקרבו ה"ז פלא.

סעיף ב

יש נוהגין להמתין לברך על נטילת ידים עד בואם לביהכ"נ ומסדרין אותם עם שאר הברכות ובני ספרד לא נהגו כן **ועכ"פ לא יברך ב"פ ומי שמברכה בביתו לא יברך בביהכ"נ וכן מי שמברך בביהכ"נ לא יברך בביתו ומי שלומר קודם שנכנס לביהכ"נ או מתפלל קודם יברכה בביתו ולא יברך בביהכ"נ וכ"ש אם מפסיק בשיחה בטלה ואפי' בכה"ג יש נוהגים לברכה עם שאר ברכות בביהכ"נ ואין מברכים בביתם** וי"א דמי שמברכה בביתו צריך להסמיך לה כל ברכת השחר עם היה"ר שאחריהם ואפי' הש"ץ שמברכה בביתו לא יברך שנית בביהכ"נ.

סעיף ג

ברכת אלהי נשמה אינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת הודאה וברכות ההודאות אין פותחות בברוך כמו שמצינו בברכת הגשמים

לקמן (סי' ק"י) ומ"מ יש לעשות על צד היותר טוב להסמיך אלהי נשמה לברכת א"י.

סעיף ד

יש נוהגים שאחר שברך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונין אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה ואין לערער עליהם ולומר שכבר יצאו באמן שענו תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו

ויש חולקים ע"ז וע"כ כ"א יחזיק במנהגו:

דין לברך אשר יצר סימן ז'.

סימן ז

סעיף א

כל היום כשעושה צרכיו בין קטנים בין גדולים יברך אשר יצר ולא על נט"י אף אם רוצה ללמוד או להתפלל מיד **היו ידיו מלוכלכות ששפשף בהם אפ"ה א"מ על נטילת ידים**:

סעיף ב

הטיל מים ולא שפשף אף על פי שצריך לברך אשר יצר אין צריך ליטול ידיו רק משום נקיות או משום הכון.

סעיף ג

הטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ונמלך והטיל מים פעם אחרת צריך לברך ב' פעמים אשר יצר ואין כן דעת האחרונים רק לא יברך אלא פעם אחת.

סעיף ד

אין שיעור להשתין מים דאפי' בטפה אחת חייב להודות שאם יסתם הנקב מלהוציא הטפה ההוא היה קשה לו וחייב להודות ומי שנתחייב ברכת בר"נ וא"י, יברך אשר יצר קודם.

הלכות ציצית סימן ח'.

סימן ח

סעיף א

יתעטף בציצית ויברך מעומד ואם ברך מיושב יצא ושש מצות מצותן בעמידה והם ספירת העומר לבנה בחדושה ציצית שופר לולב מילה. והטעם לזה משום דבכל אלה, כתיב בהו לכם, וילפינין להו בגז"ש מעומר דכתיב בו וספרתם לכם ושם כתיב מהחל חרמש בקמה דרשו אל תקרא בקמה אלא בקומה, ולמצוה מן המובחר צריך עמידה גם בשאר המצות אבל ברכת הנהנין א"צ עמידה, וצריך לברך בשעה שמשים הטלית על ראשו להתעטף בו דהוה עובר לעשייתן לא קודם עטיפה דהוה קודם דקודם.

סעיף ב

יש מן הגאונים שסוברים דמדמברכינן להתעטף בציצית אלמא דבעי עיטוף דוקא וקי"ל דכל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעלים אינה עטיפה ולכן צריך שייתעטף בטליתו עד גומות שבלחי למטה מפיו ולהלכה קיי"ל שא"צ עיטוף דוקא דכסותך כתיב בתורה וכל בגד וכסות במשמע ועיטוף לא נזכר בתורה לפי"ז סדר עטיפת הטלית הוא כדרך בני אדם שמתכסין בכסותן ועוסקים במלאכתם פעמים בכיסוי הראש ופעמים בגילוי הראש ומ"מ יזהר שבשעת הברכה יתעטף בהטלית עד פיו ויזרוק כל הד' ציצית לצד שמאל כדי הילוך ד"א ונכון שיכסה ראשו בטלית מצד מדת חסידות וגם אע"פ שמכסה ראשו בטלית יזהר שלא יזוז ממנו כיסוי של ראשו פן יפול הטלית מעליו וישאר בגילוי הראש ואם אין כיסוי על ראשו צריך לכסות ראשו

מדינא בשעת תפלה והאר"י ז"ל היה מכסה הטלית על התפילין של ראשו, ומ"מ לא יכסה התפילין לגמרי דתפילין של ראש צריכים להיות מגולים כמו שיתבאר בס' כ"ז ואותם האנשים המניחים הטלית כמו שהוא מקופל סביב צוארם לא יצאו ידי חובתם כיון שאינו דרך מלבוש וכן יש ליזהר לכסות גם הגוף לא כאותם שאין מכסים רק הראש ובית הצואר בלבד ועי' לקמן (סי' ש"א):

סעיף ג

טליתות קטנים שלנו שאנו נוהגים ללבוש אע"פ שאין בהם עיטוף יוצאים בהם ידי חובת ציצית וטוב להניח אותו על ראשו רחבו לקומתו ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד"א ואח"כ ימשכנו מעל ראשו וילבשנו ודוקא בבגד שעושים כעין חתיכה אחת מרובעת ובית הצואר באמצע דכשמתעטף בו באים ב' ציצית מצד זה וב' ציצית מצד זה אבל אם הבגד תפור שאז יבואו כל הציצית מצד א' אין לעשות כן כמו שיתבאר בסעיף שאח"ז:

סעיף ד

מחזיר שתי ציצית לפניו ושתים לאחריו מצד שמאל כדי שיהיה מסובב במצות וילבש צד ימין של הטלית תחלה ואח"כ צד שמאל ונהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו ולא יורידם ממעלתם כמ"ש קרש שזכה להנתן בצפון לעולם בצפון והאר"י ז"ל לא היה מקפיד ע"ז ולא יהי' העטרה מכסף או מזהב שאז נראה דעיקרה נעשה לכסות הראש בלבד אם לא שיעשה עטרה כזאת גם באמצע הטלית:

סעיף ה

מברך להתעטף בציצית בפת"ח תחת הבי' שמורה על הידוע ר"ל ציצית כשרים הטוים לשמה וכדומה וגם ע"פ האר"י ז"ל צריך לכוין כאלו יש בהם תכלת אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת **פי'** שכל א' מתעטף בטלית שלו **בפעם אחת** כולם מברכים ואם רצו א' מברך והאחרים יענו אמן וכן ראוי לעשות דברוב עם הדרת מלך ובדיעבד יוצאים אפי' בלא עניית אמן דשומע כעונה אבל אדם אחר שאינו מתעטף עתה אין לו לברך להוציא את חבירו אם חברו הוא ג"כ בקי בברכה דהא יכול לברך בעצמו ואם ברך לו וענה אחריו אמן כדי לצאת יצא בדיעבד. אבל בלא עניית אמן אינו יוצא כה"ג ואם המתעטף הוא בור יכול חברו לברך לו לכתחלה אע"פ שיצא כבר דכל ישראל ערבים זה בזה.

סעיף ו

על טלית קטן יכול לברך להתעטף בציצית אע"פ שאינו מתעטף בו אלא לובשו **וי"א שמברכין עליו על מצות ציצית וכן נוהגים ואין לשנות כלבו (סי' כ"ב) ונ"י בה"ק (דף פ"ו ע"ב):**

סעיף ז

התורה קראתם ציצית ע"ש החוטין הנפרדים זה מזה וע"כ צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה כל חוט בפני עצמו ואין להפרידם בשבת.

סעיף ח

יכוין בהתעטפו שצוונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנזכר כל מצוותיו לעשותם.

סעיף ט

קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית שיהיו שלמים כדי שלא יברך לבטלה ואף בשעת הדחק כגון שהציבור מתפללים וירא שלא יעבור זמן התפלה או שקראו אותו לס"ת ויש לחוש לטורח ציבור אפ"ה לא יניח בעבור זה מלבדוק ומ"מ אם בדקו אתמול יכול לסמוך על בדיקה זו בשעת הדחק ואם בדקו בשעה שהניחו בכיס שלו א"צ לבדוק בשעה שמתעטף בו גם בשעת הדחק א"צ לבדוק רק החוטין של הענף לא החוטין שלמעלה מן הגדיל המונחים על הבגד שאין עשוין לפסוק ומי שלובש הרבה בגדים של ארבע כנפות א"צ לבדוק רק אותה שמברך עליו והשאר מעמידים בחזקת שלמים וא"צ לבדקם.

סעיף י

אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות וצריך ללבשו ילבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו או כשילבש טלית אחר יברך עליו ויכוין לפטור גם את זה שלבש כבר וא"צ למשמש בציצית של ראשון.

סעיף יא

עיקר מצות טלית קטן ללבשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות והאר"י ז"ל כי שילך בו תחת בגדיו אבל הציצית יהיו מבחוץ ולא כאותם האנשים שתוחבים אותם בהכנפות וההולכים בין הא"י יוצאים בזה בלבד שיהיה מגולים בשעת הברכה.

סעיף יב

אם יש לו כמה בגדים של ד' כנפות כולם חייבים בציצית דהא ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם אמרה תורה ובגדיהם לשון רבים הוא הרבה בגדים משמע ובלבד שלבשם כולם, ויהיה להם ארבע כנפות **ואם לבשם כולם בלא הפסק והיה דעתו מתחלה על כולם לא יברך אלא ברכה אחת ואם מפסיק ביניהם** בשיחה שאינו מענין הלבישה אפי' מלה אחת **צריך לברך על כל אחת ואחת** ואסור להפסיק לכתחלה דעבירה הוא בידו שגורם ברכה שאינה צריכה ויש חולקים וסוברים דשיחה לא הוה הפסק אם לא שהפסיק הרבה דהסיח דעתו מן ברכה הראשונה ולכן אם אירע לו שסח ביניהם לא ילבש בגד השני עד שיסיח דעתו מבגד זה לגמרי שאז יתחייב לברך לכ"ע ואם בא לידו קדיש וקדושה נראה דמותר לענות ואינו הפסק ולצורך הלבישה כגון להושיט לו את הבגד מותר להפסיק ואם הפסיק בשתיק' אינו הפסי' לכ"ע **וכן אם לא היי בדעתו מתחלה על כולם הוה כמפסיק ביניהם** ואם אין דרכו ללבוש תמיד רק בגד אחד אז אפי' שני הבגדים מונחים לפניו בשעת הברכה צריך לברך עכאו"א ואם דרכו ללבוש תמיד שנים או שלשה בגדים של ד' כנפות זו על זו ועתה לבש את הבגד סתמא אם היו כולם לפניו בשעת ברכה אין צריך לברך, ואם לא היו כולם לפניו רק בשעה שמביאין לו הבגד האחרון יש עדיין לפניו מן הבגדים שהיה לפניו בשעת הברכה או שהביאו לו מלבוש ב' קודם שלבש את הראשון בזה יש ספק אם יברך אם לאו ולכן יעשה ג"כ כנ"ל שלא ילבש הבגד הזה עד שיסיח דעתו מברכה ראשונה כדי שיתחייב לברך עליו בבירור, ואם נחוץ הוא ללובשו עתה ילבשנו בלא ברכה, **וכן אם פשט הראשון קודם שלבש השני צריך לחזור ולברך** ויש חולקים ע"ז דאצל"ב ונראה דאם בשעת ברכה היה דעתו לפשטו קודם לבישת השני אצל"ב ואם לא היה דעתו ע"ז ומסיר אותו שלא ע"מ להחזירו צל"ב שנית ואז טוב שיסיח דעתו קודם שילבש השני שיתחייב לברך לכ"ע:

סעיף יג

הלובש טלית קטן ומברך עליו וכשהולך לבית הכנסת מתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבה הפסק אם הביהכ"נ הוא בבית אחר וכן אם יצא מביתו וחזר מיד ולבש הטלית גדול צריך לברך עליו דהוה כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם דשינוי רשות הוה הפסק כמו שית' בסי' קע"ח **ואם מתפלל בתוך ביתו** אפי' לבש הט"ק בחדר זה והטלית

גדול בחדר אחר **אם היה דעתו מתחלה גם על טלית גדול ולא הפסיק בנתים בשיחה או בדברים אחרים א"צ לחזור ולברך** ומי שלקח טלית בידו להתעטף בו ואחר שברך קודם שלבשו בא בעל הטלית ולקח הטלית ממנו ונתן לו טלית אחר צריך לחזור ולברך ויאמר בשכמל"ו על הברכה הראשונה שברך לבטלה כמי שית' (בסי' ר"ו):

סעיף יד

אם פשט טליתו אפי' היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו ויי"א שאין מברכים אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו אגור בסי' **ל"ה** אפי' שינה מקומו בנתים כיון שחוזר ולובש אותו טלית בעצמו ודוקא אם היה דעתו לחזור ולהתעטף באותו טלית בעצמו אבל אם היה דעתו להתעטף בטלית אחר אע"פ שאח"כ חזר ונתעטף בטלית הראשון צל"ב, **ויי"א דוקא כשנשאר עליו ט"ק** פי' דהי"א אלה ס"ל דאין תלוי באם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו או לא דאפי' אם הסירו סתמא כיון שנשאר עליו ט"ק אין צריך לברך **והכי נוהגים** דאם הסירו ע"מ להחזירו אז לא יברך אפי' אם לא נשאר עליו ט"ק ואם הסירו ע"מ שלא להחזירו אז אפי' נשאר עליו ט"ק צל"ב, ואם הסירו בסתם תלוי באם נשאר עליו ט"ק או לא וכ"ז במחזירו תיכף אבל אם מחזירו לאחר זמן אז בכל אופן צל"ב שנית והישן שנת הצהרים לא יסיר הט"ק מעליו לגמרי רק יכסה בו בשעת שינה ואז כשלובשו בקומו אין צריך לברך עליו.

סעיף טו

אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך אפי' למה דפסקינין דבהסיר טליתו ע"ד להחזירו א"צ לברך בזה גרע יותר דהא נפלה בלא דעת ואזדא לה מצותה **והוא שנפלה כולה אבל אם לא נפלה כולה אף על פי שנפלה רובה אין צריך לברך** ואם נפלה מעל כל הגוף אע"פ שנשארה בידו צל"ב דאזדא ליה מצותו שעיקר מצות עיטוף הוא בגופו ואם נפל הטלית מעליו באמצע תפלת י"ח והחזירהו אחרים עליו כשיסיים תפלתו ימשמש בטליתו ויברך ואם ברך על הטלית ונפל מידו קודם שנתעטף בו והגביהו ולובשו אצל"ב שנית ואפי' נפסלו ציציותיו והיה לו ציצית מזומנים ותקנם מיד אצל"ב דכיון שעדיין לא עשה מצותו לא הסיח דעתו כמו בתפילין לקמן (סי' כ"ה). ומי שלקח טלית להתעטף בו והתחיל לברך עליו וקודם שסיים הברכה לקחוהו מידו, והתפילין לפניו, יכול לסיים הברכה אקב"ו להניח תפילין ויוצא בזה.

סעיף טז

הלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבוקר אף אם לא פשטו וטוב למשמש בו בשעת ברכה ויש חולקים בזה וספק ברכות להקל וכשלובש טלית אחר יברך עליו ויכוין לפטור גם את זה (כנ"ל סעיף י"ב) **וכן יעשה מי שלובש טליתו קודם שיאיר היום. הגמי"י בשם ספר התרומה סמ"ג וסמ"ק ומרדכי בהלכות תפילין.**

סעיף יז

נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית ולא הטיל בו ציצית בטל מצות ציצית אמרו חכמים כל מי שאין לו ציצית בבגדו עובר בחמשה עשה ולענין שבת ויו"ט עיי' לקמן (ס' י"ג).

דין איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית, סימן ט'.

סימן ט

סעיף א

כתיב בתורה ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וי"א דסתם בגד האמור בתורה אינו אלא צמר ופשתים, דמצאנו גבי נגעים שם פרשה התורה בבגד צמר או בבגד פשתים וילפינן לכל מקום דסתם בגד אינו אלא צו"פ, הלכך אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר רחלים אבל בגדי שאר מינים כגון בגדי משי וצמר גפן והקנבוס, אין חייבים בציצית אלא מדרבנן כדי להזהר במצות ציצית **וי"א דכולהו חייבים מדאורייתא והכי הלכתא** דבגד כל מיני בגדים משמע, ויש לחוש גם לדעה הראשונה להחמיר, אבל לא להקל.

סעיף ב

מפני שבפרשה תצא כתי' לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו, גדילים תעשה לך מהם, ודרשינין סמוכים שצריך לעשות הציצית דוקא מצמר ופשתים, ובפרשת ציצית כתי' ונתנו על ציצית הכנף מין כנף. דהיינו שיהיה הציצית ממין הבגד, למדו מזה, כי ציצית של פשתים או של צמר רחלים פוטרים בכל מיני בגדים וציצית של שאר מינים אין פוטרים אלא במינם, ואפי' להאומרים דשאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן, מ"מ אסמכונהו אקרא חוץ משל צמר לפשתים או פשתים לצמר בזה"ז דליכא תכלת, מפני שהם כלאים והנה מן התורה הותר כלאים בציצית, ובסדין של פשתים היה מטיל שני חוטי תכלת שהם של צמר ושני חוטי לבן של פשתים או של צמר וי"א שהיה מותר לתת גם שני חוטי לבן של פשתים עם תכלת בטלית של

צמר לשם מצות ציצית דכלאים הותרה לגמרי אצל ציצית ואח"כ גזרו חכמים שלא להטיל ציצית כלאים בסדין של פשתים משום כסות לילה שפטור מן הציצית וחיישינין שמא יטיל בה תכלת והוה כלאים שלא במקום מצוה ולא היו מטילין בסדין של פשתים רק ארבעה חוטין לבנים של פשתים ולא היו מטילין בה תכלת כלל ודעת הרבה מן הפוסקים שכשם שגזרו על הסדין שלא להטיל בה ציצית תכלת כן פטרו אותה גם מציצית לבנים של פשתים דאם יעשה בה ציצית לבנים של פשתים חיישינין שמא יטעה ויעשה בה גם ציצית של תכלת וכבר גזרו על התכלת: וי"א הטעם בזה, דכיון שע"י גזרת חכמים אין הסדין ראוי להטיל בו תכלת אינו ראוי גם ללבן. וע"כ ראוי לכל בעל נפש שלא ילבש טלית של פשתים כלל. וגם אין לזה תקנה ע"י שיעשה בה כנפות של עור ויטיל בה ציצית צמר, שבזה יש קצת חשש כלאים לפענ"ד, **וי"א שלא לעשות ציצית של פשתים כלל אפילו בשאר מינים והכי נהוג** גזירה שמא יעשה ציצית של פשתים בטלית של פשתים וכ"ש בטלית של משי שאסור לעשות בו ציצית של פשתים, כי יש צמר בחוף הים שנראה כמשי ופן יטיל ציצית של פשתים בצמר הזה ג"כ:

סעיף ג

ציצית של שאר מינים אין פוטרים אלא במינם כגון משי לבגד משי וצמר גפן לצמר גפן אבל שלא במינם אין פוטרים ודעת העיטור דהא

דאמרינן דפשתים פוטר בפשתים ובכל המינים ושאר מינים נפטרים במינם היינו דוקא שני חוטין הנתנים במקום לבן אבל שני חוטין הנתנים במקום תכלת אע"ג דקיי"ל תכלת ולבן אין מעכבים זא"ז היינו שבמקום שני חוטי תכלת יתן שני חוטי צמר לבן שלא יחסרו הציצית אלא צבע חלזון, אבל לא שיתן מין אחר שאינו ממין תכלת כלל, ולדעה זו סדין של פשתים בל"ז לא משכחת בו ציצית כלל דהא צריך לתת דוקא שני חוטי צמר והוא כלאים עם הפשתים, ובטלית של שאר מינים צריך לתת ארבעה חוטי צמר, או שיתן שני חוטי צמר במקום תכלת ושני חוטין ממינם. ודעת מהר"ם שדוקא צו"פ יחדיו פוטרים בשאר מינים באופן שיהיה כלאים ר"ל דצמר פוטר בפשתים אפי' אם נותן ארבעה חוטין של צמר משום דהוה כלאים עם הפשתים אבל בשאר מינים אם עושה ארבעה חוטין מצמר או מפשתים אינו פוטר רק אם עושה שני חוטי צמר ושני חוטי פשתים דהוה הציצית כלאים בהדדי מקרי צו"פ יחדיו גדילים תעשה לך או בעושה שני חוטי צמר ושני חוטין ממינם ג"כ פוטר דהא כך היה מצותו בזמן שהיה תכלת נוהג שהיה נותן שני חוטי צמר צבוע ושני חוטין ממינם או יעשה הארבעה חוטין ממינם והרוצה לצאת ידי כל הדעות אין לו תקנה אלא בטלית של צמר וציצית של צמר או בטלית של שאר

מינים יעשה שני חוטין של צמר ושני חוטין ממינם. וכבר נהגו העולם לעשות ארבעתם של צמר. ועי' סעי' ה' שירא שמים יעשה לו טלית של צמר.

סעיף ד

אם מטיל בטלית של שאר מינים קצת ציצית ממינו וקצת מצמר ופשתים יש להסתפק בו דשמא צריך שיהיו הציצית ממין אחד, או מין כנף או צו"פ גדילים תעשה.

סעיף ה

י"א שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית שאם הוא אדומה יעשה ציצית אדומים ואם הוא ירוקה יעשה ציצית ירוקים והיינו ששני חוטין הבאים במקום לבן יהיו מצבע הטלית והמדקדקים נוהגים כן **והאשכנזים אין נוהגים לעשות הציצית רק לבנים אף בבגדים צבועים ואין לשנות** ולכן לא יעשה אלא טלית קטן לבן ובטלית של תכלת בזמן שהיה תכלת נוהג היה אסור לעשות הציצית מצבע תכלת או שחור הדומה לתכלת ועתה אין קפידא בזה וממילא לדעת הש"ע צריך לעשות בה ג"כ הציצית מצבע הטלית ולכן לא ילבוש גם טלית צבוע תכלת אבל בטלית שעל שפתו צבוע תכלת לית לן בה דבתר עיקר הבגד אזלינן כמו שיתבאר בסי' י'.

סעיף ו

י"א שלא לעשות טלית פשתי' ואעפ"י שאין הלכה כן ירא שמים יוצא את כולם ועושה טלית של צמר רחלים שהוא חייב בציצית מה"ת בלא פקפוק ועי' סעיף ב'. **ומי שא"א רק בטלית של פשתן מוטב שיעשה טלית של פשתים וציצית של פשתים** ויברך עליו **משיתבטל** ממצות ציצית בפרט שבזה"ז בל"ז אין לנו תכלת וא"כ גם גוף הגזירה של פשתים בפשתים משום תכלת בסדין אין שייך בזה"ז אם ערב צמר רחלים בצמר גמלים או פשתים בקנבוס ועשה מהם בגד אזלינן בתר הרוב, אפי' ערב חוטין בחוטין ואפי' צמר בקנבוס שהוא מין בשאינו מינו. אבל טלית ששתיו צמר או פשתים וערבו מין אחר לא בטיל ואזלינן לחומרא וע"כ אין ללבוש בגד ד"כ ששתיו פשתים וערבו מין אחר ובגד ששתיו ממיני צבעונים וערבו לבן להנוהגים לעשות הציצית מצבע הטלית הולכים אחר הנראה מן הבגד. וע"כ לדידן (לעיל סעיף ד') אין ללבוש בגד שהצבוע הוא הנראה בו ורחל בת עז צמרה פסול לציצית וכן בגד הנעשה מצמר רחל בת עז דינו כבגד שאר מינים ולדעת מהר"ם (סעי' ב') אין פטור אלא במינו דוקא.

דין כנפות הטלית סי' י'.

סימן י

סעיף א

כתיב בתורה על ארבע כנפות כסותך בעלת ד' חייבת בציצית אבל טלית שאין לה ד' כנפות פטורה א"כ נאמר בעלת ארבע ולא בעלת חמש ת"ל אשר תכסה בה דאפילו יש לה יותר מארבע חייבת, ולמה אני מחייב בעלת חמש ופוטר בעלת שלש מפני שיש בכלל החמש ארבע לפיכך כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או לבעלת שש אינו עושה לה רק ארבע ציצית בד' כנפיה המרוחקות זו מזו יותר **מאותן החמש או השש בלבד שנאמר על ד"כ כסותך, ויש חולקים וס"ל דבעלת חמש פטורה מציצית. וע"כ יש להחמיר שלא לעשות טלית בעלת חמש**:

סעיף ב

יש לה ארבע וחתך אחד מהם באלכסון ועשאו שנים הרי נעשית בעלת ה' וחייבת וה"ה אם חתך שני כנפות באלכסון נעשית בעלת ששה וכן אם יש לה ג' כנפות וחתך א' מהם באלכסון נעשית בעלת ד' וחייבת בציצית וצריך שתהיה חתיכה גדולה ונכרת.

סעיף ג

ואם לא חתך אלא כפל קרנות טליתו וקשרם או אפי' תפרם ודומה כאילו קצעם ואין לה ד"כ אעפ"כ לא נפטרה דכל כמה דלא פסיק להם מוכח שעדיין צריך להם. ועדיין הם מן הטלית דסופו לחזור לקדמותו ואם תפרו מעוגל באופן שעתה אין לו כנף יטיל ציצית בכנף הראשון ואם תפרו מרובע באופן שגם עתה יש כנף דעת הלבוש שיטיל הציצית בכנף של עכשיו ולמה שאבאר בסעיף ו' בטלית שכפלה שיטיל ציצית בכנפות הפשוטים י"ל דה"ה כאן צריך להטיל בכנף הקודם ואם היה לו בגד בלא כנפות ותפרו מרובע עד שנעשו לו כנפות נראה דיטיל ציצית מספק ולא יברך.

סעיף ד

טלית של בגד וכנפי' של עור חייב' דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד הלכך אזלינן בתריה אפי' אם מקום הבגד כולו עגול ואין שם כנף רק שמחוברים אליו כנפות של עור חייב דבתר עיקר הבגד אזלינן ואפי' אין בו שיעו' טלית רק ע"י שניהם בצירוף העור היא של עור וכנפיה של בגד פטורה, אם רוב הטלית של עור ומעוטו של בגד אע"ג שגם במיעוט הבגד יש בו שיעור טלית פטור מציצית דכיון שעיקר המלבוש אינו של בגד לא קרינן ביה על כנפי בגדיהם וכן הדין

בטלית שתחתיו תפור בעור חייבת ואם העליון של עור פטורה כי התחתון הוא הטפל להעליון שהוא עיקר הבגד וה"ה לכל הדברים אזלינן בתר העליון כגון בגד של משי ותחתיו תפור בפשתים יכול לעשות בו ציצית של משי.

סעיף ה

היה לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציצית, ושוב עשה לה כנף רביעי ועשה גם בו ציצית פסולים משום תעשה ולא מן העשוי ר"ל דכתיב ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם שיהיה הכנפות עשויות ארבע קודם שנעשו הציצית לא שנעשו הציצית קודם הכנפות והו"ל תעשה ולמ"ה ואפי' לא קשר אלא קשר א' של ענף אחד בפסול ואח"כ השלים הד"כ והשלים הציצית נמי פסול.

סעיף ו

אין כופלין את הטלית ומטילין ציצית על כנפיה כמו שהיא כפולה היינו בכנפות הכפולים **אבל צריך להטיל בד"כ הפשוטים** דכיון דעשויה לפשט כמופשטת דמי, ואם היא ארוכה יותר מדאי עד שא"א לו ללובשה כלל כשהיא פשוטה רק כשהיא מקופלת יטיל הציצית בכנפות הכפולים ולא יברך **אא"כ תפרה כולה** ואפי' מרוח אחת ואפי' בתפירות רחבות דכיון שתפרה שוב אינה עשויה להפשט ואז בין בטלית מרובעת ובין בטלית ארוכה יותר מדאי יטיל ציצית בכפולים ויברך, **וי"א דחייבים** לעשות ציצית בכפולים ולא בפשוטים **אפי' בלא תפירה וטוב לעשות לה ציצית מספק** בכפולים **אבל לא יברך עליה** והעיקר כדיעה הראשונה. הטיל ציצית על ציצית היינו טלית שהיה לה ד' ציצית בד"כ ועשה לה עוד ציצית אחרות, אם נתכוין לבטל את הראשונות חותך את הראשונות וכשרה ואם נתכוין להוסיף אף על פי שחתך אחת משתיהם פסולה **ויש מכשירין בכל ענין וכן עיקר** בין אם נתכוין להוסיף בין בנתכוין לבטל לא מבעיא אם חתך האחרונות דכשרה בראשונות דהא נעשו מתחלה בהכשר אלא אפילו חתך הראשונות כשרה באחרונות דאף על גב שבעת שעשה האחרונות היה עשייתן שלא לצורך ואם כן יש לומר דהוה ליה תעשה ולא מן העשוי בפסול (כנזכר לעיל סעיף ה') הכא שאני כיון שבעת שעשה האחרונות עובר על בל תוסיף הוה עשייתו כמעשה בטל ואינו מעשה כלל עד אחר שחותך הראשונות נחשב כעושה אז את האחרונות ואין כאן תעשה ולא מן העשוי וכשר, וקודם **שחתך את הראשונות פסול בכל ענין** היינו שאסור ללבוש בגד זה שעובר על בל

תוסיף וכן הדין בעשה חמש ציצית לטלית בת חמשה כנפות וחתך אחת מהם כשרה מטעם הנזכר:

סעיף ז

מלבושים שהם פתוחים מן הצדדים למטה ויש להם ארבע כנפות לצד מטה ולמעלה הם סתומים אם רובו סתום פטור ואם רובו פתוח חייב דאזלינן בתר עיקר הבגד (כנזכר לעיל סעיף ד'), ואם עשה בו ציצית ואחר כך פתח רובו פסולים משום תעשה ולא מן העשוי ואם חציו סתום וחציו פתוח מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית ואין יוצאים בו בשבת לרשות הרבים ואין מברכין עליו. ויש להסתפק אם מצרפין לרוב מה שפתוח בנקב שמכניסין בו הידים כשאין למלבוש בתי ידים:

סעיף ח

קאפה שהוא פתוחה בענין שיש לה ארבע כנפו' אם יקבעו בה אשטרינגה לעשותה כסתומה כדי לפטרה מציצית אין מועיל תקון זה אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות וגם שתהיה קבועה למטה מן החגור למען יהיה רוב הסתום רוב הנראה לעינים דאל"כ יאסור משום מראית העין בגדים שיש להם ארבע כנפות ולובשם דרך מלבוש וחוגר עליהם בחגורתו מחצי ארכה ולמטה אפי' חוגר בחוזק לא נפטר ע"י כן מחיוב ציצית אבל אם קובע בהם לולאות בשני הצדדים וקושרם בקשר של קיימא יש להסתפק אם נפטרים ע"כ מחיוב ציצית ע"כ יש ליזהר בט"ק שלנו שלא יקבע בהם לולאות וגם לא יהיה קרסים קבועים מחצי ארכם ולמטה ואפי' אם הוא ארוך לא יעשה בהם קרסים למטה מהחגור אם עשוים בענין שא"א לשומטם משום מראית העין.

סעיף ט

הכנפים צריכים שיהי' מרובעות ולא שיהיה עגולות שאין עיגול נקרא כנף.

סעיף י

מצנפת פטורה ואפילו של ארצות המערב שב' ראשיהן מושלכים על כתפיהם ועל גופם ואף על פי שמתכסה בה ראשו ורובו פטור כיון דעיקרה לכסות הראש דכסותך אמר רחמנא ולא כסות הראש וי"א דאם מתכסה בה ראשו ורובו חייב בציצית וכן עיקר.

סעיף יא

סודר שנותנים על הצואר בא"י שקורין בערבי שיד וכן ביקא שהיי נותנים בספרד על כתפיהם פטורים.

סעיף יב

מלבושים שבמצרים הנקראים גוחאש וכן מינטיני ודולאמניש וקאפטניש ופדיניש שבתוגרמ' אף על פי שי"ל ארבע כנפות פטורים **וה"ה מלבושים של גלילות אשכנז וספרד הואיל ואין כנפיהם עשוים שיהיה שתים לפניהם ושתים לאחריהם מכוונים זה כנגד זה פטורים** ויש עוד כמה מלבושים שיש להם ארבע כנפות ואין נוהגים לעשות בהם ציצית וטעמים רבים נאמרו לישב המנהג אבל טוב לעשות קרן אחד עגול לצאת מידי ספק והטלית שמתעטפים בו החתן והכלה בשעת כניסתם לחופה צריך החתן לברך וטוב להטיל הטלית בראש החתן תחלה:

דין חוטי הציצית, סי' י"א.

סימן יא

סעיף א

החוטין צריך שיהיו טוים לשמן **ויש מחמירין אפי' לנפצן לשמן והמנהג להקל בניפוץ** שיאמר בתחלת הטיווי שהוא עושה כן לשם ציצית או שיאמר לאשה טווה לי ציצית לטלית ואם לא היו טוים לשמן פסולים ובציצית של משי יקח לשון של משי מן השוק ויטוונו ע"י ישראל ולהסוברים דצריך לנפץ לשמה לדידהו גם בציצית של משי צריך שיהיה גם הזריקה והמשיכה ע"י ישראל:

סעיף ב

טואם אינו יהודי וישראל עומד על גביו ואומר שיעשה לשמה להרמב"ם פסו' ולהרא"ש כשר **ונוהגים שיסייע הישראל מעט כדאיתא לקמן** (**סי' ל"ב סע"ט**) **וביור"ד** (**סי' רע"א**) **גבי תפילין וס"ת** ואם לא סייעו כשר **וצריכים שזירה** ואם לא שזרם פסול ואפי' אם שזרם כדי עניבה והשאר לא שזר פסול וי"א שצריך שישזרם כפול שמונה למצוה מן המובחר **ושיהיו שזורים לשמן** ואם לא שזרם לשמן כשרים.

סעיף ג

אם נתפרקו משזירתם ונעשו ששה עשר כשרים ואפי' נתפרקו כולם **והוא שישתייר בשזור כדי עניבה** כמו שיתבאר לקמן (סי' י"ב) **ולכתחלה טוב לקשור**

החוטין:

סעיף ד

אורך החוטין השמונה אין פחות מארבע גודלים וי"א שש גודלים וי"א י"ב גודלים וכן נוהגים ולמעלה אין להם שיעור, וגודל זה משערין בגודל של אדם בינוני, ומודדין במקום הרחב, והר"י היה נוהג לעשותן ארוכים משום גרדומין אבל זולת זה אין מצוה בתוספתן, **ואם עשאו ארוך יותר מדאי יכול לקצרו ואין בזה משום תולמ"ה** ואחד מן החוטין יהיה יותר ארוך כדי שיכרוך בו הגדיל ואם אינו ארוך כ"כ יכול לכרוך בחוטין אחרים. **ושיעור הנז' יהיה בציצית לאחר שנקשר מלבד מה שמונח על אורך הבגד** וע"כ צריך שיהיו החוטין ארוכים יותר מי"ב גודלים קודם תלייתן בבגד.

סעיף ה

אין עושין הציצית מהצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצים ביניהם ולא מהנימין הנתלשים מהבהמה, ולא משיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד אף אם טואם תחלה לשם ציצית ואח"כ נמלך ועשאם כבגד, נפסלו לציצית אפי' תלשם מן הבגד ועשאם שנית לשם ציצית והטעם משום ביזוי מצוה וי"א הטעם משום שאינם מין כנף.

סעיף ו

אם עשאם מצמר גזול פסולים דכתיב ועשו להם משלהם **ודוקא שגזל החוטין אבל אם גזל צמר ועשאם חוטין כשרים** דקנה אותם ע"י יאוש ושינוי השם דמעיקרא צמר ועכשיו חוטין ואין אסור משום מצוה הבאה בעבירה דזה דוקא אם א"א לקיים המצוה אלא ע"י העבירה אבל כאן הא קנה אותם תחלה ע"י יאוש ושינוי ואין העברה באה מן המצוה, **מיהו לכתחלה אסור לעשות** ואם לבן את הצמר בעת שעשה הציצית יש להקל, **ולענין ברכה עי' לקמן** (**ס' תרמ"ט**) דלא יברך עלייהו.

סעיף ז

חוטין שאולים הלואה הוא דלא הדרא בעינייהו וכדידיה דמי אבל אם שאלם לו אדעתא שיחזירם לו בעין לא יברך עלייהו די"ל שהשאילם לו למלאכה אחרת, אבל אם השאיל לו ציצית מתוקנים, מותר לברך עלייהו, דבודאי נתנם לו במתנה עמ"ל, כמ"ש (בס' י"ד).

סעיף ח

המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית דאף דבע"ח אין נאסרים מ"מ מאיס לגבוה והצמר שגדל אחר השתחויה מותר **המשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית שהרי נשתנה.**

סעיף ט

יעשה נקב בארך הטלית וי"א שצריך לעשות שני נקבים ויוציא הציצית לצד אחד ונהגו המדקדקים לעשות בטלית גדול נקב אחד ובט"ק שני נקבים, ואעפ"כ יכול לעשות גם בט"ק שני קשרים זה ע"ג זה **לא למעלה מג' אצבעות היינו גודלין כלבו ס' כ"ב ומיימוני והגהת סמ"ק** (**סל"א**) מפני שאינו נקרא כנף והתורה כתבה על כנפי בגדיהם ממילא צריך שיהיו הציצית בתוך הכנף לא בתוך הבגד, ומה שהוא יותר מג' בגד מקרי לא כנף דג' הוא שיעור בגד **ולא למטה מכשיעור שיש ממלא קשר גודל עד הצפורן** וי"א מראש הגודל עד פרק ראשון **משום שנאמר על הכנף ואם היה למטה ממלא קשר גודל היה תחת הכנף** דלמטה מקשר גודל עדיין לא נקרא כנף וע"כ יש לעשות הציצית באצבע הג' קודם השלמתו, ולכן טוב למדוד כמ"ש האריז"ל בני אצבעות אמה קמיצה זרת הסמוכין זה לזה ויש סוד בדבר, ובט"ק שעושין בו שני נקבים צריך לראות שהנקב שלצד הבגד יהיה תוך שיעור זה **ומודדין זה ביושר ולא באלכסון מן הקרן** ואם לא הרחיק כשיעור הזה פסול:

סעיף י

אם היה רחוק מהכנף מלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור כשר כיון שהיה בו כשיעור בשעה שהטיל בו ציצית ונוהגים לעשות אמרא סביב הנקב ויכול לעשות אפילו טלאי של עור **שלא ינתק שם ויהיה פחות מכשיעור וכן עושין אמרא בשפת הבגד למטה מהאי טעמא** ואם עשה הנקב למעלה מג' ואח"כ חתך בנקב שיתלו הציצית למטה פסול משום תולמ"ה, וכן אם עשה החוטין קצרים ונתכפלו הכנפות והוא למטה מג' לא מהני וכן בהיפוך אם ע"י שנתכפלו הכנפות הוא פחות ממלוא קשר גודל כשר. טלית של צמר שהיתה מצויצת כהלכתה ונמצא בגדיל של משי שעושין בשפת הטלית חוטין של פשתן והוצרכו לשלוף הגדיל מן הטלית ראוי להחמיר להתיר הציצית ולחזור ולקשרם. **י"א שתוך רוחב הבגד אין לו שיעור** דס"ל דעיקר שם כנף שייך על שפה התחתון של ארך הבגד.

לא על רוחב הבגד וי"א שדין רוחב הבגד כדין הארך ונראים דבריהם ארך הבגד קרוי מה שמתעטף בו ורחבו היינו קומתו ראשו לרגליו.

סעיף יא

אם הגדיל שקורין אוריליי"א הוא רחב לא יטיל בו הציצית ואם הטיל בו פסול דעל כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מהבגד אבל עולה הוא לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת שלשה אצבעות כיון שהנקב בתוך הבגד **וטוב שימדוד מלא קשר גודל בלא הגדיל ויהיה תוך ג' אצבעות עם הגדיל** וכן בטליתות שלנו שיש להם גוון מאבי בשפה מודדין מן הכנף ג"א ובכלל הזה הגוון מאבי ואם הגדיל רחב הרבה יחתוך מקצת וה"ה אם חוטי השתי בולטין בלא ערב או ערב בלא שתי יחתכם.

סעיף יב

מנין חוטי הציצית בכל כנף ארבע' כפולי' שהם שמונה ואם הוסיף פסול וי"א שאין לחוטי הענף מנין למעלה שיכול להוסיף כמה שרוצה וי"א דעד ח' כפולים שהם ששה עשר יכול להוסיף טפי לא ולכן אם כבר עשאם ואי אפשר לתקנם יכול לילך בהם אבל מיד שיוכל לתקנם צריך לתקנם יחתך ראשי החוטין הארבעה ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו שמונה וכן יכול לחתכם אחר תחיבה קודם שיעשה הקשרים רק עצה טובה לחתכם תחלה כי שמא ישכח מלחתכם עד שיעשה הקשר ויש לחתכם בשיניו ולא בסכין.

סעיף יג

יזהר לחתוך ראשי החוטין לעשות' ח' קודם שיכרוך שאם כרך חוליא אחת וקשר אפילו קשר אחד ואחר כך חתכן פסול משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בפסול עשאם ובטלית קטן שעושים בו שני נקבים אז אפי' לא קשר אלא קשר אחד קודם שחתך החוטין פסול אבל בטלית גדול שאין עושין בו רק נקב אחד. אינו פסול עד שיקשור ב' קשרים זה ע"ג זה או שיכרוך כריכה אחת עם קשר אחד ולכתחלה יש ליזהר אפי' בטלית גדול ואפי' בקשר אחד.

סעיף יד

יקח ד' חוטין מצד זה וד' מצד זה ואם לקח ששה מצד זה ושני חוטין מצד השני ג"כ כשר ויקשור שני פעמים זה ע"ג זה וחוליא אחת עם קשר שעליה הוא מן התורה ומעכב גם בדיעבד. ואחר כך יכרוך חוט הארוך סביב הז' קצת

כריכות וקושר שני פעמים זה ע"ג זה וחוזר וכורך, וכן עד שישלים לחמש קשרים כפולים וארבעה אוירים ביניהם מלאים כריכות אין שיעור לכריכות דאפי' כרך רובה או לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה רק למצוה צריך שיהיה כל הכורך והקשרים רוחב ארבעה גודלים והענף שמונה גודלים **ואם האריך הציצית יראה ששלשיתו יהיה הגדיל ושני שלישית ענף רמב"ם פ"א** נוהגים לכרוך באויר הראשון ז' כריכות ובשני ט' ובשלישי י"א וברביעי י"ג שעולה כולם ארבעים כמנין ה' אחד שעולה ל"ט ועם השם עולה ארבעים והאר"י כתב בשני ח' שעולה ה' אחד בשוה ויש נוהגים לכרוך כ"ו בד' אוירים ויש נוהגים לכרוך בטלית גדול ל"ט כריכות ובטלית קטן כ"ו. ויכול להתיר ציצית אילו ואין בזה משום מוחק השם. ויש לעשות החוליות בשוה זו לזו שיהיה כ"א מחזקת אגודל שזה נוי לציצית ובכתבים כתב לעשות חוליות משלש שלש בין הקשרים וי"א שלא לעשות חוליות נהגו לעשות בסוף כל חוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו וי"א שלא לעשות קשרים דהוה כמוסיף על מנין הקשרים בפרט אם הם שזורים יפה דלא שכיח שיתפרק.

סעיף טו

י"א שצריך לדקדק שיתלה הציצית לארך הטלית דבעינן שתהיה נוטפות על הקרן **פ' תלוי על הקרן** ואם היה ברחבו לא היה נוטף שהרי כלפי קרקע הוא תלוי י"א שאין לתת שום בגד בנקב הטלית שמכניסין בו הציצית ויש מתירין אפי' בגד של עור וכן נהגו.

דברים הפוסלים בציצית, סי' י"ב.

סימן יב

סעיף א

אם נפסקו כל חוטי הכנף ונשתייר מהם כדי עניבת כל החוטין הפסוקים ביחד דבר זה הניח הגמ' בתיקו אם שיעור כדי עניבה לענוב החוטין המגורדמין יחד שהוא שיעור גדול או דלמא רק לענוב על חוט אחד סגי וי"מ שהספק הוא אם סגי לענוב על חוט א' או צריך כשיעור לענוב על כל חוט בפ"ע וע"כ יש להכשיר אפי' אם אין בו כדי לענוב כל חוט בפ"ע כשר ואם לא נשאר כדי עניבה אפי' בחוט אחד שנפסק כולו פסול, הלכך כיון שכ"א כפול לשנים אם

נפסקו שני ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד ואם בצירוף שני הראשים יש כדי עניבה יש ספק אם מצטרפין ויש להחמיר אם יודע ששניהם מחוט אחד אבל בכה"ג שא"י אם שניהם מחוט אחד יש להקל וכן אם אין בכל אחד מהראשים רק כדי לענוב חוט אחד יש להקל ולפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סימן בד' ראשים בענין שלעולם הד' ראשים הם מצ"א של הקשר והד' ראשים מצד האחר אם נפסקו שני ראשים מצד אחד כשר דודא ב' חוטין הם והרי נשתייר מכ"א הראש הב' שהוא יותר מכדי עניבה **אפילו נפסקו הד' ראשים שבצד אחד לגמרי ובד' ראשים שמצד השני לא נשאר בכ"א רק כדי עניבה ג"כ כשר** ולר"ת לא מכשרינין אלא אם נשתיירו שני חוטין שלמים דהיינו ד' ראשים שכ"א מהראשים ארוך י"ב גודלים אז מכשרינין כשנפסקו (הא') [ארצות החיים זולצבאך: הב'] חוטין אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה אפילו בצירוף שניהם יחד אבל אם נפסקו ג' חוטין אף על פי שנשתייר בהם כדי עניבה פסולים ואפי' אם שלמים הם בצד האחד ובצד הב' נשאר מכ"א כדי עניבה פסול והטעם דכיון שמה שאנו נותנים ארבעה חוטין הם שנים במקום לבן ושנים במקום תכלת, וכששניהם שלמים אז עדיין מין אחד שלם ומגין על חברו, אבל אם ג' פסוקים לא נשאר מין אחד שלם ופסול, ומפני זה כשנחתכו ג' ראשים אם לא דקדק בעת עשיית הציצית שיהיו נכרים הד' ראשים שמצ"א של הקשר חיישינין שמא כל ראש הוא מחוט אחר ונמצא שאין כאן אלא חוט אחד שלם הלכך מספיקא פסול אבל אם לא נחתכו אלא שתי ראשים מכשרינין בכדי עניבה והלכה כסברה ראשונה מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת ר"ת **ונוהגים כר"ת וכ"ש אם דקדק שיהיו נכרים הד' ראשים שבצד אחד ונפסקו ג' ראשים בצ"א דפסול דאז בודאי נפסקו ג' חוטין ואם נפסקו בב' צדדין נמי פסול** ולפ"ד דאם אינו מכיר בבירור שהג' ראשים הם מג' חוטין יש להקל בשעת הדחק וכן אם נפסקו ב' חוטין ונשאר בהם כדי עניבה ושני חוטין האחרים נשאר בהם שיעור ארבע גודלין יש להקל ג"כ בשעת הדחק.

סעיף ב

היכא דצריך כדי עניבה ומתוך שהחוטין עבים אינו יכול לעונבם ואילו היו דקים היה בהם כדי עניבה כשר **ומשערין בחוטין בינונים** ודעת העיטור דאפי' אין בהם אלא כדי לכרוך על ח' שערות דיו, ויש להקל היכא דאין לו ציצית אחרים ויש עוד צד להקל.

סעיף ג

כדי עניבה לרש"י מן הענף ולר"י אפי' נחתך כל הענף ולא נשאר כדי עניבה אלא מן הגדיל כשר, ומנהג העולם כרש"י והיכא דל"א יש לסמוך על ר"י ויברך עליהם וגם יכול לצאת בהם לר"ה, וכ"ש דמהני בענף אם ע"י צירוף יש כדי עניבה וכן אם אין בו רק לענוב על חוט אחד ואפילו כחוט השערה כשר ואני מסתפק לר"י אם חשבינין החוט קודם שמתחיל הגדיל ג"כ לשיעור כדי עניבה, ויש להחמיר בזה ואם עשה ציצית בחוליא אחת וקשר אחד ואח"כ נפסק אחד מן החוטין ויש כדי עניבה מן הענף ואם ישלים שאר הכריכות לא יהיה כדי עניבה טוב שיניח הציצית כמו שהן דכריכות אינה מעכבות.

דיני ציצית בשבת סי' י"ג.

סימן יג

סעיף א

ארבע ציצית מעכבות זו את זו שארבעתם מצוה אחת שכ"ז שאין בה כל הארבע אינה מצויצת כהלכתה והיוצא בה לר"ה בשבת חייב חטאת ולא בטלו לגבי בגד, משום שדעתו להשלים עליהם וזה דוקא אם נשאר ענף אחד שלם אבל אם נפסקו כולם ולא נשתייר בשום אחד מהם כדי עניבה בטלי לגבי בגד.

סעיף ב

אם הוא מצויצת כהלכתא מותר לצאת בה לר"ה אפי' בלילה שאינו זמן ציצית בין ט"ק בין טלית גדול אפילו בזה"ז שאין לנו תכלת שהתכלת והלבן אין מעכבים זא"ז דהא אנו אין לנו תכלת ועושים ציצית לבן ומברכים עליהם דאף דכתיב והיה לכם לציצית שמשמע ששניהם מצוה אחת מ"מ כיון דכתבה תורה וראיתם אותו משמע דקאי אכל אחד לבדו בין תכלת לבד בין לבן לבד. ואפי' בט"ק של שאר מינים לדעת האומרים (לעיל ס"ט סעיף א') דשאר מינים חייבים בציצית מדאורייתא או בטלית שאולה שאין חייב מדאורייתא כמו שיבואר (בסי' י"ד) מ"מ יכול לצאת בה אבל בגד שאין חייב מתורת ודאי רק מחמת ספק כנ"ל (סי' י') וכ"ש אשה שלבשה טלית של

איש המצויץ אסור לצאת בו לר״ה וכל אילו שמותרים לצאת הוא דוקא אם לובשו בדרך לבישתו בחול **רק שלא יהיה מונח לו על כתפיו** דאז לא הוה תכשיט אלא משוי דאין זה דרך לבישתו בחול מיהו אם מתכסה רוב גופו סגי **ומוקמינן לטלית אחזקתו שהוא מצויץ כהלכתו ואין צריך לבודקו קודם שיצא בו**.

סעיף ג

אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו דגדול כבוד הבריות

שדוחה איסור דרבנן אפי׳ בקום ועשה. אבל בר״ה צריך לפושטו דאיסור דאורייתא אין נדחה מפני כבוד הבריות בקום ועשה וכן הרואה את חבירו שלובש ציצית פסולים בר״ה אע״פ שהלובש אינו יודע מאומה צריך להגיד לו ונראה שזה דוקא אם הם ודאי פסולים כגון שנפסק הקרן לגמרי אבל אם נפסקו ארבעה חוטין מן הענף שי״ל שכולם הם מצד אחד וכשרים לדעת הרא״ש הנ״ל (ס׳ י״ב) בזה אין צריך להגיד לו עד שיגיע לביתו. אבל בזה״ז אפי׳ מצא ציציותו פסולים ודאי בר״ה א״צ לפשט דיכול לסמוך על המקילים דאין ר״ה בזה״ז **ואפילו טלית קטן שתחת בגדיו אין צריך לפשוט** בכרמלית אע״ג דאין הדבר ניכר אם הולך בלא ט״ק מ״מ הפשיטה בעצמה היא גנאי וכן אפי׳ בט״ג שלנו שאין לובשין אותו למלבוש רק לקיים מצות ציצית אפי״ה א״צ להסירו מעליו **וה״ה אם נפסק אחד מן הציצית ומתבייש לישב בלא טלית דיכול ללובשו בלא ברכה מכח כ״ה** כי לא הזהירה תורה במניעה שאסור לילך בבגד ארבע כנפות שאין בו ציצית רק מ״ע להטיל בו ציצית כשילבשנו, וממילא בשבת שא״א להטיל בו ציצית או אפי׳ בחול כשאין ציצית בעיר, מותר ללבוש את הבגד מדאורייתא ואף אם נאמר דאסור ללובשו מדרבנן לא אסרו במקום בזיון ואפי׳ נפסק לו אחד מן הציצית בביהכ״נ אע״פ שאין בו גנאי גדול במה שלא ילך בטלית מצויצת דהא ראו כולם שי״ל טלית רק שנפסל אפי״ה א״צ לפשטו וגם א״צ למהר לצאת מביהכ״נ **ודוקא בשבת דאסור לעשות ציצית אבל בחול** ויש ציצית מצוים בעיר **כה״ג אסור** ללובשו אבל א״צ לפשטו אפילו בחול כשעומד בפני רבים דהוה בזיון גדול אבל מ״מ טוב שיפקירנו דאז פטור מלעשות בו ציצית וכשיגיע לביתו יחזור לזכות בו.

דין ציצית שעשאן א״י ונשים וטלית שאולה, סי׳ י״ד.

סימן יד

סעיף א

ציצית שעשאום אינו ישראל פסול דכתיב בני ישראל לאפוקי אינו ישראל

ואפי׳ ישראל עומד ע״ג ואומר לו שיעשה לשמו, שלדעת הרא״ש כשר בטוויית

הציצית כה"ג כמו שנתבאר (לעיל סי' י"א) הכא לא מהני דפסול מגזירת הכתוב האשה כשרה לעשותם **ויש מחמירין להצריך אנשים שיעשו אותן** משום דכתיב בני ישראל ועשו דמשמע ולא בנות ישראל **וטוב לעשות כן לכתחלה** אבל ע"י קטנים מותר לעשות ציצית וכן א"צ לזהר לכתחלה שלא יעשו נשים אלא בתליית הציצית בלבד אבל טוי' כשרה בנשים לכ"ע.

סעיף ב

הטיל ישראל ציצית בבגד בלא כוונה אם אין ציצית אחרים מצוים להכשירו, ואותן הציצית אין פנאי לתקן שהוא בע"ש סמוך לחשכה או שירא שיעבור זמן התפלי' יש לסמוך על הרמב"ם שמכשיר אבל לא יברך עליו:

סעיף ג

השואל מחבירו טלית שאינה מצויצת פטור מלהטיל בה ציצית כל ל' יום דכתיב כסותך ולא של אחרים אבל אחר ל' יום חייב מדרבנן מפני שנראית כשלו ויברך עליו. ושוכר דינו כשואל **ואם החזירו תוך שלשים יום וחזר ולקחו אינו מצטרף רק בעינן שלשים רצופים** (**נ"י ה' ציצית**) ואם רצה לעשות בו ציצית ולברך עליהם תוך שלשים יום י"א דהרשות בידו כמו נשים דמברכות אמ"ע שהז"ג כמו שית' בס' י"ז אבל טוב שלא יכניס את עצמו בספק ברכה לבטלה שאלה כשהוא מצויצת מברך עליה מיד שכיון שבעל הטלית יודע שהשאילו לצאת בו ידי מצות ציצית בודאי היה דעתו שיהיה בידו במעמ"ל. שבאופן אחר אינו יוצא בו, ולפ"ז היה נראה שזה דוקא אם שאל ממנו טלית המיוחד למצוה אבל אם שאל ממנו בגד ד"כ העומד ללבישה ולא ידע שהשאילו לצאת בו, שאין הוכחה שנתן לו במעמ"ל אינו יוצא בו, אבל כיון שבל"ז דעת הרבה פוסקים דרשות בידו לברך על טלית שאולה, נראה דבה"ג ששאלה כשהוא מצויצת יברך בכל אופן ואפי' לובשו לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה יברך.

סעיף ד

מותר ליטול טלית חבירו ולברך עליו דניחא ליה לאדם לעשות מצוה בממוניה. ובודאי ניחא ליה לבעל הטלית שיקיים זה מצות ציצית בטליתו, ובלבד שיקפל אותה כבראשונה אם מצאה מקופלת ובשבת יקפל אותה ולא כקיפול ראשון. **והי"ה בתפילין**, (**נ"י פ' הספינה**) אבל ליקח טלית או תפילין של חבירו בקביעות

אסור **אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו** אפי' שלא בקביעות **דחיישינן פן יקרע אותם בלימודו** (**נ"י בה"ק**).

סעיף ה

טלית של שותפין חייבת בציצית דכתיב על כנפי בגדיהם וטלית של שותפות א"י וישראל או איש ואשה חייבת בציצית ולא יברך עליו.

אם להתיר ציצית מבגד לבגד ודין נקרע הטלית. סי' ט"ו.

סימן טו

סעיף א

מותר להתיר ציצית מטלית זה ולתנם בטלית אחר אפי' מטלית חדש לטלית חדש. ואפי' מט"ג לט"ק, ולכתחלה לא יתיר אא"כ אין לו ציצית אחרים נאים כאילו ומותר להתיר ציצית מטלית של צמר לתנם בטלית של משי אפי' כשיש לו ציצית של משי ורוצה לקיים מצוה מן המובחר לתת בו חוטין של צמר אבל אין להתיר ציצית מטלית של גדול לתנם בטלית של קטן אבל שלא להניחם בבגד אחר לא אפי' אם רוצה למכור הטלית לישראל אסור ליקח ציציותיו אבל אם רוצה למכרו לא"י יכול להסירם וכן אם רוצה לעשות מהטלית בגד שלא יהיה לו ד"כ מותר לטלם ומותר להסירם לתת תחתיהם ציצית יותר נאים משום הידור מצוה או כשהם ישנים ומסירם כדי לחדשם או כשנפסק חוט אחד ולא נשאר בו אלא כדי עניבה ואם נפסל ענף אחד יכול להסיר את כולם ומ"מ בכל זה לא יחתכם אלא יתירם עד שיהיו ראוים לטלית אחר **ודוקא בטלית שהוא בר חיובא אבל מותר להסיר הציצית מטלית של מתים** (**מרדכי ותוס'**) וכן אם נתבלה הטלית מותר להסיר ציציותיו וא"צ להניחם בטלית אחר.

סעיף ב

אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציצית ולתופרו בבגד אחר אף להסוברים דיכול לחזור ולתופרו עם ציציותיו בבגד זה עצמו שנקרע ממנו, כשיש בו שיעור ג' על ג' כמו שיתבאר בסעיף ד', שאני התם משום דעל כנפי בגדיהם בעינן ותחלת עשייתו בבגד זה היה בכשירות, אבל כאן שתופרו בבגד אחר וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה וא"כ מיד כשנפסק הכנף נתבטלו הציצית ואף על פי שחוזר ותופרו הו"ל תעשה ולמ"ה שתחלת עשייתו בבגד זה היה בפסול, אבל מותר להביא ציצית מבגד אחר ולתלות בבגד זה כיון שצריך לחזור ולכורכה ולתקנה כבתחלה, ובט"ק שעושין בו שני נקבים ומוציא הציצית לצד חוץ ונפסק השלם המבדיל בין שני הנקבים, מותר להחזיר הענף כמו שהוא ע"י שנותנו ע"ג משיחה או רצועה

ותופר המשיחה להבדיל בין שני הנקבים ואין צריך להתיר הענף ולחזור ולכורכו מחדש ובכל אופן צריך שיהיו החוטין שלמים שאם נפסק חוט אחד אפי' נשתייר בו כדי עניבה אסור לעשותו בבגד אחר ואפי' להחזירו לבגד זה אבל יכול לקשור בו חוט עד שיהיה ארוך י"ב גודלין, וכן בחוטי הציצית שנפסקו כל שעדיין לא נפסלו מועיל בהם קשירה תלה חוטי הציצית בין שני כנפים וקשר כנף זה כהלכתו וכנף זה כהלכתו ואחר כך פסק החוטין פסולים משום תולמ"ה, ואפי' היו שלשה חוטין פסוקים וחוט הרביעי היה שלם ומחבר ב' הציצית שבין ב' הכנפים גם כן פסול.

סעיף ג

טלית מצויצת כהלכתה שחלקוה לשתים ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף ויש בו ארבע כנפות ונשאר לכל אחד ציצית אחת או שתים יכול להשלים לכ"א ציציותיו, דכיון שמתחלה נעשו אילו הציצית בהכשר וגם עכשיו כשנחלקת נשאר כ"א בטלית שהוא כשר לציצית אין בו משום תולמ"ה וגם אם מחבר אל כל חלק חתיכת בגד לא אמרינן דבשעה שמתחיל לתפור מתבטלים הכנפות והוה כאין בו רק ג' כנפות, ופסולים גם אחר שמשלים התפירה משום תולמ"ה (כנ"ל סי' י' סע"ה) דכיון שתופר כדי לחברם לא מתבטל הכנף, ולא עוד אלא אפי' חוזר ומחבר שני חלקי הטלית בעצמם עם ציציותיהם בעצמם היה נראה דא"צ להתירם, אך יש להחמיר בזה ולהתיר ציצית של א' מהם אבל אם מביא בגד שיש בו שיעור וי"ל ארבע כנפות שנחלק מטלית אחר עם ציציותיו ומחברו עם החלק מטלית זה צריך להתיר ציצית של אחד משניהם ולחזור ולעשותם מחדש דאף שלא נתבטלו הציצית מכל חלק מהם כיון שיש בו כשיעור מ"מ הא בעינן על כנפי בגדיהם שיהיו הכנפות מבגד זה בשעת עשייה לא אם הם מבגד אחר וכל זה אם יש בכל חלק כדי שיעור טלית שיתבאר (בסי' ט"ז) אבל אם לא נשאר בכל חלק כשיעור, אז הציצית מתבטלים, והם כאילו הם בבגד שאין בו ד' כנפות, ואם חוזר ומחבר אליהם חתיכת בגד עד שמשלים לשיעור טלית בין שתופר ממק"א, בין שחוזר ומחבר שני חלקי הטלית בעצמם, צריך להתיר כל הציצית שבהם ולחזור ולקשרם וה"ה אם נקרע הטלית באלכסון עד שאין בכ"א רק ג' כנפות אע"פ שיש בכ"א שיעור טלית מתבטלים הציצית והטלית עצמו שנחלק לשנים בענין זה כיון שנחלק רובו הוה כנחלק כולו, וכשחוזר ותופרו צריך להתיר ציציותיו, ואם בחלק האחד יש בו שיעור טלית ובחלק השני אין בו שיעור טלית דינו כדין הכנף שנחלק שיתבאר בסעיף שאח"ז, ובטלית ארוכה יותר מדאי עד שאינה ראויה ללבישה שמבואר לעיל (סי'

י' סע"ו) שיטיל בה ציצית בכנפות (הפסולים) [ארצות החיים זולצבאך: הכפולים] ולא יברך, וחלק את הטלית לשנים צריך להתיר ציציותיו ולחזור ולעשותם מחדש.

סעיף ד

נקרע הטלית תוך שלשה אצבעות סמוך לשפת הכנף אינו רשאי לתופרו חוץ לשלש יתפור, ופי' רש"י דהטעם הוא משום דתוך שלש הוא מקום (הטלית) [ארצות החיים זולצבאך: הטלת] ציצית כנ"ל סי' י"א סע"ט ולזה אם נקרע בתוך שלש ולמעלה מקשר גודל שהוא מקום ציצית לא יתפור דחיישינן שישתייר מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו ע"י קשירה שכשר בחוטי הציצית כנ"ל סע"ב שבעה חוטין לשם ציצית וחוט זה לא נטוה לשמה ולטעם זה אפילו נקרע כל שהוא לא יתפור ולפ"ז טלית של צמר שנקרעה תוך שלשה מותר לתפור האידנא שאין דרך לתפור בחוטי צמר והכל יודעים ששאר מינים אין פוטרים בטלית של צמר ויש להקל גם בשאר מינים אם תופרו במין אחר כמו שיתבאר בסע"ו ורב עמרם פי' דטעמא משום דנקרע תוך שלש לית ביה תורת בגד וכמאן דליתא דמי ואע"ג דתפריה כמאן דפסיק חשיב ואי עביד ביה ציצית אפי' אחר שתפרו לא פטר לטלית כי אינו עוד מן הבגד ולפ"ז אם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר אפי' הציצית שהיו בו בעת שנקרע וי"א דלרב עמרם לא נפסלו אלא ציצית שהיו בו בעת שתפרו משום תעשה ולא מן העשוי אבל אם אחר שתפרו הטיל בו ציצית כשר וכן עיקר דתפירה חשוב חיבור בכ"מ. אבל מ"מ לצאת ידי דיעה הראשונה יתפור תחת הכנף מטלית שיש בו שלש על שלש, ואם נקרע חוץ לשלש אע"פ שנקרע כולו וחזר ותפרו עם ציציותיו כשר. וי"מ לשיטת רב עמרם דאין חילוק לבין תוך ג' או חוץ לג' ברוחב הבגד אם נשאר מן הקרע מחובר ג' אצבעות יכול לתופרו עם הציצית דחשיב כמחובר להבגד אבל אם לא נשאר מחובר בג' אצבעות הוה כנפרד מן הבגד וצריך להתיר הציצית ולחזור ולעשותם מחדש וירא שמים יצא את כולם היכא דאפשר:

סעיף ה

אם נקרע מנקב שהציצית תלוי בו ולמטה אם קדם (הטלית) [ארצות החיים זולצבאך: הטלת] ציצית לקרע שאותו ציצית היו שם בשעת הקרע ותלוים עתה למטה מקשר גודל כשר כמו שנת' (סי' י"א סע"י) ואם נקרע

ונשתייר ממנו כל שהוא ותפרו ואח"כ הטיל בו ציצית אם הוא של צמר כשר לכ"ע ואם הוא של שאר מינים שדרך לתפור בחוטין של אותו המין לא יתפור באותו המין לדעת רש"י ואם נקרע לגמרי ותפרו ואחר כך הטיל בו ציצית איכא לספוקי וי"א דאין בו ספק כלל ומותר לתפור לכ"ע כיון שעדיין מחובר בבגד ולפמ"ש (בסעיף ב') יכול לתת בו הציצית כמו שהם מתוקנים ואחר כך יתפור וא"צ להתירם ולחזור ולקשרם:

סעיף ו

התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית וכן מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית בו אם הטלית של משי ותופרו בחוט משי לבן במדינות שנוהגים שלא לעשות הציצית מצבע הטלית אלא לבן כנ"ל סי' י' סעיף ה' יש לחוש בדבר לדעת רש"י שלא תהיה שום תפירה למטה מגי ולמעלה מקשר גודל וה"ה **בכ"מ שתופר בחוט שהוא מן הציצית דחיישי' שמא יקח אותו חוט לחוט הציצית** אבל אם הקרע למטה מקשר גודל אפי' ברוחב הבגד ואפי' בטלית קטן שעושין בו שני נקבים מותר לתפור, וכן טלית של משי שיש לה ציצית צמר ונקרע כנף אחד מותר לתפור דכיון דשאר הציצית של צמר מוכרח לעשות גם זה של צמר כנ"ל סי' י' סעיף ד' ולא יצרף חוט התפירה.

שיעור טלית, סי' ט"ז.

סימן טז

סעיף א

שיעור טלית שיתחייב בציצית שיתכסה בה באורך וברוחב י"מ שצריך שיתכסה ראשו ורובו ברוחב הטלית כמו שהוא מתעטף בו וי"א שדי אם באורך הטלית יש שיעור זה לכסות בו ראשו ורובו היינו ראשו ורוב גופו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואין צריך אחר לשמרו דהיינו שהוא בן ט' שנים שאז הוא בן דעת לשמור את הטלית, וי"מ כשיהיה בן שש או בן שבע שאז צריך לחנכו, וי"מ שדי בקטן בן חמש שנים המתהלך לבדו בשוק וא"צ אחר לנהלו, **ואז חייב בציצית ודוקא אם הגדול** בן י"ג שנה **לובשו פעמים ארעי ויוצא בו לשוק ב"י בשם מהרי"א ומהרי"ח** וה"ה על פתח הבית וברחוב ואם לאו פטור מציצית אע"פ שהקטן מתכסה בו רו"ר, וי"א שא"צ שיצא בו הגדול דרך עראי, ובודאי יש להחמיר ככל הדעות שיהיה בין בארך בין ברוחב שיעור שיתכסה בה קטן בן ט' שנים רו"ר מאחריו ולא יתבייש הגדול לצאת בו

לשוק דאף אם יוצא בטלה דעתו אצל כל אדם ויש משערין אותו אמה על אמה מרובעת וטליתות הקטנים משיעור זה לא יברך עליהם אבל הרוצה לצאת מידי ספק לא יפחות מאמה וחצי וצריך לעשות כתפות הט"ק רחבים דלא ליתי אוירא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה ומנהג החסידים לדקדק שיהיה בו אמה מלפניו ואמה מלאחריו ונקב בית הצואר אין עולה למנין וצריך לסגור בית הצואר שלא יהיה החזה פתוח.

מי הם החייבים בציצית, סי' י"ז.

סימן יז

סעיף א

אף על גב דכתיב וראיתם אותו סומא חייב בציצית מפני שנתרבה מאשר תכסה בה ואע"ג דצריך אשר תכסה בה לרבות דבעלת חמש חייבת בציצית כנ"ל (סי' י' סעיף א') תיבת אשר יתירה ומרבינן גם בת ה' כנפות וקרא דוראיתם אותו איצטריך למעט כסות לילה והסברה נותנת לרבות כסות סומא ולמעט כסות לילה משום דכסות סומא ישנו עכ"פ בראיה אצל אחרים, אבל כסות לילה אינו בראיה אצל אחרים.

סעיף ב

נשים ועבדים פטורים מפני שהוא מ"ע שהז"ג וכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות מהם אפי' מדרבנן דהוקשה כל התורה לתפילין דכתיב בהו למען תהיה תורת ה' בפיך, וכמו דפטורות מתפילין דאתקיש לת"ת דכתיב בה ושננתם לבניך ולא לבנותיך כן פטורות מכל מ"ע שהז"ג. **ומיהו אם רוצים להתעטף ולברך הרשות בידם כמו בשאר מ"ע שהז"ג אך מחזי כיוהרא ולכן אין להם ללבוש ציצית הואיל ואינו חובת גברא אגור סי' כ**"ז פי' שאין החיוב מוטל עליו לקנות לו טלית בת ד"כ שאם אין לו בגד ד"כ אינו חייב בציצית ועוד יל"פ דהא החיוב מוטל על הטלית וטלית של אשה אף אם האיש לובשו פטור מציצית ואיך תעשה היא בו ציצית. טומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק ויתעטפו בלא ברכה פי' טומטום לא נודע אם הוא זכר או נקבה, ואנדרוגינוס יש לו זכרות ונקבות והוא ג"כ ספק זכר ספק נקבה, **ולפי מה שנהגו הנשים לברך במ"ע שהז"ג גם הם יברכו** וצריכים לברך [ודוקא] אם לובשים טלית צמר או של שאר מינים. אבל על טלית פשתים וציצית פשתים לא יברכו.

סעיף ג

קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו **ודוקא כשיודע לעטוף שני ציצית לפניו ושתים לאחריו ויודע לאחוז הציצית בידו בשעת ק"ש**.

זמן ציצית, סי' י"ח.

סימן יח

סעיף א

לילה לאו זמן ציצית דאמעיט מוראית' אותו להרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור וה"ה שיש בו משום כלאים בזמן שהיה תכלת נוהג אפילו הוא מיוחד ליום ומה שלובש ביום חייב אפי' אם הוא מיוחד ללילה ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו אם לובשו ביום וכסות המיוחד ליום או ליום ולילה חייב אפילו אם לובשו בלילה **וספק ברכות להקל ע"כ לא יברך עליו אלא כשלובשו ביום והוא מיוחד ג"כ ליום** אבל מ"מ אין עובר עליו משום בל תוסיף ואסור ללבוש כסות לילה ביום וכסות יום בלילה בלא ציצית משום ספק **ואחר תפ"ע אף על פי שעדיין יום הוא אין לברך עליו** ומי ששכח או הזיד ולא נתעטף בציצית כל היום יתעטף בלילה בלא ברכה ונוהגים שיתעטף האומר קדיש יתום משום כבוד ציבור ובתענית ציבור שלובשים טלית במנחה יסירוהו אחר ברכו **ובליל יום הכפורים יתעטף בעוד יום ויברך עליו** ואין מסירין הטלית מעליהם בלילה וכן אין מסירין אותו במוצאי יוה"כ עד אחר תפלת ערבית:

סעיף ב

סדינים אע"פי שאדם ישן בהם בבקר אין מטילים בהם ציצית משום דלא חייבה תורה אלא דרך מלבוש לא אלו שהם דרך העלאה ופטורים מציצית ומ"מ יעשה קרן אחד עגולה לצאת מידי ספק:

סעיף ג

מאימתי מברך על הציצית בשחר משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה **ואם לובשו מע"ה ואילך י"א דמברך עליו וכן נוהגים ואם לבשו קודם לכן כגון בסליחות לא יברך וכשיאור היום ימשמש בהטלית ויברך**:

זמן ברכת ציצית, סי' י"ט.

סימן יט

סעיף א

ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא שכ"ז שאינו לובש הטלית פטור מציצית ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית שאין מצוה אלא בלבישתו ואפי' היה לבוש ציצית ונפסקו לו והטיל בו ציצית אחרים אין צריך לברך.

סעיף ב

עשה טלית לצורך תכריכים אע"פ שלובשו לפעמים בחייו פטור לא מבעיא להרא"ש (הנזכר בסי' י"ח) דכסות לילה ביום פטור אלא אף להרמב"ם (שם) דחייב, כסותך א"ר ומשמע כסות המיוחד לאדם חי מוכרי בגדים שלובשים הבגדים ומכוונים להראותם לקונים. פטורים מציצית.

לקיחת ומכירת טלית, סי' ר'.

סימן כ

סעיף א

הלוקח טלית מצויצת מישראל או מתגר א"י ואומר שלקחה מישראל נאמן דכיון דתגר הוא אפי' הוא תגר משאר סחורות חזקה הוא שלקחה מישראל דלא מרע נפשיה דאם ימצא בדאי בדבר אחד שוב לא יאמינוהו בד"א וציצית אסור ליקח מא"י אפי' הוא תגר משאר סחורות אבל אם הוא תגר מציצית לבד מותר ליקח המינו אבל אם לקח מא"י שאינו תגר אפי' ציצית לבן פסולה.

סעיף ב

אין מוכרין טלית מצויצת לא"י אפי' לתגר אפי' למשכן ולהפקיד טלית מצויצת אסור אא"כ הוא לפי שעה אבל אם הסיר הציצית אף על פי שנשארו הנקבים מותר.

כדת מה לעשות בציצית שנפסקו ובטליתות ישינים, סי' כ"א.

סימן כא

סעיף א

חוטי הציצית שנפסקו יכול לזורקן לאשפה מפני שהוא מצוה שאין בגופו קדושה אבל כ"ז שהם קבועים בטלית אפי' שאינו לבוש בו עתה אסור להשתמש מהם כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא משום ביזוי

מצוה אפי' בטלית חדש שלא לבש אותו עדיין יש להחמיר **וי"א דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהם בזיון לזורקן במקום מגונה אלא שאינם צריכים גניזה ויש מדקדקים לגונזן והמחמיר ומדקדק במצות תע"ב** וטוב להניחם לסימן תוך ספר שיעשה בהם מצוה אחרת **ועי' סי' תרס"ד סעיף ח' ט'**:

סעיף ב

טליתות של מצוה שבלו אדם בודל עצמו מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא ליחד אותם לתשמיש המגונה אלא זורקן והם כלים.

סעיף ג

מותר ליכנס בציצית לביהכ"ס **וכ"ש לשכב בהם דשרי ויש נהגו שלא לשכב בטלית עם ציצית גם שלא לתנם לכובס א"י והכל שלא יהיה מצות בזויות עליו אך נוהגים להקל לשכב בהם** והאר"י ז"ל צוה ע"פ הסוד לשכב בט"ק ובט"ג המיוחד למצוה יש ליזהר שלא ליכנס עמו לביהכ"ס.

סעיף ד

יש ליזהר כשאדם לובש טלית שלא לגרור ציציותיו וטלית ארוך יכול לתחוב הציצית בחגורתו אשר במתניו כדי שלא יהיו נגררים:

סי' כ"ב.

סימן כב

סעיף א

קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו דלא גרע מכלים חדשים **ואם לא בירך בשעת עשיה מברך בשעת עיטוף ראשון** ברכת שהחיינו ואח"כ להתעטף אבל אם עשה ציצית בטלית ישן אצ"ל אך אם לא לבש עדיין ציצית מימיו יברך בשעת לבישה ברכת להתעטף ואח"כ שהחיינו:

דיני ציצית בבית הקברות, סי' כ"ג.

סימן כג

סעיף א

מותר ליכנס לבית הקברות והוא לבוש ציצית והוא שיגביה ציציותיו שלא יהיו נגררים על הקברות אבל אם הוא נגרר על הקברו' אסור משום לועג לרש בד"א בימיהם שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמם אבל אנו שאין אנו מתכוונים בהם רק לשם

מצוה אסור אפילו אינם נגררים והנ"מ כשהציצית מגולים אבל אם הם מכוסים מותר אבל בט"ק גם לדידן מותר ונראה דבמקומות שנוהגים שם לקבור המתים עם ציציותיהם אין להסיר הציצית דהא גם להם יש ציצית ואינו לועג לרש, ועכ"פ מותר ליכנס באותן המקומות בטלית שאולה שפטורה מציצית מן הדין:

סעיף ב

יש נוהגים לקשור שני ציצית שבשני כנפים זה לזה כשנכנסים לבית הקברות ולא הועילו כלום בתקנתם דממ"נ אם חושבים זה כאילו אין להם ציצית א"כ כשמתירין אותם אח"כ הו"ל תולמ"ה ואם חושבים שהציצית כשרים הרי י"ל ציצית והוה לועג לרש:

סעיף ג

הנכנס תוך ד"א של מת או של קבר דינו כנכנס לביה"ק ואפי' בקבר של קטן יש להחמיר אבל לא בקבר של אשה:

סעיף ד

במקום שנוהגים להסיר הציצית מטלית המת בבית אם הכתפים לובשים ציצית איכא למיחש בהו משום לועג לרש:

סי' כ"ד.

סימן כד

סעיף א

אם אין אדם לובש טלית בת ד' כנפות אינו חייב בציצית וטוב ונכון להיות כל אחד זהיר ללבוש טלית קטן כל היום כדי שיזכור המצות בכל רגע וע"כ יש בו חמשה קשרים כנגד חמשה חומשי תורה וארבע כנפים שבכל צד שיפנה יזכור ונכון ללובשו על המלבושים ולפחות יזהר שיהיה לבוש ציצית בשעת התפלה.

סעיף ב

מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית בין קמיצה לזרת כנגד לבו בשעת ק"ש רמז לדבר והיו הדברים האלה וגו' על לבבך ועי' לקמן (סי' ס"א):

סעיף ג

טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך.

סעיף ד

נוהגים להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה **גם נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בם והכל הוא משום חיבוב מצוה**.

סעיף ה

כשמסתכל בציצית מסתכל בציצית שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז להויות וגם יש בהם ששה עשר חוטין ועשרה קשרים עולה ששה ועשרים כשם ההוי"ה.

סעיף ו

גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ, והזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה.

מכתב

כי שלחתי ראשית בכורי ארצי קונטרסים ראשונים אשר זרחו על אופק הדפוס, שי לעיר מולדתי הגיעני מכתב הנוכחי. מידיד נפשי מנוער הרב המאה"ג חריף ובקי המפורסם, שמן תורק שמו מוה' **אפרים הלוי הורוויץ** נ"י, הרב דשם, וכי מעודי נפשי קשורה בעבותות אהבתו אהבת איתן, הרימותיו מצבה נס להתנוסס, פה, והיה לעד האהבה ביני ובינו נצח:

ב"ה יום ו' עש"ק תצוה י"ב אדר א' תקצ"ז לפ"ק וואלאטשיסק

שלום לידידי מאז ומה גם עתה ה"ה הרב המאו"הג הגדול המופלג בתורה, וכליל הוא בהדרה, המפורסם לשבח לתהלה ותפארת, כש"ת מו"ה מאיר ליבוש מלבים נ"י.

אנכי.בדרך נחני ה', ובשובי אל נוי אשר פה ק"ק וואלאטשיסק והנה לקראתי מגילה עפה מכופלי' כמה קונטרסים המאיר לארץ, ארץ יהודה, יהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן רוח מכסה טפח ומגלה מצפוני דברי חז"ל בדברים יקרים דברי תורתו שמחים ומשמחים את הבריות, מה מאוד מתקו לי רגבי נחל נובע מקור חכמתו עוד היותי על אדמתי בק"ק טשארטקוב, אמנם עתה ראיתי כי כפלים לתושי' לרוב הודע בארצות החיים, יפוצו מעיינותיו חוצה ברחובות פלגי מים, מה יפו פעמיו בלב הארץ ומה נעמו אמרותיו באגודתו על ארץ יסדה.

ידיד נפשי אודיעה נא דברי אותו ראיתי בארץ יהודא (סי' א' סק"ג) מדבר מענין המשמורות וקימת חצות דברים נכוחים למבין ויש לי בהם הרהורי דברים ותני' דמסיע לי'. אכן מ"ש שם בהג"ה לתרץ דברי ר"א ור"י בענין מהלך החמה ופלוגתתן בצד צפון

אם מסובבת או לא, בזה לא ישרו דבריו בעיני, ואמרתי לפרש את שיחי ואת והב בסופה. תמה אני היאך יעלה על לב אדם לומר שדעת חז"ל שאין ישוב בעולם כ"א בחצי כדור וחציו השני כולו ים כאשר חשבו כל חכמי קדם אשר לא מבני ישראל המה, ח"ו לומר כן, אם חכמי העמים טעו, האם גם בית ישראל. הס[2] כי לא להזכיר, הלא דברי חז"ל ברו"הק נאמרו דבריהם דברי אלהים חיים הם ולא יפול דבר ארצה. והנה זה לי שלשה שנים אשר בעזה"י חברתי ספר אחד קראתיו הר אפרים, שמה יצאתי ללחום מלחמת ה' ומלחמת תורתו, שמה שפכתי סוללה, להכין דרך סלולה בניתי דיק בדבריהם ז"ל ביררתי במראה ולא בחדות שכל דברי חז"ל קולעים אל השערה ושבתי המלחמה שערה, שמה הבאתי כל דברי חז"ל מכל מקומות פזוריהם. המדברים מתכונת השמים והארץ בש"ס ומדרשים ופדר"א, גליתי מצפוני דבריהם, ביררתי אשר חכמה זו היתה במחנה העבריים מתגברת, ועתה הנה שבה ליושנה העטרת. שמה חברתי כל חכמת התכונה אחת מהנה לא נעדרת. וממקור חכמה חז"ל הוצאתי בהדרת, ועל אדני השכל הטבעו והי' למאורות שכל דברי חז"ל באמת נאמרות.

עתה אמרתי להעתיק לפניו אפס קצהו ממה שפירשתי שם דברי ר"א ור"י הנ"ל. גרסינן בפ' לא יחפור תני' ר' אליעזר אומר עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע. ר"י אומר עולם לקובה (פירש"י אוהל) הוא דומה ורוח צפונית מסובבת וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי הכיפה שנא' הולך אל דרום וכו'. והנה מלבד שר"א ור"י לכאורה חולקים במציאות וחובה עלינו לפרש דבריהם באופן שיהיי אלו ואלו דברי אלהים חיים. עוד יש להפליא על דברי ר"י שסותרים כמה מאמרי חז"ל המפורסמים באין חולק עליהם שמורגל בדבריהם שרוח צפונית אינה מסובבת. ובילקוט ריש ירמי' איתא רוח פנת צפון בנה ולא גמרו שאמר כל שיאמר שהו' אלוה יבא ויגמור הפנה הזאת שהנחתי הה"ד נוטה צפון על תהו. ומדאמרו שהניח צד צפון פתוח כדי להוכיח ללא אלוה על פניו מומו, משמע שזה מורגש בחוש במופת חותך אשר אין להכחישו (ולדעתי פתיחת צד צפון נראה מהתמוטטת ציר הצפוני לצפון ופעמים לדרום למזרח ומערב כאשר מבואר בספרי) וא"כ איך יחלוק ע"ז ר"י. ועוד הא מקרא ילפינן

[2] כל עין רואה שאין בזה תפיסה. דהא לר' יהושע יש שם ישוב, וה"ז ככל מחלוקת דעלמא שיפול דברי האחד בקיום דברי זולתו. אך כי ישאל מצד הכלל דאילו ואילו דא"ח ע"ז אשיב כי מצד אחד צדקו דברי ר"א כי הגם שידעו שיושבים שם בני אדם הדומים לבהמה, אחר שתורת ה' לא ידעו, כולם פראים בהמה המה להם כאשר כן נמצאו בעת מציאות עולם החדש לא עליהם יזרח שמש הדעת, והיה בעיני ר"א כאילו כולו תהום ובהו, ויען כי זה יצדק בעיון השכלי, לא בעיון החושיי אשר ידעו שיש שם ישוב. אמר ונראים דבריהם מדברינו היינו בראיית העין בזולת השקפה שכלייה, דבריהם נראים, מלבים.

לה. ועוד מה שאמרו בפ' הקומץ מפני מה נברא העו"הז בה"א מפני שדומה לאכסדרה וכו'. ופירש"י שדומה לאכסדרה שפתוח מתחתיו, משמע שפתוח מתחתיו כמו הה"א. וזה שלא כדברי ר"א ולא כדברי ר"י. גם מ"ש ר"א כשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע, אין לפרש שדעתו הוא שהחמה עוברת את עובי הרקיע ועולה בלילה למעלה מהרקיע. כי מלבד שהוא נגד החוש כפי מה שנתברר שאין החמה עוברת לעבר הרקיע מעולם רק תמיד היא זורחת אל עבר פני הארץ כאשר היא נגדו. עוד זאת קשה וכי תמיד היא שקיעת החמה בקרן מערבית צפונית הלא בתקופת ניסן ותשרי החמה שוקעת באמצע המערב ובתקופת טבת שוקעת בקרן מערבית דרומית והוא דבר הנראה לעינים ומבואר כן בעירובין דף נ"ו. וא"כ היאך קאמר הכא וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית כו' דמשמע ששקיעת החמה הוא תמיד בקרן מערבית צפונית הלא אין זאת אלא בתקופת תמוז.

ולבור את כל זה נקדים הקדמה א' מחכמת התכונה שמדור החמה בעובי הרקיע איננו בגובה א' תמיד, רק נגד מזלות הצפונים יגביה החמה מדורו בגובה הרקיע ומדי יום ביום תרום מעל הארץ עד הגיעה לראש סרטן ואז היא בתכלית הגובה וזה הוא ביום תקופת תמוז. משם תהפך פני' מול הדרום ותחל לירד מטה מטה עד הגיעה בתקופ' תשרי מול מאזנים ואז היא בגובה הממוצע, ומשם תרד מיום ליום לשיפולי הרקיע עד הגיעה לראש גדי ביום תקופת טבת ואז היא בתכלית שיפולה. משם תהפך פני' מול צפון ותעלה ותבא ביום תקופת ניסן לראש טלה ואז היא בגובה הממוצע כיום היותה מול מאזנים. והיינו דגרסינן במס' פסחים דף צ"ד בימות החמה חמה מהלכת בגובה הרקיע לפיכך כל העולם כולו רותח ומעיינות צוננין. בימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי הרקיע לפיכך כל העולם כולו צונן ומעיינות רותחין (ובהקדמת ספרי הנ"ל ביארנו בטוב טעם שבהיות החמה בגובה הרקיע פועלת חום בעולם ולא במעיינות אשר במעבה האדמה, ובהיותה בשיפולי הרקיע פועלת חום במעבה האדמה אשר ע"י המעיינות מתחממי' ואויר העולם נשאר צונן) ובזה נתבאר לנו דברי המדרש בבראשית רבה פ"ו וז"ל ויתן אותם אלהים ברקיע השמים, כיצד חמה ולבנה שוקעין ברקיע רבנן אמרי מאחורי הכיפה ולמטה. ור"י ב"ר אלעאי אמר מאחורי הכיפה ולמעלה, א"ר יוחנן נראין דברי ריב"א דהוא אמר מאחורי כיפה ולמעלה בימות החמה וכו' (עיין ביפ"ת שהאריך למאוד ופירושו דחוק ורחוק מאד מן הסברא הנכונה) והאמת עד לעצמו דה"פ כתיב במאורות ויתן אותם אלהים ברקיע השמים שמעינן מינה שהמאורות נתונים המה בתוך עובי הרקיע (כאשר ביארנו בארוכה בנתיב ב' מספרי הנ"ל) לכן שואל כיצד היא שקיעתם

וקביעתם בתוך עובי הרקיע אם לצד קערוריתו או לצד גבנוניתו של הרקיע, וקאמרי רבנן מאחורי הכיפה ולמטה, ר"ל לצד קערורית הרקיע שהוא למטה סמוך לארץ, וריב"א אומר מאחורי הכיפה ולמעלה, ר"ל לצד גבנונית הרקיע. וע"ז קאמר ר"י שנראים דברי ריב"א בימות החמה שאז החמה מהלכת בגובה הרקיע ודברי רבנן בימות הגשמים שאז חמה מהלכת בשיפולי הרקיע, ופירוש זה ברור בס"ד.

ולפי שמהלך חמה ולבנה וכל הכוכבים בגובה הרקיע הוא בהיותם בצד צפון, ומהלכם בשיפולי הרקיע הוא בהיותם בצר דרום לכן נקרא (בפי רוב החכמים) כל צד צפון מכדור השמים והארץ בשם מעלה, וכל צד דרום בשם מטה (אכן קצתם יאמרו בהפך כי צד דרום נקרא בשם מעלה מטעם שבארנו בחלק ראשון מחבורי הנ"ל, ויש אשר אמרו שנגד אזור המזלות נקרא בשם מעלה וצפון ודרום בשם צדדים יכונו כאשר ביארנום שם בטוב טעם ודעת כל הסברות) והיינו כפירש"י על פסוק ונפן ונעל דרך הבשן (דברים ג') וז"ל כל צד צפון הוא עליי'. והראב"ע פ' וישב על פסוק וירד יהודה כתב וז"ל כי הבא מפאת צפון לדרומו הוא יורד. ואנשי המחקר יבינו כי זה אמת עכ"ל, וכוונתו למ"ש. ועפ"ז נתבאר לנו הא דת"ר (פסחים שם) חכמי ישראל אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע, וחכמי אוה"ע אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למטה מן הקרקע. אמר רבי ונראין דבריהם מדברינו שביום מעיינות צוננין ובלילה רותחין ע"כ. והפי' הברור הוא כן. כל אדם יראה לעינים שרוב מהלך החמה ביום היא בצר דרום אשר צד זה נקרא בשם מטה של הרקיע, ומהלכה בלילה בצד צפון אשר צד זה נקרא בשם מעלה מן הרקיע, וזהו שרמזו לנו חז"ל בדברי חדותם ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ר"ל בצד דרום, ובלילה למעלה מן הרקיע, ר"ל בצד צפון שהוא עליי כנ"ל. (וחמי) [ארצות החיים זולצבאך: וחכמי] אוה"ע הם המה חכמי קדם שחשבו שאין ישוב בעולם כ"א בחצי הכדור (והחליטו הדבר כן עד שמצאו בדורות האחרונים את מדינות אמעריק"א ופער"ו והר אופיר באי זאמאטרא אשר בין איי הודו ונתגלה להם טעותם) לכן אמרו על זמן התכסות אור החמה מאתנו מסבת צל הארץ שהיא אז למטה מן הארץ. כי הצד המיושב ראוי להקרא בשם מעלה והבלתי מיושב בשם מטה. אבל לחז"ל שהיי גלוי וידוע להם מדינות הנ"ל (שהרי שלח שלמה הע"ה לאי זאמאטרא לקחת זהב אופר והאי הזה מתפשט להלאה מקו המשוה וגם ממדינות אמעריק"ע ופער"ו ידעו כאשר הוכחתי בהקדמתי לספרי הנ"ל) ידעו שכל כדור הארץ הוא מיושב ואין בו מקום שנופל עליו שם מטה כי כל אדם באשר הוא שם מקום שבתו בכדור הארץ יאמר כי הוא ממעל לה ע"כ לא אמרו כמותם. ומ"ש רבי ונראין דבריהם

מדברינו, אין כוונתו שהטיבו כל אשר דברו, רק ר"ל לפי הנראה לעיני המון העם אשר לא נגה אור השכל האמיתי עליהם נראה כדבריהם לאשר המעיינות רותחין בלילה ידמו שהוא מסיבת מהלך החמה נגד הים שממנו המעיינות נובעים וזה להם לאות שמקום כדור הארץ אשר נגד מהלך החמה בלילה הוא כולו ים. אבל עכ"ז ח"י יודעים באמת אשר גם מעבר לים יש מדינות גדולות ומיושבות מבני אדם ובהמה רבה, לכן אין טעם לקרא צד ההוא בשם מטה. ואדרבה מצעדי הכוכבים בצד זה כגובה הרקיע. ראוי להקרא בשם מעלה כנ"ל, וכן הוא הנכון בס"ד:

ובזה יתבאר לנו דברי ר"א ור"י הנ"ל, שכוונת ר"א באומרו עולם לאכסדרה הוא דומה, שמקום המכונה בכדור העולם בשם מעלה הוא לצר חגורת המזלות (כנ"ל בהסגר) וצפון ודרום בשם צדדים יקראו, ושם בצפון הוא המקום הבלתי מסובב. נמצא העולם דומה לאכסדרה הפתוחה מן הצד, וחגורת המזלות חציו למעלה מכדור הארץ וחציו למטה. לכן קאמר כשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית (אין כוונתו על שקיעתה היומית רק כוונתו על מהלכה הרצונית ממערב למזרח) היא נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע, ר"ל כאשר מגעת אל ראש טלה שהוא שוקע ביום תקופת ניסן עם שקיעתה של חמה במערב והוא ראש מזלות הצפוניים (לכן קורא נקודה זו בשם מערבית צפונית) אז החמה עולה למקום המעלה והרום שברקיע, ר"ל לגובה הרקיע. ור"י סובר שצד דרום העולם בשם מעלה יכונה (כאשר הזכרנו למעלה) וקוטב הצפוני מקום האיננו מסובב יקרא בשם מטה (וההוא דפ' הקומץ הנ"ל אתיין כדבריו) וחגורת המזלות הוא באמצע העולם מן הצד, כאשר ידבק האיזור על מתני האיש, ע"כ הוא אומר עולם לקובה הוא דומה, וצד צפון מסובבת כי מקום הבלתי מסובב הוא למטה, והצדדים מסובבים. וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית ר"ל לראש מזל טלה כנ"ל ונכנסת למזלות הצפונים שהמה נוטים לצד מטה של העולם (ע"פ סברתו הנ"ל) ואז מקפת וחוזרת אחורי הכיפה, והדברי ברורים למבין ודו"ק.

אמנם מה שהסכים בלב הארץ וארץ יהודה להלכה ולמעשה שזמן קימת חצות היא באמצע הלילה ממש הן בקיץ והן בחורף, הוא ברור ויציב. ובס' יד אפרים הסכים ג"כ כן והביא בשם הרב הקדוש האלוף מו"ה שלום מזרחי שרעבי זצ"ל שזמן חצות הלילה היא אחר י"ב שעות מחצות היום, ושש שעות אחר שנטו צללי ערב בשם לילה יקרא. (אכן לא נאמר דבר זה לכל דיני התורה, כאשר יתבאר לקמן בדברינו בעה"ז) אע"פ שבקיץ מכי נטו צללי ערב עד שקיעת החמה יש יותר מו' שעות הזמן העודף היא מתחלת הלילה הבאה. וכן בחורף להיפך באופן שאחר ו' שעות זמניות משעות הלילה אז היא חצות

לילה, וכן הוא בזוהר ויקהל וכו', ע"כ. והנה אני בעניי הכינותי בנתיב ל"א מספרי הנ"ל טעם נכון לזה בס"ד, והוא:

הדבר ידוע ומפורסם שהכ"ד שעות של יום ולילה הם על שני פנים, הא' הוא על שעות זמניות אשר הן ביום הארוך וכן ביום הקצר אנו מחלקים את היום לי"ב שעות ואת הלילה לי"ב שעות. ולפ"ז יהי' ביום הארוך שעות היום ארוכים משעות הלילה. וביום הקצר יהיו שעות היום קצרים משעות הלילה, ועל שם זה נקראו שעות זמניות כי משך השעה הוא לפי הזמן. והשני הוא בשעות שוות, ולפ"ז יתרבו שעות יום הארוך ויתמעטו שעות יום הקצר. ועתה דע כי שני מיני שעות הללו יש להם יסוד נכון ע"פ דרכי החכמה שעות הזמניות מיוסדים ע"פ מהלך הי"ב מזלות שכל מזל שוהה הן בעלייתו והן בשקיעתו שני שעות (ר"ל שוות נגד קו המשווה וזמניות במדינות הנוטים לצפון או לדרום) כמבואר ברש"י (ר"ה יא) ובכל יום תמיד עולים ששה מזלות וששה שוקעים יהי' היום ארוך או קצר. וכן בלילה ששה עולים וששה שוקעים הן בלילה ארוכה והן בקצרה, ודבר זה נראה בעליל למראה עינינו וגם השכל והסברא מודה שכן הוא, ממה שביארנו (לעיל נתיב י"ד מספרי הנ"ל) במהלך החמה שבהיותה נגד מזלות הצפונים תקדים להראות לנו יושבי צפון ותתאחר להראות לנו בהיותה נגד מזלות הדרומים, מזה נבין שהמזלות הצפונים נראים אלינו בכל יום משך זמן יותר מאשר נראים אלינו מזלות הדרומים, לכן בקיץ שמזלות הצפונים עולים ביום אף שהיום ארוך לא יעלו וישקעו בו יותר מששה מזלות בכל היום כולו, ובלילה שעולים בה מזלות הדרומים אף שהלילה קצרה עכ"ז יעלו וישקעו בה ששה מזלות, ונהפוך הוא בחורף, לזאת נגד עליית ששה מזלות בלילה, אנו מחלקים הלילה לי"ב שעות יהי' הלילה ארוכה או קצרה, ונגד עליית ששה ביום אנו מחלקים היום לי"ב שעות יהי' יום ארוך או קצר. והשעות השוות נתיסדו לפי התחלפות משמרות השבעה כוכבי לכת (אשר ביארנו מלפנים בנתיב ל' מספרי הנ"ל) שכל אחד מושל שעה א' שוה ויתחלפו כ"ד במע"ל, ונמצא ביום הארוך יתחלפו (בירושלים שנוטה מאמצע חגורת המזלות לצד צפון לבי' מעלות כמבואר ברמב"ם פי"א מה' ק"ה) ט"ו פעמים ביום וט"פ בלילה, וביום הקצר ט"פ ביום וט"ו פעמים בלילה, והכל לפי מעמד המדינה ברוחב העולם, כי ככל אשר נתרחקה המדינה מחגורת המזלות לצד צפון ככה יתארך יומו בקיץ ויתקצר בחורף, ובמדינות הדרומים תהי להיפך. אבל במדינות שעומדים נגד חגורת המזלות שמה תמיד יום ולילה שוה וכמו כן נשתוו שמה שעות הזמניות והשוות:

והנה לענין זמן ק"ש ותפלה וכל שאר מצוות שבתורה אנו משערים ע"פ שעות הזמניות כמבואר בפוסקים וכן צוותה לנו התורה מערב עד ערב תשבתו שבתכם. וטעם הדבר נראה לפע"ד לפי שהשפע הנשפע מהש"ית עלינו כדכתיב ואתה מחיה את כולם. וכן מה שישראל מוסיפים כח בפמלי' של מעלה ע"י מעשי המצוות עולים ויורדים באמצעות הכוכבים והמזלות כנודע וי"ב מזלות המה לי"ב חדשי השנה וכל מזל משמש בחדשו, טלה בניסן, שור באייר, וכן כולם. כי"א בחדשו הוא המשביר לכל עם הארץ השפעת האלהי הנשפע על ידו, וע"י עולים מעשי ידינו לרצון לפני ה' וגבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם מלאכים ושרים, לכן בכל מקום מושבותינו אין לנו להשגיח אלא על ערב שמש שבמקום ההוא בכל זמן מזמני השנה, לאשר אז נשקע המזל המשמש ביומו במקום הזה. נמצא כשיערב לנו יושבי צד צפון השמש בערב שבת ביום תקופת טבת אף שכנגד חגורת המזלות עדיין הוא יום, עכ"ז חל עלינו מצוות שמירת שבת, לפי שנשפע עלינו קדושת השבת ע"י מזל גדי שנשקע אז באופקינו. ובתקופת תמוז אף ששקעה חחמה נגד חגורת המזלות, עכ"ז לא חל עלינו שמירת שבת עד שישקע החמה באופקינו ויגיע אלינו קדושת שבת ע"י מזל סרטן בשקיעתו. וכן הוא דבר יום ביומו בשקיעת כל חלק וחלק מחלקי המזל המשמש בחדשו בכל מקום ומקום בארך או ברוחב העולם היא העת והעונה לקרות את שמע ולהתפלל תפלת הערב, ובהגיע המזל ההוא לעבר השני מכדור הארץ נוכח כפות רגלינו, נשפע אלינו העת רצון המתעורר בחצות הלילה בג"ע (כדעת המאיר לארץ ס"א ס"ק כ"ח דלא כמו"ק) וכ"ה לענין ק"ש של שחרית ושאר מצוות שבתורה שהזמן גורם.

אכן כאשר אנו באים לחשוב זמני תקופות ומולדות אשר כל מעשיהם נעשים במקום חגורת המזלו' יש לנו לחשוב ע"פ מהלכם שמה, כי שם ביתם, נמצא כאשר יעלה בחשבונינו שמולד תמוז בשנה זו יהי' בתחלת ליל א', כוונתינו על אחר שקיעתה של חמה במקום חגורת המזלות ובאותו הזמן עדיין לנו יושבי צפון יום השבת ואם יעלה בחשבונינו שמולד טבת יהי' בסוף יום השבת, כוונתינו לפני שקיעתה של חמה נגד חגורת המזלות. באותו הזמן כבר שקעה לנו החמה והוא אצלינו התחלת יום אחד בשבת וכן עפ"ז כל חשבוני המולדות והתקופות ועבורי השנים, וכל השעות שאנו מחשבין בחשבונם אנו משערים בשעות שוות, וכ"ה בלבוש סוף הלכות ר"ח בד"ה עוד יש לי להודיעך סוד ועיין בשו"ת צמח צדק סי' י"ד, ועפ"ז פירשתי (בנתיב הל"ב מספרי הנ"ל) דברי המדרש שוחר טוב מזמור י"ט ד"ה ד"א יום ליום יביע אומר וכו', אר"י בשעה שהזקנים נכנסין לעבר את השנים נוטלין מן היום ונותנין ללילה וכו', ואין עת האסף פה.

וכן הוא לענין לימוד התורה שהקב"ה מונה שעות ההוגה בתורה, ובודאי הכוונה על שעות השוות (דאם תאמר שעות הזמניות הוא מונה א"כ היושב ועוסק בתורה כל היום כולו ביום תקופת תמוז והיושב ועוסק בה כל ליל תקופת תמוז ישתוה שכרם ופעולתם לפניו ית', לאשר כל היום ההוא וכן הלילה בכל אחד מהם ישנם י"ב שעות משעות הזמניות. והא אנן לא תנן הכי, אדרבה לא איברי לילי תקופת תמוז אלא לשינתא, כאשר יבא בדברינו לקמן בס"ד) וזה הוא לדעתי כוונת הזוהר פ' ויקהל הנ"ל וז"ל ואי אתוספאן שעתי בלילא אינון שעתי דמתוספאן דיממא אינון כו'. וא"א לומר דאין כוונתו רק על קימת חצות שמדבר שם בענין, כי מה נפקא לן מני' אם השעות הנוספים שייכים ללילה או ליום, הלא חצות הלילה תמיד באמצע חשכת הלילה תהי' ארוכה או קצרה. א"ו כוונתו לומר שלימוד התורה בשעות הללו מחודדין לפי דיממא נינהו (עיין עירובין ס"ה) ולזה מורה שם הלשון, ועפ"ז פירשתי בספרי יבקש רצון דברי המדרש שו"ט מזמור א' על פ' כי אם בתורת ה' חפצו וכו'. וז"ל אמר ר"א וכו' אמר ר"ב וכו' עיי"ש. והיינו דגרסינן בעירובין (שם) אמר ר"י לא איברי לילי אלא לשינתא אמר רשב"ל לא איברי סיהרא אלא לגירסא. וכתבו התוס' לא איברי לילא אלא לשינתא כמו לילי תקופת תמוז עכ"ל, כוונתם דר"י ורשב"ל ל"פ, והוכיחו כן מדאמר אמר רשב"ל ולא אמר ורשב"ל אמר משמע דלא פליג עלי', ולכאורה משמע דה"ק התוס' בלילי תקופת תמוז לא איברי לילי אלא לשינתא ובלילי תקופת טבת לגירסא (עיין פ"מ (ס"ט) [סימ'] רל"ח). וקשה הי' להם לפרש ועוד הי' להם לומר היינו בלילי תקופת תמוז ומהו כמו דקאמרי. אלא ע"כ ה"פ בכל לילות ימות השנה כשיעור לילי תקופת תמוז לא איברי אלא לשינתא והמותר דיממא אינון ולא איברי סיהרא בשעות הללו אלא לגירסא, וזה ברור בס"ד. ובזה הי' נראה לי לפרש מה דגרסינן תו התם, אר"נ בר יצחק אנן פועלי דיממא אנן, ר"א בר יעקב יזיף ופרע, דה"פ אנן פועלי דיממי אנן, דעיקר עסק התורה הוא ביום דמחדד. וראב"י רצה לצאת כל הדעות לזאת התחכם ויזיף ופרע, ר"ל הי' עוסק בתורה בימים הקצרים בשעה שהלילה לוה מן היום ובימים הארוכים בשעה שהלילה פורע ליום, אבל מה אעשה שרש"י ז"ל והטור (סי' רל"ח) לא פי' כן. היוצא מדברינו שאין כאן מחלוקת בין הזוהר ובין גמרא דברכות (דף ג') להזוהר מיירי מעסק התורה התלוי בשעות השוות, והגמרא מיירי לענין ק"ש התלוי בשעות הזמניות, וכל דברי רז"ל צדקו יחדיו והכל ברור ונכון בעזה"י.

עתה ידידי קח נא את ברכתי ומנחתי ההולכת לפני כי חנני ה' ועד כה ברכני, אפרים הלוי הורוויץ מטשארטקוב ולע"ע רב דפה ק"ק וואלאטשיסק.

חלק ב

שער א

חלק ב

ספר

ארצות החיים

על שו"ע או"ח.

חלק שני

מכבוד הגאון האמתי פאר הזמן חכם הכולל עטרת תפארת ישראל, כקש"ת מו"ה **מאיר ליבוש מלבים** נ"י,

בעל המחבר ס' ארצות השלום, וביאור מגלת אסתר, וביאור ישעי', וס' שירי הנפש, וחיבור גדול על ס' תורת כהנים.

שהיה רב בכמה קהלות גדולות,

וכעת מכון שבתו נכון בק"ק **בוקארעשט** והמדינה.

בהשגחת ובהשתדלות,

הרבני הנגיד וכו' מוה' יהושע גרשון בהרבני המופלג המפורסם מהו' ישכר בער מונק נ"י

מחזיק סקלאד של כל מיני ספרים, בווארשא, ברחוב פראנציישקאנער בחצר גאלדמאנס נומר 2258

וע"י הנגיד וכו' מהו' נפתלי בורשטין, הבא בכח הרב וכו' מהו' יהודא וועלניק, מעיר סלאנים.

ו ו א ר ש א

בדפוס של ר' אברהם באמבערג נ"י,

שנת **תרכ"א** לפ"ק

.ARCOS HACHAJM Tom II

.Warszawa w Drukarni A, Bomberg

1861

צנזורה

Wolno drukowac zwarunkiem złożeinia w Komitecie Cenzury po wydrukowaniu prawem przepisanej liczby exemplarzy

.Warszawa d. 16 (28) Lisfopada 1860

.Cenzor J. Tugendhold

שער ב

ספר

ארצות החיים

על שו"ע או"ח.

חלק שני

בו שלשה ספרים נפתחים, שלש ארצות מרווחים,

א **לב הארץ**, לשון השו"ע והרמ"א מועתקים כצורתם באותיות לבית אבותם, ונוסף עליהם כל אשר חדשו נושאי כליהם, גם ביאור דבריהם, ואוצר גדול של דינים מחודשים, מפי ספרי הקדמונים או שו"ת אחרונים, או אשר הוספתי מדעתי, ניכרים באותיות קטנות לבדנה.

ב **המאיר לארץ**, מראה מקום כל דין ושורשו, וזולת זה מלא כל משכיות לאלפים ורבואות ציונים ועיונים, אל כל אפיקי הש"ס, וכל נכאת אוצרות הספרים, גם סגורים בתוכו פלפולים ארוכים בלשון קצר, או בתיבת עיין לבד, והחורש בעגלתו ימצא חדתו.

ג **ארץ יהודה**, ביאור על השו"ע בדרך פלפול ברחבה, בחקירות שונות ומסולאות, יתענגו בו אוהבי הפלפול ויתעלסו בארצו באהבים.

החוט המשולש לא במהרה ינתק, כי כאשר יחסיר האחד רעהו יחקרנו, ואשר יקצר זה אחיו ישלימנו, כל הלכה פרושה, וכל דבר הקשה, בין בש"ס ובפוסקים, בין היוצא מסוד האלהיים המקובלים, כולם נקבצו באו, איש לא נעדר.

שלש ארצות האל כבשתי, המלאה קדשתי, באתי ובמחרשתי, וסודם פרשתי, בעטי ובקסתי. ואל ה' אתפלל בל אכשל בדבר הלכה.

הק' מאיר ליבוש מלבים.

וברכות לראש צדיק על אשר הרשה לנו להדפיס שנית ספריו כמבואר מעל"ד למען יפוצו מעיינותי' חוצה להשקות כל צמא לרויה,

לפרט **באחרית** טוב, לפ"ק.

מודעה

מצודה פרוסה על כל המדפיסים מאת הרב הגאון המחבר,

שלא יערוב שום מדפיס להדפיס לא את החיבור הנוכחי ולא את ס' ארצות החיים חלק ראשון וספר ארצות השלום, והעובר על זה יהיה ממשיגי גבול וענוש יענש ע"פ דתי המדינה והשומע תבא עלי' ברכת טוב.

ואלה דברי קדשו של הגאון המחבר, אשר שלח לנו זכותו בחתימת ידו ממש להיות אתנו למשמרת נגד כל הרוצה לשלוח ידו במלאכת רעהו, לעכבו ולמנעו ע"פ דתי המדינה.

"מכתבי יהיה לעד כי נתתי רשות להרב המופלג וכו' מהו' יודל נ"י, מעיר סלאנים, ולהרבני המופלג מהו' יהושע גרשון מונק מווארשא להדפיס ס' ארצות השלום, וס' ארצות החיים שלי, ואני בטוח ומזהיר שלא ישיג איש את גבולם עד משך ששה שנים מיום כלות הדפוס ואחר עבור הזמן ישוב הזכות לידי וליד ב"כ ולא יורשה להדפיס בלתי ידיעתי

"יו"ד תמוז תרי"ט בוקארעשט.

מאיר ליבוש מלבים

ואחר גמר הדפסת חלק ראשון מאה"ח שלח לנו הרב הגאון עוד פעם כתיבת ידו הקדושה.

"ב"ה זה יותר מעשרים שנה גזו חשו עפו כקצף על שבולת הזמן, חלפו מעת אביב חיי הוציא פרח ויצץ ציץ, בארצות החיים והשלום, ויגמול שקדים, ויעש פרי מגדים כפרים עם נרדים, גם לבי שמח מכל עמלי, כי בעזר נורא תהלות נפוצו דברי במקהלות, ויעמדו בסוד ישרים ועדה לתורה ולתעודה בימים האלה, ואני עושה מלאכה על אבני הדפוס וחקותי בעט ברזל ועופרת, וכתבתי על האבנים את דברי התורה והמצוה, הוא חיבורי הגדול התורה והמצוה פי' הספרא שהדפסתי כעת, וידי המדפיסים חלו ועסקו בו משך ארבעה עשר ירחים בתמידות, וצפו על ראשי המון טרדות, עוררוני הנכבדים המופלגים ונגידים מהו' יודל, מסלאנים. ומוה' יהושע גרשון מונק, מווארשא נ"י. ושאלו ממני רשיון להדפיס ספר ארצות החיים וארצות השלום שנית בק"ק ווארשא.

"והנה מלאתי בקשתם ומלאתי את ידם להדפיס שנית חלק ארצות החיים הנדפס כבר עם הוספות והגהות רבות שהוספתי בו ובאו על מקומם בגוף הספר, וגם מסרתי לידם חידושי מן סימן כ"ה עד סימן ל"ב אשר לא נדפס עד כה כי מסבות טרדותי לא יכולתי כעת לסדר יותר, ודעתי אי"ה לעשות מדיני כתיבת סתו"מ חבור מיוחד בפ"ע בהניח ה' לי מטרדותי העצומות, ואזהיר ואודיע כי אין רשות לשום אדם להדפיס את החיבור הלז ולהשיג גבולם עד משך ששה שנים מיום כלות הדפוס, ואז ישיב הזכות לידי וליד ב"כ ואין רשות לשום אדם להדפיס בלתי ידיעתי

"כ"ד החותם ח' אייר התר"ך בוקארעשט.

מאיר ליבוש מלבי"ם

באור כל הציונים.

הסימן של המאיר לארץ, רשום באותיות א' ב', המצוינות בלב הארץ בכתב אשורית, והאותיות מסוגרים בין שני חצאי מרובע מקוצעות כזה [א] זה האות בעצמו מצוין גם בהמאיר לארץ אשר יוסב עליה.

הסימן של ארץ יהודה, הוא ג"כ באותיות א' ב', המצוינות בלב הארץ, אולם האות הוא מוסגר בין שני חצאי עגולה כזה (א) וזה האות בעצמו מוסגר בין שני חצאי עגולה בהארץ יהודה, אשר יוסב עליה.

הלכות תפילין, סי׳ כ"ה.

סימן כה

סעיף א

אחר שלבש טלית מצויץ יניח תפילין כי ציצית הם תדירים יותר מתפילין שנוהגים בין בחול בין בשבת ויו"ט אבל תפילין אין נוהגים אלא בחול ועוד דתפילין אין מניחים בלילה (כמו שיתבאר בסי׳ ל׳) אבל מצות ציצית נוהג מספק גם בלילה כשלובש כסות יום (כנ"ל סי׳ י"ח) ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וגם מצד המצוה ציצית שקולה כנגד כל המצות וראוי להקדימה למצות תפילין ואע"ג דהתפילין בעצמם יש בהם קדושה והציצית אין בהם קדושה אין זה ענין לקיום המצוה דמ"מ קיום מצות ציצית שקול יותר ומקודש יותר והוה מצות ציצית תדיר ומקודש נגד מצות תפילין וגם למ"ש המקובלים יש להקדים ג"כ ציצית לתפילין שמעלין בקדש פי׳ שהאדם מתכסה תחלה בכיסוי של מצוה ואח"כ מתקשר בקשר היחוד והקדושה ואפי׳ אם לובש טלית של משי שי"א לעיל (סי׳ ט׳ סעי׳ א׳) שאינו חייב בציצית אלא מדרבנן, או הלובש טלית שאולה שג"כ אינו חייב אלא מדרבנן (כנ"ל סי׳ י"ד) מ"מ יש להקדימו לתפילין, והמניחים כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחת צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה כדי שלא יפגע בהם תחילה ויצטרך להניחם קודי׳ הטלית כדי שלא יעבור על המצוה **מיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית א"צ להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמביאים לו טלית מעטפו** (**דברי עצמו**) דחביבה מצוה בשעתה ושיהוי מצוה לא משהינן אף שיעשה אח"כ המצוה ביותר שלימות:

סעיף ב

מי שהוא זהיר בט"ק ילבשנו ויניח תפילין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת ושם יתעטף בט"ג. ואף שבא הטלית לידו

א"צ להתעטף בו כיון שאין דעתו להתעטף בו עתה עדיין וכן מי שיש לו טלית מיוחד לשבת והגיע במקרה לידו בימות החול א"צ להתעטף בו ומי שמשכים ללכת לביהכ"נ קודם אור היום כדי שיהי' מעשרה ראשונים בביהכ"נ (כמ"ש לקמן סי' צ') אזי בהגיע זמן הנחת תפילין יצא לחצר בי"הכנ. ואם א"א להניח תפילין בחצר בי"הכנ מ"מ לא יבטל מפני זה מנהגו להשכים לביהכ"נ שכיון שעדין לא הגיע זמן הנחת תפילין אין קפידא ליכנס לבי"הכנ בלא תפילין **והעולם נהגו להתעטף אף בט"ג קודם ולברך עליו ואח"כ מניח תפילין והולך לב"יהכנ**: ומי שדר בין העכו"ם ילבש טלית ותפילין בחצר בי"הכנ וכן יעשה מי שבינו לבין ביהכ"נ מבואות המטונפות, ואם א"א להניחם בחצר ביהכ"נ מניח ידו עליהם או יכסם בכובע:

סעיף ג

הרא"ש היה מסדר הברכות עד עוטר ישראל בתפארה ואז הי' מניח תפילין ומברך עוטר ישראל בתפארה: לפי שהתפילין נקראים פאר שנאמר פארך חבוש עליך ולמה שיבואר [בסי' מ"ו סע"ד] דנוהגים לסדר ברכת השחר בבי"הכנ א"א לעשות כן דהא צריך ללבוש תפילין בביתו וגם כשמתפלל בביתו לא ראיתי שנוהגי' כן רק מניחים תפילין קודם ברכת השחר או אח"כ כ"א לפי מנהגו. רק ראיתי מדקדקים למשמש בתש"י וש"ר בשעה שמברך עוטר ישראל בתפארה:

סעיף ד

ואפי' אם מתפלל בביתו צריך שיהיו תפילין עליו לכל הפחו' בשעת ק"ש ותפלה:

סעיף ה

יכוין בהנחתם שצונו השם להניח ד' פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויצי"מ על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה לעשות בהם כרצונו וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח וגם הלב שהיא עיקר התאוות והמחשבות ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו ויש נוהגים לקרות ד' פרשיית אלו והמניחים תפילין דר"ת נוהגים לקרותם כשמניחים תפילין דר"ת ויניח של יד תחלה דכתיב וקשרתם לאות והדר והיו לטוטפות ויברך להניח תפילין ואחר כך יניח של ראש ולא יברך כי"א ברכה אחת לשתיהם: **וי"א לברך על של ראש על מצות תפילין אפי' לא**

הפסיק בינתים וכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין ב' ברכות וטוב לומר תמיד אחר ברכה שניה בשכמל"ו ולצאת ידי שני הדעו' יברך על ש"י להניח ויכוין שלא לצאת בברכ' זו רק על תפילין של יד בלבד וכשמניח תפילין של ראש עם הש"ץ ביחד יכוין לצאת ברכת על מצות בברכת הש"ץ ויענה אמן. ואם טעה וברך של יד על מצות תפילין יצא ואם הוא מבני אשכנז שמברכין ב' ברכות ונז' קודם ההידוק יברך גם להניח ויוצא גם אש"ר ואם נז' אחר ההידוק יברך אש"ר להניח:

סעיף ו

אם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותו מצוה ויניח של יד תחלה ואחר כך של ראש ועי' לקמן (סי' כ"ו) ואם אירע לו שלבש של ראש יסלקו וילבש של יד ואח"כ של ראש:

סעיף ז

יברך להניח בקמץ תחת הה"א ולא בפת"ח ובדגש ותפילין הלמ"ד דגושה שהיא משורש פלל ובא הדגש להשלים הכפל ויברך על מצות הוי"ו בפתח.

סעיף ח

כל המצות יברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך על התפילין של יד אחר הנחה על הקיבורות לפני קשירתן שקשירתן זו היא עשייתן אבל קודם הנחה לא יברך דהוה קודם דקודם **וכן בשל ראש** יברך **קודם שמהדקן בראשו** היינו אחר שמונחים על הראש לא כאותן שמברכים בעודם בידם:

סעיף ט

אסור להפסיק בדבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש ואפי' להשיב שלום לרבו אסור ויש ליזהר לכתחלה אפי' מלקרוץ בעיניי' לא מבעיא בעת שמברך עליהם שגורם ברכה שא"צ אלא אף אם מניחם בלא ברכה כמו בחש"מ או המניח תפילין של ר"ת אחר שסלק תפילין דרש"י או שחלצם ע"מ להחזירם להרמ"א (סעיף י"ב) דא"צ לברך כשמניחם מ"מ אסור להפסיק דהא צריך שיהי' הוי' אחת לשניהם כנ"ל (סעיף ד) ואם הפסיק מברך על של ראש על מצות תפילין **ולדידן שנוהגים לברך ב' ברכות אף אם לא הפסיק צריך לחזור ולברך על של ראש להניח וגם על מצות דברי עצמו**: וימשמש בשל יד להזיזו ממקומו ויחזק הקשר ובזה חוזרת ברכת להניח גם אשל יד ודומה כאלו הניח של יד וש"ר תכופים זל"ז: ואם ברך בלא משמוש ימשמש אחר הברכה והשומע ברכת תפילין מחברו כדי לצאת ומפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש אע"פ שחברו כבר הניח תפש"ר צריך לברך שנית וגם עשה עבירה במה שהפסיק

ואם הניח תפילין של יד בבית אחד ותפילין של ראש בבית אחר דינו כמו שנתבאר לענין טלית לעיל (סי' ח' סעיף טז) ואם כרך הגי כריכות של יד ועדיין לא ברך על של יד וסח ביניהם אין צריך לברך רק ברכה אחת וחוזרת גם אש"י להש"ע כדאית ליה ולהרמ"א כדאית ליה:

סעיף י

אם סח לצורך תפילין אינו חוזר ומברך אפי' סח בין הברכה ובין תש"י אבל לכתחלה אסור לו להסיח אפי' לצורך תפילין אם לא היכא שא"א לו בענין אחר **ואם שמע קדיש או קדושה בין תפלה של יד לתפלה של ראש לא יפסיק לענות עמהם אלא שומע ושותק ויכוין למה שאומרים:** ואם עבר וענה נראה דבמקומות שנוהגים כדברי השו"ע שלא לברך על התפילין אלא ברכה אחת יחזור ויברך ואם הוא במקומות שנוהגים כהרמ"א לברך שתי ברכות לא יברך שנית אבל אם שמע ברכה מחברו יכול לענות אמן ואינו הפסק ואם הוא בחש"מ או שמניח תפילין דר"ת וכיוצא שמניח בלא ברכה יפסיק לכתחלה לענות קדיש וקדושה ויזיז של יד ממקומו קודם שיניח ש"ר כדי שיהיה הוי' אחת לשניהם:

סעיף יא

אחר שקשר של יד על הזרוע יניח של ראש קודם שיכרוך הרצועה סביב הזרוע והאריז"ל כרך הד' כריכות תחלה וקודם שכרך הגי כריכות על האצבע הניח של ראש. ואם שמע קדיש וקדושה אחר שכרך ואם יכרוך לא יוכל לענות יניח של ראש קודם אם אפשר שלא ימישו התש"י ממקומם **ויש מי שאומר שאסור להוציא תפילין של ראש מהתיק עד שתהיה תפילין של יד מונחת:** היינו אע"פ שרוצה להוציא תש"י וש"ר בפעם אחת דבזה אין מעביר על המצוה. מ"מ יש ליזהר כי יש בזה טעם ע"פ הקבלה אבל קודם שעושה הז' כריכות מותר להוציא של ראש **ואף אם שניהם לפניו חוץ לתיק לא יתקן לפתוח של ראש עד אחר הנחה של יד** משום דמעביר על המצוה גם יש בו טעם ע"פ הסוד ואחר יכול להוציא ולתקן של ראש בעוד שחברו מניח של יד וכן אם אינו רוצה להניחם עתה מותר **יש מי שכתב להניח של יד מיושב ושל ראש מעומד ובמדינות אלו לא נהגו כן אלא שתיהן מעומד** והנוהגי' ע"פ הקבלה מניחים של יד מיושב אבל הברכה צריכה להיות בעמידה וכן הגי' כריכות שעל האצבע יהי' מעומד:

סעיף יב

אם מניח תפילין כמה פעמים ביום צריך לברך עליהם בכל פעם נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירן למקומם צל"ב **ואם מחזיר א'** **מהם מברך כמו שהניח תפלה אחת כדלקמן סי' כ"ז דברי עצמו**: והאידנא לא נהגו לברך כשנשמטו ממקומם דדוקא לדידהו שהיו זהירים מהסח הדעת הוה הפסק לא לדידן שאין אנו זהירים כ"כ ועוד כיון שאין אנו מניחים תפילין אלא בשעת התפלה אין מסיח דעתו והוה כחולצם ע"מ להחזירם **הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם מיד צריך לברך וי"א שלא לברך והכי נהוג וכבר נתבאר בסי' ח'** ואפי' הסירם לגמרי אבל אם חלצם כדי ליכנס לביהכ"ס צל"ב אפי' אם הביהכ"ס במקום קרוב ואם חלצם בסתם אם חלק של יד ושל ראש צריך לברך ואם נטלה עליו תש"י או תש"ר אצל"ב אבל אם היה בדעתו שלא להחזירו מיד אף שנשאר עליו תפלה אחת צריך לברך **מי שמניח תפילין של יד וברך ובתחלת ההידוק נפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו אין צריך לחזור ולברך** דכיון שלא הניחם עדיין נמצא דלא חלה הברכה על שום מצוה ועשיית הקשר אינו מפסיק דהא אם מברך ואח"כ עשה הקשר אינו הפסק אע"ג דאין לעשות כן לכתחלה ואפי' **אם הותר של יד** וה"ה אם נפסק הקשר **קודם הנחת תפילין ש"ר מהדקן וא"צ לחזור ולברך**: דכיון דברכת להניח חוזרת גם אתפילין ש"ר עדיין לא נגמר מצותה **אבל הניח של ראש ואחר כך הותר של יד** וכ"ש אם נפסק הקשר **מהדק ומברך** כמו בנשמטו ממקומם ולדידן שאין אנו מברכי' אפי' בנשמטו ממקומם שלא בכוונה גם בכה"ג אצל"ב אפי' נפסק הקשר ואם אין שם מי שיודע לתקן הקשר והוצרך לקחת תפילין אחרים צריך לחזור ולברך **מותר לברך על תפילין שאולים אבל לא על גזולים** דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, ואף שהי' יאוש ושינוי רשות מ"מ צ"ע אם יברך עליהם. ובשואל שלא מדעת מותר רק שיקפלם כבראשונה:

סעיף יג

נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד לאחר קדושת ובא לציון ויש מי שכתב עפ"י הקבלה שלא לחלוץ עד שאמר בהם שלש קדושות וארבע קדישים דהיינו לאחר קדיש יתום וה"נ המדקדקים צ"ל ארבע קדושות דגם ברכו נחשב לקדושה ושלש קדישים דהיינו לאחר קדיש תתקבל **והכי נוהגים** והאריז"ל לא חלק עד שאמר על כן נקוה לך וביום שיש בו מילה לא יחלוץ עד לאחר המילה **וביום שיש בו**

ס"ת נוהגים שלא לחלוץ עד שיחזירו הספר תורה ויכנסוהו בהיכל והחולצים קודם לכן לא יחלצו של ראש בפני ס"ת אלא יסתלקו לצדדים שלא יגלה ראשו בפני ס"ת **והיינו במקום שמכניסין הס"ת לאחר ובא לציון גואל. אבל לפי מנהג מדינות אלו שמכניסים הס"ת מיד לאחר הקריאה אין לחלצם רק כמו בשאר ימים, ד"ע.** וביום ר"ח חולצים אותם קודם תפלת מוסף אחר ששמעו ד' קדישים ואחר שהכניסו הס"ת בהיכל דכיון שאומרים כתר בקדושה אין נכון להיות עליו כתר של תפילין ואחר ששמע קדושת כתר יכול להניחם שנית ואם שומע שנית קדושת כתר צריך לחלצם או להזיזם ממקומם. וגם האשכנזים שא"א קדושת כתר נוהגים לחלצם **וה"ה בחוה"מ** ועי' לקמן סי' ל"א ונוהגים לחלצם בחוה"מ קודם הלל והש"ץ שאין לו פנאי חולצם אחר הלל ובחוה"מ של סוכות גם הש"ץ חולצם קודם הלל בעת שמוכרים האתרוג **ודוקא במקום שאומרים במוסף קדושת כתר, מיהו נוהגים לחלצם קודם מוסף בכ"מ.** ובחוה"מ כיון שחלצם לא יניחם עוד אפי' בתפלת מנחה:

הלכות תפילין, סי' כ"ו.

סימן כו

סעיף א

אם אין לו אלא תפלה אחת מניח אותה שיש לו ויברך עליה שכל אחת מצוה בפני עצמה וה"ה אם יש לו שתיהם ויש לו אונס שאינו יכול להניח אלא אחת כגון שיש לו מכה בזרוע או בראשו או שהולך בשיירה במדבר ואין ממתינים לו עד שיניח שתיהם מניח אותה שיכול. ונראה דאם יכול להניח תחילה האחרת בדרך יניח עתה של יד ואח"כ בדרך יניח של ראש ואם לא יוכל להניח תפילה האחרת כלל יניח של ראש דקדיש טפי:

סעיף ב

אם אינו מניח אלא של ראש לבד מברך עליו על מצות תפילין לבד **ולדידן דנוהגים לברך בכל יום ב' ברכות מברך אש"ר לבד ב' ברכות ואם מניח של יד לבד מברך להניח לבד.**

הלכות תפילין, סי׳ כ״ז.

סימן כז

סעיף א

מקום הנחתם של יד בזרוע שמאל בבשר התופח שבעצם שבין הקובד״ו. (הנקרא עלין בויגין) ובין השחי ויטה התפילה מעט לצד הגוף בענין כשיכוף זרועו למטה תהי׳ כנגד לבו ונמצא מקיים והי׳ הדברים האלה על לבבך. **וצריך להניח בראש העצם הסמוך לקובדו״י** ר״ל על בשר התופח אשר שם ולא סמוך לקובד״ו ממש ששם אין הבשר תופח **אבל לא בחצי העצם הסמוך לשחי** אף שיש גם שם בשר תופח, **גדם שאין לו יד רק זרוע יניח בלא ברכה**, **תוס׳ פ׳ הקומץ כתבו דגדם חייב ובא״ז פסק דפטור** ולדינא אם נשאר בקבורת שביד שמאל מקום להניח בו תפילין יניח על שמאל ואם נקטעה כל יד שמאלו יניח בימין ובכל אופן לא יברך על ש״י רק יברך על ש״ר להניח לדעת השו״ע או להניח ועל מצות לדעת הרמ״א ויכוין לפטור גם של יד וכן אף שנקטעו ידיו חייב בתפילין של ראש.

סעיף ב

המנהג הנכון שיהי׳ היו״ד של קשר של תפילין של יד לצד הלב והתפלה עליו לצד חוץ, יש ליזהר שלא תזוז יו״ד של קשר מהתפלה וגם בתוך כיסן יש קפידא בזה:

סעיף ג

המנהג הנכון לתקן שהמעברתא שבה הרצועה עוברת תהיה מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד, ובכל זה מי שהוא אטר ואין לו רק תפילין של אינו אטר יוכל להפך ולהניח הקציצה לצד הכתף והמעברתא לצד היד:

סעיף ד

לא יהיה דבר חוצץ בין תפילין לבשרו לא שנא של יד ולא שנא של ראש, **ודוקא בתפילין אבל ברצועות אין להקפיד** והעיקר דיש להחמיר אף ברצועות במקום שמחזיקים הקשר וצריך להזהר מכל חציצה במקום תפילין כגון כינה מתה ועפר. וע״כ יש נוהגים לרחוץ מקום הנחת תפילין:

סעיף ה

אדם שהוא עלול לנזילות ואם יצטרך להניח של ראש על בשרו לא יניחם כלל יש להתיר לו להניח תפילין של ראש על כובע הדק הסמוך לבשרו. אבל על כובע עב לא דלא ידע לכוין המקום שמוחו של תינוק רופס ויכסם

מפני הרואים שלא ידעו שהוא עלול לנזילות ויאמרו שמותר להניח תפילין באופן זה אבל אם יש לו מכה בידו לא יניחם ע"ג הכתונת אף על פי שמכסם בבגד אבל יכול להניחם ע"ג סמרטוט. **והמניח** של ראש **בדרך זה לא יברך על של ראש רק יברך על של יד להניח**: ויכוין להוציא של ראש ובמניח של יד ע"ג סמרטוט יברך כדינו ועכ"פ טוב שבשעת ק"ש ותפלה לא יניחם על הכובע כלל:

סעיף ו

ואטר יד ימינו אם עושה כל מלאכתו בשמאלו מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם ואם שולט בשתי ידיו מניח בשמאל של כל אדם ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בימין י"א שיניח תפילין ביד שתש כח דבעינן יד כהה וי"א שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה. **והכי נהוג**. ונראה שזה אם כותב בימינו ושאר מעשיו עושה בשמאלו שבזה נחשב כשולט בשתי ידיו. אבל אם כותב בשמאלו ושאר מלאכתו עושה בימינו יניח בשמאל של כל אדם.

סעיף ז

אעפ"י שיש לאדם מכה במקום הנחת תפילין יניח תפילין כי מקום יש בזרוע להניח בו שני תפילין כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו עד הקוב"ד הוא מקום הנחת תפילין אבל אם המכה גדולה ומצטער בהנחתה פטו' מהנחת תפילין:

סעיף ח

אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבעו אמצעית ויכרוך ממנה על אצבע ג' כריכות שנים בפרק התחתון ואחד בפרק האמצעי ויקשור ונוהגים העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות ואנן נוהגי שבעה וי"א בשם האר"י ז"ל שהי' כורך על הקבורת שלש כריכות כמין שין וז' כריכות בזרוע **ואין לכרוך הרצועה על התתורא כדי לחזקה על היד** שכבר נתקיים וקשרתם ברצועה שעל המעברתא וכמו תפילין ש"ר שתלוי ברצועה שבתוך המעברתא וכיון שאין זה מן המצוה אין להניח הרצועה על הקציצה שהוא קדש והנוהגים להניח ש"ר קודם שכורכים על הזרוע יכול לכרוך הרצועה על הקציצה שלא תמוש תפילין של יד ממקומה עד שיניח של ראש ואח"כ

יסירנה ויכרוך הז' כריכות ומי שבתי ידיו צרות והתפילין נודדים ממקומם יכול לכרוך סביב התתורא כדי לחזקם:

סעיף ט

מקום הנחת תפילין ש"ר הוא שיהי' הקצ' התחתון של התפילין והתתורא מהתחלת עקר השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס והוא עד חצי שפוע הראש והמניחה למטה מן השער על המצח ה"ז דרך הקראים וברכתו ברכה לבטלה:

סעיף י

צריך שיהי' הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף שהוא סוף הגלגולת והוא נגד הפנים וצריך שיהיה קצה התחתון של הקשר במקום זה והמניחה למטה ממקום זה ה"ז ברכה לבטלה צריך לכוין הקציצה שתהי' באמצע כדי שתהי' בין העינים וגם הקשר יהיה באמצע העורף ולא יטה לא לכאן ולא לכאן וע"כ צריך לזהר שהרצועות הסובבות הראש יהיו מהודקים היטב דאל"כ בקל יתהפך הקשר לא' מן הצדדים גם פן יתהפכו הרצועות לאחד מן הצדדים כמש"ת בסעיף שאח"ז ופן תרד הקציצה בין העינים. גם שההידוק עצמו הוא מן המצוה. וצריך שיהיה המקום שבקשר שנראה כעין ד' לצד חוץ כי שתי הרצועות היוצאות מתוך הקשר למטה אותה היוצאות מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו וכמו גג הדל"ת ואותה היוצאות לצד ימין נמשכת באורך למטה וכמו רגל הדל"ת וע"כ צריך לזהר בין בעשית הקשר שיהי' הרגל לצד ימין מהעומד אחוריו כמו שהראהו ה' למשה קשר ש"ת שמסתמא הראהו לקרות ככתיבתה ולא שישים הרגל לצד שמאל וכן שלא יתהפך אח"ז ותהי' הד' מהופכת. ובכתבי האריז"ל כתב לעשות הקשר כשני דלתין ראשו של זה בצד רגלו של זה. וה"ה קשר ש"י צריך לזהר שלא יתהפכו:

סעיף יא

צריך שיהי' השחור שברצועו' לצד חוץ ולא יתהפכו בין בש"י בין בשל ראש ואם יתהפכו אחר הברכה שנמצא שברך לבטלה. או גם אחר הנחתם אם הפכם בכוונה או שהיו הפוכים ולא תקנם יתענה או יתן לצדקה ואין להקפיד אלא ע"מ שמקיף הראש והקשר ה"א שבזרוע אבל מה שמפשיל אח"כ לפניו ולאחריו בש"ר ויתר הכריכות שבזרוע לית לן בה וטוב שגם ה"ז כריכות שבזרוע לא יתהפכו: ישלשל הרצועות שיהיו תלוים לפניו ויגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט והעיקר ששל ימין יהי' יותר ארוך משל צד שמאל. דהיינו רצועה של ימין יהי' עד הטבור ושל

שמאל עד הלב **רוחב הרצועות של יד ושל ראש כאורך שעורה לפחות** היינו בלא העוקץ שלה ובקליפתה משערינן ובדיעבד די אם הוא יותר מחטה ופחות משעורה אם פחת משיעור אורך הרצועות ורחבן אם אינו מוצא אחרות מניחם כמות שהם עד שימצא אחרות כשיעור ונראה דאם אין מניח אלא תפש"י לבד או ש"ר לבד. לא יברך על ש"י עד שתהי' הרצועה ארוכה כדי שתקיף את הזרוע ויקשר ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך עליו ג' כריכות. ועל ש"ר לא יברך עד שיהי' אורך הרצועה שני טפחים. ואם מניח שניהם יברך על אותה שיש בה כשיעור ויכוין להוציא האחרת וברוחב הרצועה די ביותר מחטה ופחות משעורה ופחות מזה פסול ולא יברך וע"כ צריך לזהר מאוד בכפל ההידוק שרגיל שהרצועה נפסקת שמה עד שלא נשאר כשיעור **תפלין ש"ר טוב להיות גלוים ונראים** דכתיב וראו כל עמי הארץ. וטוב שגם הקשר יהיה מגולה והאריז"ל כתב לכסות מעט בטליתו למעלה **אבל תלמיד בפני רבו אין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו**: שהתפלין דרך כבוד: **ובשל יד אין להקפיד אם הם גלוים או מכוסים** (**מרדכי שם**) פי' שאם נקרעו בגדיו לית לן בה אבל אסור להניחם על הבגד כנ"ל סעיף ה' ומ"מ טוב לכסותם: **ונראה לי דעכשיו שאין מניחים אלא בזמן ק"ש ותפלה אפילו תלמיד לפני רבו יכול לגלות אף בשל ראש וכן המנהג שלא לזהר** (**ד"ע**):

סימן כח דיני חליצת התפילין

סימן כח

סעיף א

חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שלא יסיח דעתו מהם אפי' רגע אחד שקדושתן גדולה מקדושת הציץ. שהציץ אין בו אלא שם אחד ואלו יש בהם כ"א שמות של הוי' בשל ראש וכן בש"י **וימשמש בשל יד תחלה** משום דפגע בי' ברישי' ואין מעבירין על המצות **וכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בשל יד וכשיאמר והיה לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש**:

סעיף ב

תפילין של ראש חולץ תחלה אחר שיסיר הרצועה מן האצבע **משום דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים צריך לחלוץ תפילין של ראש מעומד** והי"ה הכריכות של אצבע ושי" מיושב משום דכהנחתן כך חליצתן והמניחים ש"י מעומד יחלוץ ג"כ מעומד וחולץ תפש"ר ביד שמאל **ויניח**

בתיק של ראש ועליו של יד כדי כשיבא להניחם יפגע בשל יד תחילה והיינו שיניחם בכיס רחב זה אצל זה זה בצד ימין וזה בצד שמאל או יעשה כיס צר ויניחם זה ע"ג זה: ויש נוהגים לעשות שני כיסין ולסמן איזה כיס שייך לש"י ואיזה לש"ר דכיון דש"ר קדושתו חמורה אסור לשנות הכיס אח"כ לש"י אא"כ התנה מתחלה נהגו לכרכם ככנפים ע"ש כנפי יונה: לא יאחוז ברצועות ויגלול התפילין וכן כשפותח התפילין לא יאחוז ברצועות ויגלול הבתים פן יתהפכו הבתים ולא ינערם מן התיק אלא יוציאם בידו מנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתם ובשעת חליצתם:

סימן כט

סימן כט

סעיף א

אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין אפילו כשחולצם ערב שבת בין השמשות:

סימן ל

סימן ל

סעיף א

זמן הנחתן בבקר משיראה את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ארבע אמות ויכירנו:

סעיף ב

אסור להניח תפילין בלילה שמא ישכחם ויישן בהם אם הניחם קודם שתשקע החמה דהיינו צאת הכוכבים וחשכה עליו אפי' הם עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן וא"כ ברבים צריך לחלצם דזה הוה כהוראה ועל כן אין להתפלל בהם תפילת ערבית בת"צ ברבים: אם לא חלץ תפילין משקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשומרן ונמצאו עליו כדי לשומרן מותר ומורין כן אבל לכתחילה אין מורין להניחם בשביל השמירה אם לא כשמצאם בשדה כמו שיתי' (בס' ש"א) וצריך שיאמר שעושה כדי לשמרן:

סעיף ג

היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה מניחם: וכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך דליכא למיחש שמא יישן בהם כיון שהשכים ויצא לדרך ודוקא אם הולך ברגליו או רוכב לא אם יושב בעגלה ואם קדם וברך בלילה אצ"לב שנית בבקר:

סעיף ד

היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה או שהיה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום יניח ידו עליהם עד שיגיע לבית ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרים שם חולצן ומניחם שם:

סעיף ה

ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבעוד יום עד שלא הניח תפילין אין לו להניחם אח"כ אבל אם הוא לא התפלל אע"פ שהצבור התפללו יניחם:

סי' לא

סימן לא

סעיף א

בשבת ויו"ט אסור להניח תפילין מפני שהם עצמם אות. שאסורים בעשיית מלאכה ואם מניחים בהם אות אחר דהיינו תפילין דכתיב והיה לאות הוה זלזול לאות שלהם: וי"א שאין איסור בהנחתם רק אם מניחם לשם מצוה שאז עובר על ב"ת ואפי' יום טוב אחרון לאו זמן תפילין ופורים חייב בתפילין: ואם מתפלל מנחה בע"ש ויו"ט קרוב לבה"ש יש להסיר התפילין:

סעיף ב

בחש"מ ג"כ אסור להניח תפילין מהטעם הזה בעצמו שימי חוה"מ גם כן אות: **וי"א שחה"מ חייב בתפילין** [**ב"י בשם הרא"ש**]: כי האות של שבת ויו"ט הוא משום דאסורים במלאכה אבל חש"מ מותר במלאכה מדאו': **וכן נוהגים בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם: אלא שאין מברכין עליהם בקול רם בבהכנ"ס כמו בשאר ימות השנה**: פי' משום דיש מניחים ויש שאין מניחים או אין מברכים יש לברך בחשאי שלא יבא לידי מחלוקת: וכן לא ילך בהם בר"ה לבהכנ"ס: והעיקר להניחם בלא ברכה: ואין להניח תפילין של ר"ת בח"ה: ואין נכון שבהכנ"ס אחת יניחו מקצתם תפילין ומקצתם לא יניחו משום לא תתגודדו: ומי שאינו מניח תפילין בחו"ה שמתפלל בבהכנ"ס שמניחים תפילין יניח עמהם בלא ברכה: וצבור שנהגו להניח תפילין אין להם לשנות מנהגם:

תיקונים סוף סימן לא

דף *עמוד* *מקום* *שורה* *שגיאות* *תיקון*

ג ע"א באר"י ך והקשו צ"ל והקשה

ע"ב כ"ב י"א צ"ל ז"א
ע"ג מ"ח היום צ"ל היין
היין צ"ל היום
ד ע"ב למד ורשב"ל צ"ל ריב"ל
ע"ג י כההיא צ"ל כהא"א
ה ע"ב במ"ל ס"ק כ"ה בכה"ג צ"ל בבה"ג
ו ע"א באר"י ו מן ד"ה אמנם לפי צ"ל לפרש
ז ע"א מ"ט דס"ל צ"ל דז"ל
ח ע"ב אר"י סק"ג אינם במקומם ושייך לסעיף י"ב על דף י"א

לוח התיקון

דף *עמוד* *מקום* *שורה* *טעות* *תיקון*
ט א מ"ל ו והב"מ והב"ח
י ב מ"ל ל"ג גם דהע"ת דגם הע"ת
י ב מ"ל מ"ג ס"ק נ"ג ס"ק נ"ד
י ג מ"ל כ"ב ענה. וגם ענה יצא. וגם
י ד מ"ל מב שאין מובן שאין מוכן
יא ב מ"ל טז יז כאזיל כשטה זו אין לשיעור אזיל כשטה זו אין שיעור
יא ב מ"ל מ"ם כתבו צ"ל כתבו כל
יב ב מ"ל י"ט למברך לס"ס
יג א מ"ל ד' ה' איסורים אימורים
יג א מ"ל ל"ח כמערכה במערכה
יג ד אר"י ג' והא דמעבירין וה"א דמעבירין
יד א אר"י מ"ג והי' הדין יהי' הדין
טו ב אר"י מ"ג בצנורא מקרי בצירא מקרי ראוי לבילה
טו ב אר"י מ"ה רק ראוי לבילה ראוי לבילה (מיותר)
טו ג אר"י ד של כ"א של ס"א
טו ד אר"י ל"ב גם מתפש"י גם מתפש"ר
טו ד אר"י מ"ז לגמרי לדידן לגמרי לדידי'
טז ד מ"ל ל"ד קודא שהסכימו קודא. וכמו שהסכימו
טז ד מ"ל מ"ב כ"כ באור כ"נ באור
יז א מ"ל כ"ה סי' קס"ד סי' קס"ז

ל"ה ש"ת שיהיה ש"ת צריך שיהיה
נ שכפל וצ"ל שכפל שאצל
ב אר"י מ"ד בה"ג בה"ק
ג ט"ו ותרוצה לתרוצה
ד י"ג והנה והוה
ל"ו כף היד סוף היד
יח ב ל"ד ליתני סיפא לב"ד למאי ליתני רק סיפא לבד ומאי
מ"א לזה שלא כדברו וזה שלא כדברי
יח ג אר"י מ"ז ובמלה ובטלה
ד ג בב"מ בכ"מ
י מידכה מידך
י"ד ימין קרא קרוי
כב מידך מידכה
יט א מ"ל י"א מה שקושרים מה שכתב שקושרים
מג יכול לשאת יכול לתת
נ הפתיל אחד הי׳ דפתיל אחד היה
ב ל"ה בסמ"ק להחמיר במ"ז להחמיר
ג לז מש"ל שם (מיותר)
ד מ פ"ו דברכות פ"ב דברכות
מג שקאי הראש שקאי על גילוי הראש
מח או אנקלי שלו אנקלי שלו
כ ב אר"י א בספרי זמכילתא כספרי ומכילתא
יב ג"פ ידך ג"פ ידך בלא ה׳
(כמה מקומות נמצא) דמגוי (צ"ל) דמגו
מגוי מגו
כ ג אר"י יא צריך לקשרתם צריך לקשרם
ט"ז שלר"י ור"י שלר"מ ור"י
כ"ד תימא ר"י תימא ר"י. ר"י
ד כ"ה כ"א זמנין כ"א תלת זמנין
כא ד מ"ל ג ללשון של ללשון ראשון של
כב א מ"ל כט אויף תרין אויף נמי הכא תרין

מב וכמר וכמ"כ
ג אר"י כב מוקדשת מקדושת
ד מ"ל נ ה"ד ה' י"ד
כה א מ"ל ל"ב חמה בחול חמה בחול ס"ל
כה ב אר"י י"ג (תיבת) רק (צ"ל אחר) לשמור חוקיו
כה ב אר"י ל"ד דיברך כפשוטן דיברך כשפושטין
כה ג אר"י א דף כ"ו דף ק"ו
כה ג אר"י נ דף מ"ג וזבחים כ"ו דף י"ג וזבחים ק"ו
כה ד מ"ל כ"א דלר"מ ור"ש דלר"מ ור"י
כה ד מ"ל כ"ה במד' שם בירושלמי שם
כה ד מ"ל ל"ג כבר וכבר
כה ד מ"ל ל"ה פכ"י כפי'
כה ד מ"ל מ"ז דאין איסור אין איסור
כו ג אר"י א הרמב"ם להרמב"ם
כו ג אר"י ה כר' יוחנן דר' יוחנן
כו ג אר"י מ"ב ותבלין מ"מ מ"מ (מיותר)
כו ג אר"י מ"ז אם מונבז עם מונבז
כו ד מ"ל ל"ד בכ"מ בב"י
כז א אר"י ט"ו דף א' דף ל"ו
כז א אר"י מט לאו מב"ד לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד
כז ב אר"י ל"ד גם לר' יוחנן שם לר' יוחנן
כז ג אר"י מ"ב מ"ש התוס' ומ"ש התוס'
כז ד אר"י י"ד במתניתין דכריתות דמתניתין דכריתות
כח א אר"י י"ח דכיר תפילי' דכיר תפ"ל
כח ב אר"י י"ז הא אשה ה"א אשה
י"ח נמי עבדא נמי כי עבדא
מ"א וכן ז"ל כתוב וכן רש"י ז"ל כתוב
כח ג אר"י כ דלמה בזה דומה בזה כלאו
ל"ב ש"א הלכה שאמר הלכה
אר"י מ"ב א"ר אמר ר' נחמן א"ד אמר ר' נחמן
ד מ"ל מ"ג בא"ר ב"ה שבת באר בה' שבת

ד מ"ל מ"ו בברייתא זו ברייתא זו
כט א מ"ל מ"ב דברייתא דס"ל דברייתא ס"ל
כט ב' אר"י א והא מד"א והא ~מדאורייתא~{מדאמר}
י"ג חולץ הוא חולץ הא הוא
ל"ג ומ"ש הלח"מ כמ"ש הלח"מ
ג מ"ל מ"ו דלמה יניח ולמה יניח
ל ג אר"י י"ג כ"ע מוקי כ"ע מודי
ל ג אר"י י"ח לכן נראה וכן נראה
כ"ד דר"ל ורבנן דר"ג ורבנן
מ"א כפירש"י לתוס' כפירש"י ותוס'
לא ע"א מ"ל ז דהי"ר שס"ל דהירושלמי ס"ל
י"ג וכן בכ"מ וכן בב"י
י"ד לפנם בקרן להניח בקרן
ב אר"י א והא דלא וה"א דלא
ב אר"י כג ונכתרו בתפילין ונכתבו בתפילין
ג אר"י יט כר"י דמ"ד כר"י דאמר
ך דלא מתבוורא דלא מחורא
כא אחדין סניין אתרין סגיין
לד ללילה ז"ת לילה לאו ז"ת
מ"א וכה"ג וכן הקשה
מ"ד שמה אמר שזה אמר
לב א אר"י א ס"ל דא"ל ס"ל דאינו עובר
ב בל תלין בל תוסיף
ז אע"ל רק אינו עובר רק
ח לאביי שזה קשה לאביי שהקשה
י"ב בל תלין בל תוסיף
טו בל תלין בל תוסיף
יט מלאות ולא מלאות לא
מ ופי' בליל אפילו בליל
לב ב אר"י כ"ז בהא בה"א
ל"ה מאי מאן

לט רע"ס דע"ש
מא בשטת כשטת
ג ו לר"ה מותר לר"ה אסור בחצר שאינה מעורבת אבל בבית מותר
יח חולץ מותר חולץ הא מותר
כג לר"ל לר"ע
לב ד אר"י כ לחצר המעורבת לחצר שאינה מעורבת
לג א אר"י כו דלכן הוכרחתי ולכן הוכרח
ל"ב איסור שבות איסור שבת
ל"ו מנ"ד שבות משום שבות
ג ט"ז פי' בתוס' פי' כתוס'
לג ג אר"י ל"ג דהא אם לילה ז"ת (מיותר)
ד ל"ג ב' פעמים ב"מ בפ' במה מדליקין
לד א א בברייתא כברייתא
ט דף ח' דף י"ח
מ"ז היום הלכה י"ב
ב כ"א מבחולץ מדחולץ
מ"ז ולדידי' ולדידי
ג ט"ו דגם בלאו גם בלאו
מא י"ח ודף כ"ט כ"ח ודף י"ט
מג למ"ד למד
מ"ה בא על בא אלא על
ד ג שר"ש לר"ש
מ"ו דאורייתא דאורי
מ"ז כר' יומי כר' יוסי
ל"ה א יא במלאכה אסור במלאכה. אבל לשטת תלמודינו דאסור במלאכה. אסור ל"ב קסבר ר"מ (כצ"ל) קסבר ר"מ לילה ז"ת והוא מ"ע שלא הזז"ג ונשים חייבות מבואר שאביי שמקשה על עולא סבירא לי' אליבא דר"מ ור"י דשבת לז"ת
ב כג רבנן. הכא רבנן. והכא דרך מלבושו כחול שויא רבנן התם דבחול כמה דבעי לביש לענין הצלה נמי שרי' לי' רבנן. הכא
כ"ח כר"ש כרש"י
ל"ג משיטת לשיטת

ל"ד לר"א להא